

İKİ AYLIK EDEBİYAT/KÜLTÜR DERGİSİ
KULTUR - UND LITERATURZEITSCHRIFT
MART - NİSAN / MÄRZ - APRIL 1990: 20: 4 DM

dergi
DIE ZEITSCHRIFT

Liebe DERGI-LeserInnen,

mit der 20. Ausgabe erscheint seit nunmehr vier Jahren unsere DERGI/DIE ZEITSCHRIFT. Die Probleme und Schwierigkeiten der Herausgabe einer Zeitschrift solchen Formats können Sie sich wohl vorstellen.

Es freut uns aber sehr, daß wir seit vier Jahren ununterbrochen für unsere Leser erscheinen können. Wir müssen darauf hinweisen, daß diese Zeitschrift nicht nur mit dem Abonnementenaufkommen finanziert werden konnte. Mit diesen Finanzierungsproblemen haben wir von Anfang an zu kämpfen gehabt.

Wir, die Redaktion, konnten die ununterbrochene vierjährige Erscheinung nur mit der Hilfe und Unterstützung der DERGI-Freunde und Leser schaffen. Es hat sogar interne Diskussionen gegeben DERGI/DIE ZEITSCHRIFT mit der 20. Ausgabe zu schließen. Aber der vehemente Widerspruch vieler unserer Leser hat uns dazu bewegen -weiterzumachen. Wir haben unsere Möglichkeiten und Mittel erneut disponiert und werden mit Ihrer Unterstützung die weitere Herausgabe sicherstellen.

Dabei rechnen wir mit Ihrer Unterstützung und Engagement: Sie können in Ihrer Stadt eine DERGI-Vertretung übernehmen, um neue Abonnenten zu gewinnen und unsere Zeitschrift bekannt zu machen. Wir brauchen Ihre aktive Mitarbeit und Ihre Beiträge für unsere DERGI/DIE ZEITSCHRIFT.

Sicherlich fallen Ihnen noch andere Möglichkeiten ein, wie Sie unsere Arbeit aktiv unterstützen können. Wir sind für jede positive Anregung und Hilfe dankbar und bedanken uns für Ihre bisherige Mitarbeit und Engagement.

Ihre DERGI/Redaktion

Sevgili okurlar,

Tam dört yıldır böyle bir dergi ve ve işte 20. sayımız. Böylesi bir dergiyi bu kadar yıl hangi koşullar altında çıkardığımızı siz değerli okuyucularımıza anlatmaya gerek yok sanıyorum.

Güzel olan, sizlerle tam 4 yıldır kesintisiz birlikte olmamız.

Mutlaka değinilmesi gereken bir gerçek var ki, o da; yalnız abone paralarıyla böyle bir dergiyi çıkarmanın mümkün olmadığıdır. Bu koşullar baştan beri böyleydi. Bizler, yazı kurulu üyeleri olarak ve yakın çevremizdeki tanıdık dostların özverili katkı ve yardımlarıyla ayakta kalmaya çalıştık.

Şu gerçeği itiraf edelim ki, aramızda "20. sayı son olsun" diye de düşünmedik değil. Bu tür dergilerde 20. sayıya ulaşmak da bir şeydir.. Oysa "dergi"yi sona erdirmeye düşüncemize pek çok okurumuz karşı çıktı. Bu durumda tüm olanaklarımızı zorlayıp "dergi"yi devam ettirmek istiyoruz.

Bizleri bu çabamızda yalnız bırakmayacağımızı umuyoruz. Bulduğunuz kentlerde "dergi"nin temsilciliğini üstlenip yeni aboneler bulabilir, "dergi" satabilir, bizlere çeşitli konularda haber ve yazılar gönderebilirsiniz.

Aklımıza gelenler bunlar işte... Kalın sağlıcakla...

IMPRESSUM

"Dergi" 2 Aylık Edebiyat Kültür Dergisi

Sahibi: Dergi Girişimi, Duisburg

Yazışleri Sorumlusu: Aydın Yeşilyurt (V.i.S.d.P.)

Yayın Yönetmeni: Necile Deliceoğlu

Yazı Kurulu (Redaktion): Hüseyin Akdemir, Mevlüt Asar, Selçuk Ceylan, Sait Günel, Aydın Karahasan, Serol Teber, Agnes Thorbecke, Selçuk Uzun.

Adres: Marienstr. 16/a, 4100 Duisburg 11, Tel. (0203) 405185 / 343197

Hesap No: 214 93 00. Deutsche Bank Duisburg. BLZ: 350 700 30

Dizgi-Grafik: Mondial Satz- Druck- Vertrieb GmbH.

Baskı: Offsetdruckerei Mondial, Tel: (0203) 44 72 99

Kapak resmi: Victoire M.S. 2. yy. (Türkiye)

Yıllık abone tutarı: F. Almanya için 24,- DM, diğer ülkeler için 30,- DM

(Türkiye aboneleri abone tutarı karşılığında kitap gönderebilirler.)

Fiyatı: 4,- DM

In Zusammenarbeit mit Kiebitz - Internationales Jugend und Kulturzentrum.

İçindekiler/Inhalt

Troya Savaşı ve Amazonlar <i>Gültin KAÇMAZ</i>	3
Die sich in den Seen spiegelt <i>Monika CARBE</i>	7
Halkçı Sanatın Yığinsal Karakteri 8 <i>D.LICHATSCHLOW</i>	8
Sümeyra, Ruhi Su ve Türkülerimiz10 <i>Gönül SABUNCU</i>	10
Klivya Yerini Sevmezse... <i>Yücel FEYZİOĞLU</i>	11
Der Lacher <i>Heinrich BÖLL</i>	12
Gülücü <i>Heinrich BÖLL</i>	13
Interview mit Yüksel Pazarkaya <i>Viola BARTEL</i>	14
Gedicht/ <i>Monika CARBE</i>	15
Ortak Pazar'dan Ortak Ev'e <i>Aydın KARAHASAN</i>	16
Şiir/ <i>Sıtkı Salih GÖR</i>	17
İşil Özgentürk ile Söyleşi <i>Aydın YEŞİLYURT</i>	18
Şiir/ <i>Erol YILDIRIM</i>	19
Über Alev Tekinay <i>Barbara FRISCHMUTH</i>	20
'Oyun'da Normal Dışı Bir 'Kesinti'22 <i>Yılmaz ONAY</i>	22
Susmanın Bedelini Kim Öder Bana?25 <i>Hüseyin AKDEMİR</i>	25
Şiir/ <i>Netaci MERT</i>	26
Samim Kocagöz ile Söyleşi <i>H.Ali BİNGÖL</i>	27
Şiir/Hüseyin ŞAHİN	28
Parkamı Seviyorum <i>Sezer Ateş AYVAZ</i>	29
İnsan Sesleri <i>Öner YAĞCI</i>	30
40. Berlin Film Festivali... <i>Yüksel KORKUT</i>	31
Şiir/ <i>Cevat ÇAPAN</i>	32
Yaşadığımız Günlerin Şiirleri <i>Gültekin EMRE</i>	33
Şiir/ <i>Ali Özenç ÇAĞLAR</i>	34
70 Sonrası B.Alman Şiiri <i>Mevlüt ASAR</i>	35

Troya Savaşı ve Amazonlar

Gültin KAÇMAZ

*"Benim üzüntüm sensin asıl,
tunç zırhlı Akha'lılardan biri alacak hür gününü
götürecek seni gözyaşları içinde
düşünüyorum o zaman çekeceğin acıyı*

*.....
köleliğe sürüklenirken çılgınlığını duymaktansa
dağlar gibi toprak örtün beni daha iyi."*⁽¹⁾

İLYADA

Hektor'la karısı Andromakhe'nin vedalaşmasını böyle dile getiriyor İlyada destanını yaratan ozanlar.

Başta Troya şehri olmak üzere Ege'nin anaerkil halklarını yağmalamaya gelen ataerkil Akha ordularının ünlü "kahraman"ı, Akhilleus'la teke tek savaşıcaaktır Troya kraliçesi Hekabe ile kral Priamos'un oğlu Hektor. Hektor, şehrin surları önünde yaptığı çarpışmada ölür. Ancak, ölüsü Troya'lılar tarafından hemen toprağa verilemez. Akhilleus'un Hektor'un ölüsüne ve dövüşü içi kan ağlayarak izleyen Troya'lılara yaptığı işkence, destanın en çarpıcı bölümlerinden birisi. Hektor'un ölüsünü arabasının arkasına bağlar ve sürükler yedi kez Troya şehrinin çevresinde... Ta ki, Priamos, kendisine değerli "hediyeler" verene dek sürdürür ölüye yaptığı eziyeti.

İlyada destanı Troya'lıların Hektor'a ağıtlarıyla biter. Savaşın akibeti yer almaz destanda. Hektor'un ölümünden sonra cereyan eden olaylar kalan belgelerden, mitoslardan ve tragedya yazarlarından öğrenilmektedir.

Antromakhe, Troya'nın yakılıp yıkılmasından sonra "hür gününü" yitirir. Akhilleus'un oğlu Neoptolemus'un kölesi olur. Sevgili küçük oğlu da Neoptolemus tarafından —annesinin gözleri önünde— surlardan aşağı atılıp parça parça edilir.

Dönelim Troya savaşına. Hektor'un ölümünden sonra ata binmekte ve kargı kullanmakta usta bir bölük Amazon, başlarında Penthesilia olmak üzere Troya'yı savunmaya gelir. Amazonlar büyük başarı sağlar, Akha'lıları püskürtürler. Önderleri Penthesilia Akhilleus'la savaşa tutuşur ve tepeden tırnağa zırhlı, silahlı hasmıyla başa baş dövüşür.

Bazı kaynaklara göre Akhilleus bu dövüşte Penthesilia tarafından öldürülmüştür. Yaygın bir kaniya göre, Akhil-

leus zırhsız, yalnız kalkanı ve kargısıyla at üstünde dövüşen Penthesilia'yı çetin bir boğuşmadan sonra memesinden vurmuştur. Bu gözüpük zorlu hasmın kim olduğunu merak eder. Penthesilia'nın başındaki miğferi çıkardığı zaman onun güzel bir kadın olduğunu görünce müthiş bir tutkuya kapılır ve ölmüş kadının ırzına geçer. Kendisini kınayan savaş arkadaşı Thersites'i de öldürür.⁽²⁾

Troya'da çarpışan ünlü bir kadın önder daha var. Mysia'lı (Güney Marmara) Amazon Hiera. Philostratus'un dediğine göre "bu kadınların en yücesi ve en güzeli Homeros'un destandaki kadın kahramanı olan Helena'yı gölgede bıraktığı için destanın yazımından çıkarıldı."⁽³⁾

(İlyada destanında Amazonlara dair tek bir cümle yoktur. Akhilleus'un kimin tarafından öldürüldüğü de tartışmalı. Genellikle Paris'in attığı okla topuğundan vurularak öldürüldüğü kabul edilir).

Troya kraliçesi "ulu ana" Hekabe'ye gelince, esirliğe sürüklenir. Kızı Polyksene'nin gözleri önünde Akhilleus'un ruhuna kurban edilmesi üzerine Troyalı kadınlarla birlikte zalimlerin üstüne saldırır....

Troya önderlerinde on yıl karargah kuran, çevredeki yerleşim yerlerine, zengin şehirlere, tapınaklara sürekli baskınlar yapan, yakıp yıkan, sürülerden altın kaplara, ibriklere, uçayaklardan (bir tür küvet) leğenlere kadar anaerkil halkların zengin incelikli uygarlığını yağmalayan; erkekleri, yaşlıları, çocukları öldürüp kadınları esir alan, malların ve yetişkin eli becerikli güzel kadın tutsakların paylaşımında birbirine giren Akha'lılar, tüm saldırılarına rağmen anasoylu halklarca savunulan Troya'yı bir türlü ele geçirememişler, Troyalı ve yardıma gelen diğer Amazonların püskürtmesinden sonra çekilmişlerdir. Troya'nın yakılıp yıkılması ancak

düzenbazlıkla mümkün olabilmıştır. Troya şehrinin koruyucusu tanrıça Athena'ya sunulan, ataerkil İthaka kralı "cin fikirli, hilebaz" Odysseus'un icadı meşhur "tahta at" hileden, düzenbazlıktan anlamayan Troya'lıların felaketi olmuş! (Neyin sembolü idi "tahta at", bu henüz çözülemedi).

İlginç bir nokta: Vergilius'un "Aeneas" destanından ve bazı mitoslardan Aeneas'ın oğlunu ve babasını alarak (karısı gitmiyor) bazı Troyalı erkeklerle birlikte şehrin yakılmasından sonra İtalya'ya kaçtıklarını ancak orada ülkesini savunan Amazon kraliçesi Camilla ile çarpıştıklarını öğreniyoruz.⁽⁴⁾

"Temiz bir ölümler almalyım bu kadınların canlarını..."

*.....
Yaygın kanatlı ardıç kuşları ya da güvercinler çalılar arasında kurulmuş bir tuzağa tutulurlar da hani, nasıl düşerlerse uğursuz bir döseğe, dönerken yuvalarına bu kadın başları da öyle dizilmiştir sıraya acıklı bir ölümler ölsünler diye sıkılmıştı ilmikle boyunları bir ara ayakları çırpıniveri ama uzun sürmedi bu..."*

ODYSSEIA⁽⁵⁾

Talancılıkla zenginleşmek ve de ün kazanmak için destandaki tanımıyla "kentler yıkan, halkları yenen"; şereflerini korumak(!) için de köleleştirdikleri kadınları (hizmetçileri) ipe çeken, sınıflaşan toplumların acımasız, zorba öncülü kral Akhilleus ve Odysseus kahramanlık çağı erkekliğinin ülküsü olarak kalmışlardır. Bugün çocuk kitaplarında bile —ne yazık ki— kahraman olarak yorumlanmaktadır.

Destanlar ataerkil ideolojinin pekiştirilmesinin en etkili aracı. Ancak İlyada'yı yaratan ozanlar Akha'lıların "kahramanlıklarını", "yiğitliklerini" uzun uzun dile getirirlerken, Troya'lıların barışçılıklarına, dürüstlüklerine, insanlıklarına değinmekten de kendilerini alamazlar. Ataerkillemiş ozanların yüreği hâlâ —uzun yıllar önce yitip gitmiş— Troya'nın dünyasında çarpar...

Akha ordularının Troya'ya saldırma-

sına gerekçe yapılan Paris'in kaçırıldığı Sparta kralı Menelaos'un karısı "güzeller güzeli" Helana'ya gelince, ("ozanların hayal ürünü müydü bu güzel kadın, Troya'ya gitti mi, gitmedi mi?" tartışması bir yana) Helena'nın hayatından memnun olduğu, Troya'lılar tarafından sevgi ve saygı gördüğü açıkça belirtilir destanda.

Akha'lıların tanrısı Zeus'un kuğu şekline girerek Sparta'da ırzına geçtiği Leda'dan doğurtulan Helena aslında, Anadolu'lu Aphrodite gibi —kutsal kuşu kuğu olan— Sparta'lı bir bereket ve sevgi tanrıçası idi. Ve destanda, Helena'nın özdeşi —sembolü güvercin olan— Aphrodite Troya'da Akha'lılara karşı çarpışır... Yaralanır, anası Dione yaralarını sarar, güvercin tanrıça gene çarpışır. Savunma savaşı veren Troyalı kadınların sembolik anlatımıdır tanrıça Aphrodite'nin çarpışması.

(Anadolu'lu ana tanrıça Aphrodite Yunanistan'a götürüldüğü zaman namı "aşk tanrıçası"na çıkmış, kendisine porne —tahrik edici— adı takılmıştır).

Amazonlar Mitosu

Ansiklopedilerde, meselâ Larousse'ta Amazonlar, Kafkasya'da Karadeniz'in doğusunda yaşayan "amazoi" (memesiz) savaşçı kadınlar topluluğu diye tanımlanır. Silah kuşanmada kendilerine engel olmasın diye memelerinden birini ya da her ikisini keser veya dağlarlarmış (Ne maksatla olursa olsun, bir kadının memesini kesmesi olacak şey değil! Ayrıca, "ikna edici herhangi bir etimolojik açıklama yapılmamış olmasına rağmen Amazon kelimesinin "memesiz" anlamına geldiğine dair ısrarlı bir şayiye vardır. İddiaya göre Amazonlar, yayı daha iyi gerebilmek ve mızrağı daha iyi fırlatabilmek için sağ memelerini kesip çıkarırlarmış. Bu bir iftiradır. Çünkü eski sanat eserlerinde Amazonların kendi kendilerini sakatlayan kadınlar olduğuna işaret eden en ufak bir iz yoktur. Aksine Amazonlar da ima hiç hasara uğramamış sağlam, çıplak meme ile gösterilirler."⁽⁶⁾ (Amazon Myrina heykelinde görüldüğü gibi).

Herodot, Amazonların Yunanlılarca yenilgiye uğratılarak esir edildiklerini, ama gemiye doldurulup denize atıldıklarında Yunanlı erkeklerin üstüne atılıp onları öldürdüklerini, Kırım'da karaya çıkıp İskitler'le dost olduklarını anlatır.

Diodoros'a göre, Libya'nın yerli halkıdır Amazonlar. (Sadece Libyan mı?) Bu ülkede başa geçtikten sonra (zaten baştalar) kraliçeleri Myrina önderliğinde yeryüzünün batı sınırına, düşsel Atlantis'e kadar gitmişler, sonra doğuya yönelip Mısır'a varmışlar, orada İsis'in oğlu Horus'la bağdaşıklık kurmuşlar, savaşa savaşa (kiminle savaşıyorlardı aca-

ba?) Arabistan ve Suriye'den geçmişler. Toros'daki dağlıları boyundurukları altına almışlar, Anadolu'dan geçerek Ege kıyılarına glemişler, burada en yiğit önderlerinin adlarını verdikleri kentler kurmuşlardır. (Ege'li Amazonların kurdukları Smyrna (İzmir), Ephesos (Efes), Pitane (Çandarlı), Gryheia (Çiftir kalesi), Kyme, Anaia, Eleia, Myrnia, Mytilene (Midilli) vb. olsa gerek bu şehirler). Daha sonra Limni ve Semenderek adaları üzerinden Trakya'ya geçmişler, (zaten önderleri denilen Myrina Egeli. Troya'nın ana atası olan Myrina'nın mezarı "sarp bir tepe" gibi Troya'nın önünde) böylece Amazonlar bütün dünyayı ele geçirdikten sonra Libya'ya yurtlarına dönmüşlerdir. (Diodoros her nedense Atina önderinde Atinalılarla çarpışan Amazonlar'ı unutmuş!) Ayrıca, bu ne müthiş amazon ordusuymuş ki, tüm dünyayı fethettikten sonra tipis tipis yurduna dönmüş!

Yunanlıların tüm dünyaya yaydıkları Amazonlar mitosu bu. Diodoros'un söylediklerinin altındaki gerçek ne?

Her şeyden önce anaerkil düzenin kadınlarının istila savaşçısı olduğunu gösteren tek bir tarihi kanıt yok. Olması da mümkün değil. Çünkü bu düzenin başlıca niteliği yerleşik, tarımcı ve barışçı olması. O halde mitosun mümkün tek yorumu var: Diodoros'un belirttiği yerlerde eskiden anaerkil düzenler hüküm sürüyordu ve besbelli ki sözü edilen savaşlar, ataerkil istilacılara karşı anaerkil halkların kendilerini savunmalarıydı.

Bir de bu tabloya bütün öteki anaerkil figürler, dünyanın yedi harikasıdan biri Babil Asma (taraçalı) Bahçeleri'ni yapan Asur kraliçesi Semiramis, ülkesine saldıran Pers kralı Büyük Sirüs'ü yenen Massaget'lerin kraliçesi Tomyris, Mısır ve Etiyopya'nın kraliçeleri, Libya, İtalya, Galya ve İspanya'daki birçok kabilenin yetenekli gözüpek kadınları da eklenince ataerkilleşen toplumların istilası ve hakimiyet kurmaları öncesinde Akdeniz'in nasıl bir "Mare Amazon" olduğu ortaya çıkar. (Zaten Karadeniz'in adı o zamanlar barış denizi idi).

Oysa zamanla Amazonlar —çarpıtılarak— mitoslaştırılmış ve bugün Larousse'taki tarif örneğinde olduğu gibi geçmişin anaerkil düzeni ve ana hukuku kavramı "gerçeklikten koparılmış, romantikleştirilmiş, zararsız bir düşler ülkesinde özgürce gezintiye çıkmıştır."⁽⁷⁾ Vahşi, güzel, savaşçı kadınlar motifleriyle anasoylu toplumların varlığı tarihte gizlenmiş, bunda da başarılı olunmuştur.

Unutturulmaya Çalışılan Gerçek Amazonlar

Yunanlılar'ın Akdeniz'in dört bir yöresine yayıldıkları bütün bir kolonileş-

tirme dönemi boyunca her yerde karşılaştıkları anaerkilliği koruyan halklardır Amazonlar. İşte, "zararsız düşler ülkesinde gezintiye çıkarılan" Amazon gerçekte budur: Kadınların yönettiği, tüm kamu görevlerini kadınların yaptığı anasoylu toplumlar.

Çift süren, ekin eken, hayvan otlatan, arıcılık yapan, at yetiştiren ve sanatla uğraşan Efes'li kadınlar Yunanlı istilacıların Ege'de yayılması hıznınca "kendi cinslerinin doğal işlerini bir yana bırakarak sadece tarım ve savaşla uğraşmaya başlamışlar. Bellerinde kuşaklarıyla (zonai) ekin biçtikleri (amao) için bunlara Amazon adı verilmiş"⁽⁸⁾ (İlyada destanında Akha'lıların tutsak ettikleri kadınların anlatılırken hep "derin kemerli, güzel kemerli" kadınlar devimi kullanılır).

Ege'li Amazonlar Troya'da çarpışan Amazon Penthesilia'nın torunu Ephesos (Efes) önderliğinde ünlü Efes önderliğinde ünlü Efes şehri kurdular. Tanrıçaları Artemis için dilere destan bir tapınak yaptılar ve tapınağın rahibesi oldular...

Bütün anaerkil halklarda toplumun yönetimi ve tüm kamu işleri —üretimden sanata, toplum düzenini korumadan hekimliğe, ebeliğe kadar— ana tanrıça tapınaklarında başrahibe ve yardımcı rahibeler tarafından yapılırdı. "Kore"ler (genç kızlar) belli bir süre tapınaklarda başrahibenin yardımcılığı olarak çalışırlar ve rahibelikleri süresince bakire kalırlar, görevleri bitip normal hayatlarına döndüklerinde çocuk sahibi olurlardı. Ayrıca "Kore"ler tapınaklarda yapılan şenliklerde flüt, lir, tef, zil çalar; şarkı söyleyerek dans ederler (hora teperler) ve tanrıçalarına sundukları çiçekler arasında top oynarlardı... (Toplumda ilk sanatçılar kadınlarıdır. Adlarını "müzik" kelimesinden alan "Musa"lar)*

Başrahibelere gelince, bunlar toplumun kraliçeleri veya önderleri idi. Meselâ, Troya kraliçesi "ulu ana" Hekabe aynı zamanda tapınağın başrahibesiydi. Ve "Frigya"lı ana tanrıça Kybele'nin bütün niteliklerini içinde taşır ve dile getirirdi Hekabe."

Efes'li Amazonlar tarafından kurulan Artemis Tapınağı Kybele ve Aphrodite tapınlarıyla çok yakın ilişki ve dayanışma içinde olmuştur her zaman.

Amazon Artemis'in beli kemerli rahibeleri diğer adıyla Melissa'ları (arılar) saldırılar ve istilalar yoğunlaşınca ata binmekte ve kargı kullanmakta bir erkek kadar usta oldular. Esirliğe boyun eğmemek ve hür düzenlerini korumak için ellerinden silahlarını bir daha hiç bırakmadılar... Efes'teki Artemis tapımı Yunanlılar'ın tüm Ege'yi kolonileştirdikleri dönem boyunca devamlı direnmiş, varlığını korumuş ve Hıristiyanlığa kadar yaşamıştır. Bu, Ege'de "anaerkil gelene-

Musa'lar: Attika vazosu

ğin ne denli sağlam olduğunu gösterir." Zaten Mitologlar Anadolu'yu Amazonlar ülkesi olarak tanımlarlar.

Hıristiyan "Aziz Paulos'u Efes tiyatrosunda dinlendikten sonra ilkin dirence karşılaştı ve "İsa ve Meryem'den bize ne, bizim tanrıçamız büyük Artemis'tir" diye karşı çıkan Efesliler büyük tanrıça kendilerine yasak edildikçe, inançları yüzünden akla hayale gelmez işkence ve saldırılara uğradıkça Meryem diye karşılarına çıkarılan ve zorla kabul ettirilen varlığa Artemis'in bütün niteliklerini aktarmış ve böylece inançlarının özünü korumuşlardır."⁽⁹⁾

Ömrünün son günlerini Efes yakınında Bülbül Dağı'nda geçirdiği rivayet olunan bugün tüm Hıristiyan dünyasının tapındığı Meryem Ana, aslında bu kutsal konumunu Hıristiyanlığın yayılma dönemlerinde Artemis başta olmak üzere, Roma İmparatorluğu topraklarında yaygın bir şekilde tapınılan Anadolu'lu Kybele ve diğer ana tanrıçalara borçludur.

Dünyanın yedi harikasından biri sayılan (Akropolis'teki Athena tapınağının dört katı büyüklükteki) muhteşem Artemis tapınağına gelince, rivayete göre bir deli tarafından yıkılmış! Dünya harikasının taşları Ayasofya'nın yapımına yaramış. Dünyanın yedi harikasından bir diğerini Halikarnasos'da (Bodrum) kraliçe Artemisia tarafından yaptırılan Mausolos Anıt-Kabir'den de geriye bir şey kalmadı.

Bize bir sanat şahasesi kaldı Efes'teki Artemis tapınağından; Tanrıça'nın heykeli: "Başının üstünde üç kat kule biçiminde üç tapınak taşır, bununla kırıkları olduğu kadar şehirleri de koruduğu gösterilir. Ensesi dolunay biçiminde

bir diskle çevrilidir, alnında hilal taşır, böylece ay tanrıçası olduğu belirlenir. Tanrıça heykelinin değişmez kutsal simgelerinden biri de üç sayıdır. Bu sayı ile Artemis'in üç karakteri dile gelmekte hem hız, hem evli, hem ana olarak yaşam sürecinin bütünü simgelemektedir."⁽¹⁰⁾

Artemis, doğanın koruyucusu idi. "İlkyaz geldiğinde çiçeklerin açmasını, toprağın verimli kılınmasını o denetlerdi. Hayvanların yaşamını yönetir, yabancı hayvanları evcilleştirir, evcil hayvanları korurdu... Hastaların iyileştiricisi ve sağlık tanrıçasıydı.

Ayrıca bu tanrıça kendisini erkeklerden kaçan kızıoğlankız bir avcı olarak betimleyen Homeros'un şiirine meydan okurcasına doğum yapan kadınların yardımcı olarak kalmıştır sonuna kadar."⁽¹¹⁾ Ve bütün ana tanrıçaların evrensel niteliğini taşır: Adil düzenin erdemli, yürekli "ulu anası"dır Amazon Artemis.

Çarpıtılan Tarih

Önce tanrıçalar vardı... Önce kraliçeler, rahibeler vardı. Toplumların yönetimi kadınların elindeydi eski çağda. Kadınlar eşlerini gönlünce seçerler, çocuklar analarının adını taşırdı.

Tanrılar, rahipler, krallar çok sonra —anasoylu toplumun bağrında verilen uzun, zorlu savaşlardan sonra— çıkabildiler tarih sahnesine. Çıktıktan sonra da mücadele sürdü. Erkeğin yönetimindeki, çocukların babalarının adını taşıdığı, kadının tek bir erkeğe bağımlı, kocaların ise istedikleri kadar kapatma getirme özgürlüğüne sahip olduğu ataerkil yeni

düzen kendini kılıç zoruyla kabul ettirdi. Bu bir tarihi gerçek. Ne var ki, **erkeğin egemenliğindeki düzenin ezelden ebede değişmez tek "mutlak" düzen olduğunun tartışılmaz olması gerekiyordu.** Geçmişin üzerine sünger çekildi. Ve tarih çarpıtıldı. O kadar ki, dillerde bile kelimeler ters türetildi. Tanrıdan tanrıça türetildi (tıpkı bin yıllık ana tanrıça Athena'nın tanrı Zeus'un kafasından yeniden doğuluşu gibi). "Rahip"ten **rahibe**, "kral"dan **kraliçe** türetildiler... "**Homme** (erkek) eşittir insan oldu dillerde; keza "droits de l'homme" (erkek hakları) eşittir insan hakları oldu... "Humanité", "fraternité" vb... Böylece erkeğin birinci "**egemen**" cins, kadının ise "**tali**" cins olduğu dillerle de pekiştirilmiş oldu.

Ataerkilliğin gelmesiyle, "kadının kocasına bağlı olup **bir erkek çocuk doğurmakla yükümlü olduğu** yoksa gömülmeye hak kazanamayacağını belirten yazıtlar"⁽¹²⁾ boy attı eski ana tanrıça tapınaklarının mezarlıklarında.

Erkeğin egemenliğindeki —bir kaç bin yıllık— eşitsiz, baskıcı, savaşçı "yeni düzen" onbinlerce yıllık anasoylu eşitçi, barışçı "eski düzen"le kıyaslandığında ana tanrıça Kybele'nin kucagındaki Attis misali küçük bir çocuk kalır.

Bunca arkeolojik bulguya, kalıntıya, belgelere rağmen nedense tarihin bu çok uzun süren ve zengin, incelikli medeniyetler yaratmış anasoylu safhası merak konusu olmamakta devam ediyor. Aristoteles'in, "erkeğin egemen olduğu evli çift"i toplumun ilk çekirdeği olarak tanımladığı 2300 yıl önceki kuramı bugün hâlâ geçerliliğini sürdürüyor. Oysa, günümüz dünyasında bile anasoyluluğu koruyan halklar mevcut. meselâ, Nayarlar anaerkil toplum düzenini 1914-18 savaşı sonlarına kadar korudular. "Güzellikleri, öz saygıları ve incelikleri dillere destan Nayar kadınları, aynı ülkenin ataerkil egemenlik altındaki kadınlarından çok daha sağlıklı bir tipi temsil etmektedirler... Ve erkeklerle boy ölçüşebilecek bir zeka, kişilik ve bedensel sağlamlık düzeyine erişmişlerdir."⁽¹³⁾

Bir zamanlar Amazonlar vardı... Bir daha muhtemelen Amazonlar olmayacak ancak, kadın erkek eşitsizliği ortadan kalkmadıkça, Artemislerle Apollonlar arasında **Armoni** sağlanmadıkça, istenirse teknolojik gelişimin şahikasına erişilsin, geçmişin Amazonları kadınıyla erkeğiyle insanın gerçekten **insan** olacağı bir dünya umudunu yaşatmamıza hep ilham kaynağı olmaya devam edecek.

Ana tanrıça adları toplumlara, bölgelere göre değişiyor. Minos uygarlığının (Ege, Akdeniz, Karadeniz) en bilinen tanrıçaları Rhea, Hera, Athena, Demeter, Artemis, Aphrodit, Kybele, Moira vb. aynı zamanda birbirlerinin özdeşi. En yü-

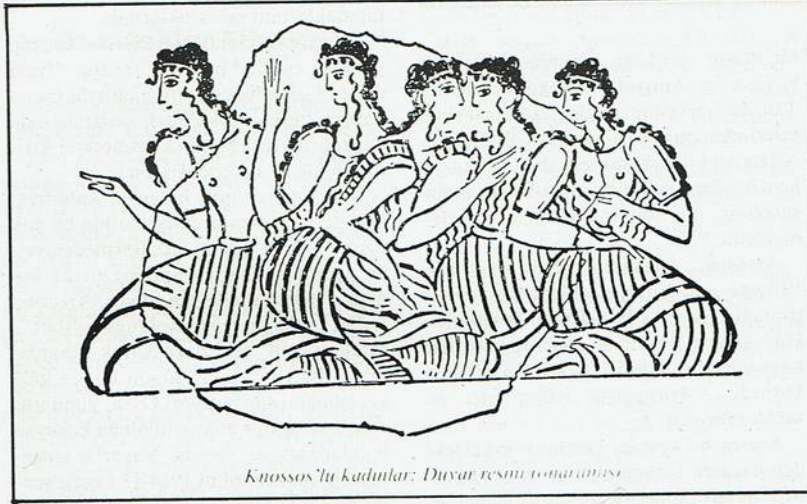
ce dişi tanrılar olarak belirtilen Metis, akıl, sağduyu ve bilgeliğin simgesi; ak kanatlı Themis ise dürüstlük ve eşit hakkın sembolü.

Ana tanrıçanın kızları, diğer bir deyişle rahibeler (priestes):

Hora'lar: Güvercin kanatlı Themis'in kızları. Eunomia **doğruluk**, Dike **adalet**, Eirene ise **Barışı** simgeler.

Bereket boynuzlarında ya da sepetlerinde çiçek, meyve ve buğday başakları taşırlar. Hora'lar üretim süresini (zamanı) ve mevsimleri belirlerler. Ürünün bereketli olması için şarkılar söyler, hora teperler... Anadolu'nun toprak anası Demeter'in ünlü kızı Persephone de bir Hora'dır. "Tohumluk buğdayın ruhu" dur genç kız Persephone. **Horalılar tarım üretimi yapan kadınların simgesidir.**

Kharitler; diğer adlarıyla "Üç Güzeller"; Aglaia; **sevgi, yaratıcılık, el sanatlarını**, Thalia; **coşku, müzik, şiiri**,

Knossos'lu kadınlar: Duvar resmi tonaraması

Euprosyne ise **sevinç, neşe, dansı** simgelerler.

Üç Güzeller özellikle Aphrodite'nin kızlarıdır. (Antalya şehir adını Thalia'dan, Alanya ise Aglaia'dan alıyor).

Musa'lar: "İlham perileri" diye adlandırılan sanatçılar. Sirenler, Dionisos alayının "çilgin kızları" Bakkha'lar da Mousa'lardır. Üç Güzeller'in özdeşi olan Mousa'lar genellikle dokuz tanrıça olarak gösterilir: Kalliope **lirik şiiri**, Euterpe **flütü**, Terpsikhore **dansı**, Erato **korolu şiiri**, Phymnia **pantomimi**, Thalia **komedya** yani "ilkbahar şenlikleri", Melpomene, **trajedyaya** "bağ bozumu şenlikleri"ni, Urania **astronomiyi**, Klio ise **tarihi** simgeler. İnsanların unutulmaması gereken eylemlerini dile getiren Klio elinde su saati taşır; olayları ve anlatılanları doğru ölçer.

Sibylla'lar: Kahinler, "kadın peygamberler". (Ege'nin en ünlü iki kahini

Cumae (Kime) ve Erytheria) (Kırandağ) Sibylla'larını Michelangelo Vatikan'da Sistine Şapel'in tavanında ölümsüzleştirmiştir. Cuma kahini İtalya'ya Aeneass (Hakkabe-Priamos'un damadı) tarafından kaçırılmıştır Troya'nın yakılmasından sonra).

Dryad'lar, Hamadryades'lar: "Koruyucu Peri"ler. Ormanların, suların, hayvanların, doğanın koruyucularıdır. Hamadryades'ler (ağaç perileri) ağaçların yeşermesinden canlı canlı büyümesinden sevinç duyar, kurumasından, kesilmesinden sonsuz yas tutarlar. Doğayı tahrip edenleri cezalandırırlar.

Moiras'lar: "Ulu ana"lar. En ensi tanrıçalar. Elleri öreke taşır, iplik buker, kundak bezi dokur, ebelik yaparlar. Ak saçlı, ak elli ulu analar insanlara EŞİT PAY dağıtırlar.

Erinyes'ler: Ana hukukunun koruyucuları. Eşit payı ihlal edenleri ve cinayet işleyenleri cezalandırırlar. Yargıyı Moi-

ra'lar verir Erinyes'ler icra eder. Erinyesler Hora'lardır.

Anasoylu düzenin erkek tanrıları: Zanaatkârların temsilcisi "ateş tanrı" Hephaistos. Kır tanrıları, kaval çalan çoban tanrılar, **Pan'lar, Satyr'ler, Silen'ler ve Kentaur'lar** (at adamlar). Akıllı, yaratıcı, eli her işe yatkın, tez ayaklı kılavuz ve bayındırlık tanrısı **Hermes**. Savunma savaşının tanrısı **Ares**. (Amazonlar, Aphrodite ve Ares'in kızları olarak tanımlanır.)

"Eski Düzen" istilacı, savaşçı Hint-Avrupalı çoban kavimler tarafından yıkılınca, binlerce yıllık anasoylu halkların tanrıçaları ve tanrıları ataerkil Akha'luların **şimşek atan, göklerde gürleyen, yıldırımla çarpan** kara kartallı tanrısı Zeus'un karısı, metresi, kızı ve oğlu yapıldılar. Tanrılar tanrısı Zeus'un buyruğunda ona hizmet eden tanrıça ve tanrılara dönüştürüldüler. Mekanları

artık yeryüzü değil, gökyüzü oldu. Nitelikleri de yeni "ataerkil" düzene göre değişikliğe uğratıldı. Akıllı, yetenekli, Atina şehrinin koruyucusu Athena babası Zeus'un hizmetinde talan ve istila savaşının sembolü yapıldı. Atakilleştirilen Atinalı yeni Athena, Troya'nın koruyucusu anasoylu eski Athena'ya saldırtıldı Troya savaşında. Becerikli, tez ayaklı kılavuz tanrı Hermes'in niteliklerine hırsızlık, bezirganlık eklendi. Sonunda talan ve ticaret tanrısı oldu çıktı. Adalet tanrıçası Dike Zeus'un sağ omuzuna oturtuldu. Ak kanatlı Dike artık tanrıların, kralların, şeflerin adaletini tartar oldu teraziyile. Mousa'lar, Sibylla'lar Apollon'un hizmetine verildi. Anadolu'lu Lyir çalan kahin tanrı Apollon büyüdüğü büyüdü sonunda köleci, ataerkil Atina devletinin **politika tanrısı** oldu vb., vb... Eski Düzen'in gözüpük kadın figürleri "canavar, yılan, şeytan, dev" gibi korkunç yaratıklar olarak yorumlandı mitoslarda.

Eşit pay dağıtan "ulu ana" Moira'lara gelince, eşitsizliklerin büyümesiyle insanların emeklerinin ürünlerine sahip olmalarının **doğuştan kazanılmış bir hak** olduğunu savunan ulu analar çoğunluğun mülksüzleştirildiği yeni ataerkil toplum düzeninde insanların ne kadar az olursa olsun paylarına düşenle yetinmelerini, yani kadere boyun eğmelerini söyleyen tanrıçalara dönüştürüldüler. Değişmez "kader" in tanrıçası yapıldılar. En sonunda da gerçek dünyada kazanılmış haklardan diğer bir deyişle "**bereketli topraklardan, bol ekin ve şaraptan**" paylarına düşenden yoksun kalan insanlar, bu dünyada yitirdiklerini **öteki dünyada**, yani düşsel bir dünyada yeniden elde etme umuduyla avunmak zorunda bırakıldılar. **Doğum** ile kazanılan hak, **ölüm** ile kazanılan hak oldu çıktı... Tek tanrılı mistik dinler...

KAYNAKÇA:

- 1) Homeros, *Ilyada*, Sander Y., İstanbul 1967, s. 183
- 2) Monagan Patricie, *Women in Myth and Legend*, Junction Books, London 1981, s. 289
- 3) *Ibid*, s. 138
- 4) Virgil, *the Aeneid*, Penguin, Classics, 1984, s. 68-77
- 5) Homeros, *Odysseia*, Sander Y., İstanbul 1976, s. 385, çev. A.Erhat, A.Kadir.
- 6) Monagan Patricie, *Women in Myth and Legend*, Junction Books, London 1981, s. 13-14
- 7) Thomson George, *Tarih Öncesi Ege - Studies in Ancient Greek, Society Pre-Historic Aegean - Pavel Y.*, 1988, c. 1, s. 221
- 8) *Ibid*, s. 220
- 9) Erhat Azra, *Mitoloji Sözlüğü, Remzi Kitabevi*, İstanbul 1978, s. 66
- 10) *Ibid*, s. 65
- 11) Thomson George, *Tarih Öncesi Ege, Pavel Y.*, 1988, c. 1, s. 328
- 12) E.Bean George, *Karia, Cem Y.*, İstanbul 1978, s. 275
- 13) Thomson George, *Tarih Öncesi Ege (O.R.Ehrenfels, Mother Right) 1978, Pavel Y., c. 1, s. 249*

Die sich in den Seen spiegelt

Monika CARBE

Daten sind hilfreich, um die Trauer zu begrenzen, Daten und Orte. In Amsterdam ist Sümeyra aufgetreten und in Helsinki, in London und Athen, in Paris-St. Deniz und Berlin-Kreuzberg, in Offenbach, Saarbrücken und in unserem Frankfurter Hinterhof.

Mit den letzten Vorbereitungen zu ihrer Schallplatte, die sie im Exil produziert, mit „Kadınlarımızın yüzleri, acılarımızın kitabıdır“ „Die Gesichter unserer Frauen sind das Buch unserer Leiden“, das Titel-Lied ein Gedicht von nazım Hikmet, begann unsere Freundschaft, die, zugegeben, aus vier, fünf Treffen bestand.

An einem frühherbstlichen Oktoberabend, 1982, klingelte das Telefon, und ein Freund fragte, ob es mir etwas ausmache, ein paar Gedichte, ein paar Lieder aus einer Rohübersetzung in, nun ja, Lyrik zu übertragen. Ob es mit etwas ausmache? Feuer und Flamme war ich, wechselte den bequemen Schlafrock mit Jeans und Pullover, stürzte ins Nachbarhaus, Notizbuch und Kugelschreiber zur Hand.

Mit meinen Türkischkenntnissen war es damals nicht weit her; abgesehen von „yavaş, yavaş“ und „Merhaba!“ fehlte so ziemlich alles, was eine solide Basis hätte abgeben können. Aber begriffen hatte ich von den Liedern die Melodie, von den Texten den Rhythmus, und mit der mir angeborenen, auch jahrzehntelang aufgezwungenen, ab und an gar geliebten eigenen Sprache wage ich umzugehen, zu jonglieren auch, wenn es darum geht, aus anatolischen Gedichten etwas zu machen, was nicht jenem kleinlich-klebrigen Romantizismus verfällt, wie es oft, ach zu oft, mit diesen Texten geschieht, die gesungen, unter dem Stichwort „Folklore“ von Intellektuellen wie Sozialarbeitern goutiert werden. Die Worte aber werden in der Regel nicht verstanden.

„Dere akar bulanık...“, beim wiederhören, heute, beim Vergleich zwischen türkischem Original und deutscher Fälschung — „Tauchen wir die finstern Tage in Sonne“ — muß ich mich zumindest der Leichtfertigkeit, mit der ich, philologisch ungenau, aber voller poetischem Enthusiasmus an diese Verse ging, nicht schämen.

An einem kühl-sommerlichen Freitagabend im Juni 1986 strömten frankfurter und offenbacher Türken und Deutsche — und Bürger anderer Nationalität wie Muttersprache —, ins herrschaftliche Büsing-Palais zu Offenbach, wandelten durch dessen heiteren Garten und hörten

„Wir die Menschen
des 20. Jahrhunderts/
wollen durch Frieden
aus der Welt einen Garten
der Fröhlichkeit machen“

Sümeyra die Lieder vom Henna-fest und der Trennung, Wiegen, Friedenslieder und Totenklagen singen; wir waren dabei.

„Wir, die Menschen des Zwanzigsten Jahrhunderts/ wollen durch Frieden aus der Welt einen Garten der Fröhlichkeit machen“, genauer gesagt: „...im Frieden sollte die Welt ein Festtag werden“, sang sie, stand da, als sei sie die Trobadora Beatriz, ihre Saz neben sich- und hatte eine Botschaft vor der es den Palmen in ihren Kübeln angestanden hätte, sich zu Verneigen.

1988 sah ich Sümeyra wieder, Mitte Dezember, kurz nach einer öffentlichen Dis-

kussionsveranstaltung zum Thema Ausländergesetzgebung, auf der „Türklerin annesi“, Liselotte Funcke, sich vehement gegen eine Beschneidung der Rechte der ausländischen Bürger des Landes ausgesprochen hatte. Ihre neueste Platte hatte ich bei dieser Gelegenheit kennengelernt, „Allı Turnam“, „Mein roter Kranich“; zum Essen hatten wir uns verabredet, plauderten, unterhielten uns — sie mit ihrem nunmehr exzellenten Deutsch, ich in meinem Pidigin-Türkisch, versicherten einander, daß wir unsere Zusammenarbeit ausbauen wollten- und lasen, nur ein paar Monate später war es, am 28. April, die Tage waren heller

geworden- Anna Seghers, „Transit“, ein paar Seiten, auf Deutsch, eine Exilgeschichte, und sie half mir dabei, Aziz Nesin, „Böyle gelmiş böyle gitmez“ im Original zu verstehen. Aber „bunu saymayız“, „diesen Besuch zählen wir nicht“, sagte Hasan, ihr Mann, da, durch einen dummen Zufall, mein Mann nicht hatte mitkommen können. Diesen Besuch zählen wir.

Halkçı Sanatın Yığınsal Karakteri

D.LICHATSCHLOW

Akademi üyesi, yazınbilimci D. Lichatschlow'un "Halkçı Sanat ve Sanatın Yığınsal Karakteri" konusunda "Literatür-naya Gazeta" dergisinde açılan bir tartışmanın sonuçları üzerine görüşlerinin yer aldığı bu yazısı, Sovyet Bilimler Akademisi'nin yayınladığı "Toplum Bilimler" dergisinin 84/1 sayısında yayımlandı. Sümevra Çakır tarafından Almanca'dan Türkçe'ye çevrildi ve kısaltıldı.

Popüler Olan ve Olmayan Kültür

Anlaşmazlık aslında şu sorudan çıkıyor: Kültür nedir? Kültürün herkesi hoşnut edecek bir tanımını ben de yapamam. Ama, önem verilmesi gereken birkaç özelliğine değinmek istiyorum. Kültür, her şeyden önce, her insan için bölünmez bir bütünlüktür. İstemlerimizi bazı durumlarda belirli bir kültürün, başka durumlarda ise başka bir kültürün giderdiğini öne sürmek anlamsızdır. Kültür, çağrıldığında şişeden çıkan ruh gibi ortaya çıkmaz. İnsan bir kültüre bütünüyle aittir. Onunla doludur ve onunla beraber akar.

Kültür, şöhretler ortaya çıkaran popüler kültür ve yalnızca bir azınlığın tanıdığı popüler olmayan kültür olarak bölünmez. Shakespeare'in tiyatro eserleri kültür değerini hiçbir zaman yitirmeyecek. Bu onun yaşadığı zamanda çok şöhretli ya da hiç tanınmamış olmasına bağlı değildir. Kültür bir eserin ortaya çıktığı dönemdeki popülerliği ile ölçülemez. Belirli bir kültürün veya kültür türünün popüler olması başka bir konudur...

Kimilerine göre: "Mozart kendi çağına uygundu. Zaman Makinesi adlı pop müziği topluluğu kendi çağına..." Ben Mozart'ı seviyorum ama bu yüzden de 18. yüzyıla ait olduğumu sanmıyorum. İşte kültürün, böylesine zamanı yenme, geçmişi, bugünü ve geleceği birleştirme yeteneği vardır.

Kültür Tarihi İnsan Belleğinin Tarihidir

Bellek (hafıza), kültürün dayandığı en önemli temellerden biridir. Kültürün yaratılmasına insanlığın bütün koşulları katılmıştır.

İnsanlığın kültürü, dehaların eseri değildir. Dehalar da belirli bir kültür temeli üzerinde ortaya çıkarlar.

Kültür kuşaktan kuşağa aktarılır ve biriktirilir. Bu süreçte bellek yalnız mekanik bir biriktirme işi yapmaz. Bu, çok önemli ve yaratıcı bir süreçtir. Gerekli olan her şey biriktirilir. Bu birikim, yavaş yavaş bazen eziyet verici zorluklarla, hataların aşılmasıyla ve bazen de olağanüstü değerlerin acıklı bir şekilde yitirilmesine rağmen oluşur. Kültür tarihi; insan belleğinin tarihidir; belleğin gelişmesinin derinleşmesinin ve olgunlaşmasının tarihidir.

Belleğin özellikleri ilgi çekicidir! Bireyin ve toplumun belleğinde, çoğunlukla ihtiyaç duyulan şeyler (iyi olan, kötü olandan daha fazla) saklanır. Bellek aracılığıyla insanlığın deneyimleri biriktirilir ve böylece belirli gelenekler oluşur: İş ve günlük yaşamla ilgili alışkanlıklar, aile yaşamının kuralları, toplumsal kurumlar ortaya çıkar. Bellek aracılığıyla algılaşmanın ve yaratmanın esbetik düzeyi beslenir ve bilgi üretilir.

Bellek etkendir. İnsanların ilgisiz ve eylemsiz kalmalarına izin vermez, insanın anlayışına ve duygularına egemen olur. Bellek zamanın yok edici gücüne karşı koyar ve kültür olarak tanımlanan her şeyi biriktirir.

Evet, bellek zamanın aşılması, ölümün yenilmesidir. Belleğin ahlaksal öneminin büyüklüğü de burada yatar. "Belleksiz" bir insan her şeyden önce iyilik bilmez, sorumsuz, hak gözetmez ve bu nedenle de özverili bir davranışta bulunması mümkün olmayan bir insandır.

Kültürün ölçülerinden biri de kültür eserlerine karşı alınan tavidir. Puşkin'in şu şiirini analım:

*Şaşılacak kadar yakındır bize
Gönüllerimize can veren şu iki duygu:*

*Biri, ana baba ocağına
duyduğumuz sevgidir*

*Ve sevgidir öteki, atalarımızın
mezarlarına.*

*Ey hayat verici kutsal duygular
Onları dünyaya kurardı...*

Puşkin'in sözleri bilgecedir. Hiçbir söz anlamsız değildir. "Atalarımızın mezarlarına" duyduğumuz sevgi neden "hayat verici"dir? Çünkü bu sevgi değeri öğretir, yaratıcılıkta etkendir ve kültürün öğelerinden biridir.

Halkın Kültürü Halkın Belleğinin Bir Ürünüdür

Kişiliğin kültürü, kişinin bellek eyleminin sonucu olarak şekillenir. Bir ailenin kültürü aile belleğinin, bir halkın kültürü de halk belleğinin eylemi sonucu olarak ortaya çıkar. Bireyin, toplumun ve halkın genel kültürü için, bütün insanlığın işleyen yaratıcı belleği gereklidir. Nasıl ki aile kültürü, bireyin kültürünü yok etmeyip geliştiriyorsa, insanlığın kültürü de, halkın kültürünü yok etmeyip geliştirir ve zenginleştirir.

Kültür halkları birleştirir. Bir ulusun kültürü ne kadar gelişmiş olursa, komşu halklar ve sonraki kuşaklar tarafından bu kültüre o kadar çok gereksinim duyulur ve kendisi de öteki kültürleri o kadar çok benimsemeye gereğini duyar. Bir kültürün düzeyi ne kadar gelişmemişse, başka ülkelerin ve çağların kültürü karşısında da o kadar ilgisiz kalır. Bir halkın kültürü ne kadar gelişmişse, o halkın iç duygusal bağları da o kadar güçlü ve o halk o denli barışsever ve uygar olur. İnsan yalnızca bir alanda gelişmiş, uygar, başka bir alanda kara cahil olarak kalmaz. Kültürün çeşitli yanlarına ve biçimlerine aynı önemi göstermek gerekir. İşte gerçekten uygar bir insanın belirleyici özelliği budur.

Yine bellek konusuna dönelim...

İnsanlık tarihinde kültürün gelişmesi, şu ya da bu biçimde geçmişe yönelişle bağlantılıdır.

Ama bu ulusal köklere doğru yöneliş bir halka ne vermiştir?

Geçmiş hatırlama, kendini başka halkların ve onların kültür deneyimlerinin dışında tutma amacını gütmeyeceği ve dar kafalı milliyetçilik tarafından zorla

dayatılmadığı zaman verimli olmuş; o halkın kültürünü geliştirmiş ve estetik kavrayış yeteneğini zenginleştirmiştir. Yeni koşullar içinde eskiye her yöneltiş her seferinde yeni bir şeydi. Eskiye canlandırmak ve korumak, yeni olandan caymak değildir; eskinin kendi köklerinin yeni bir yorumu ve tarih içinde bir kendini tanımadır. Kaynaklara yönelmek gelişmeyi engellemez, gelişmeyi önleyen ilerlemeyi reddetmektir.

Kültür geçmişi biriktirerek, ama ondan kopmadan ileriye doğru akar.

Sanatın Yaygınlığı ve Sanatın Değeri

Şimdi de "yığınsal" olarak yaygınlaşmış kültüre gelelim. Hemen şunu belirteyim ki, bir şeyin yaygınlık derecesinin, o şeyin değerini belirlemesiyle bir ilgisi yoktur.

Bir kültürün değeri, her şeyden önce onun nasıl yaratıldığına ve "içinde nasıl bir belleğin bulunduğu" bakılarak belirlenir. Bir kültür yüzlerce yıllık deneyimlerin birikmesiyle yaratılmışsa, o zaman "düşük değerde" bir kültür olmaz. Ama kendinden önceki her şeyi yadsıyarak oluşmuşsa o zaman bu asla bir kültür olamaz.

Televizyon, sinema, radyo, modern hafif müzik, çeşitli şov programları vb. günümüzde büyük bir yaygınlık kazanmıştır. Bunların her biri büyük olanaklar sunuyor: Bir oyuncunun sesini radyoda, bir tiyatro salonunda hiçbir zaman duymayacağımız kadar yakından duyabiliriz. Bu oyunculuk sanatı için yeni koşullar yaratıyor. Televizyon tiyatrosunun, resim ve konuşma sanatının, edebiyatın gelenek ve kazanımlarından yararlanabilir. Bu, evimize kadar gelen büyük bir sanat olur. Fotoğraf sanatının 150 yıllık tarihinde, resim sanatından alınmış ve kendince geliştirilmiş gelenekler ne kadar çok çeşitlidir! Oysa 19. yüzyılda fotoğraf sanatına henüz kuşkuyla bakılıyordu. Yaz caz müziği? Afrika, Orta ve Güney Amerika halk müziğinin güçlü gelenekleri işlenmiş değil midir?

"Ciddi" müzik dinleyen birisinin, müzik tarihini bilmesi iyi olur. Caz dinleyenin, caz müziği tarihini bilmesi gerekir. Sinema seyretmek için yalnızca sinema tarihini bilmek yetmez, ayrıca tiyatro ve edebiyat tarihini de bilmek yararlı olur. Bu bilgilenme anlama yeteneğimizi geliştirir. **Sanat, sanatı tanıyanlar için vardır.** Kültür, bir kültür dağarcığına ve **kültür tarihi** konusunda belirli bir bilgi birikimine sahip olanlar için vardır.

Sanatın yaygınlığı ile değeri, ancak böylece bir durumda birbirine ters düşmez.

Halk Sanatının Sağlam, Arı Üslubu

Müzik, dil ve el sanatları alanlarında en büyük yaygınlığa ulaşmış olan halk sanatı, zevksizlik ve sahte sanat olarak tanımlanabilecek hemen her şeyden arınmıştır.

Bu neden böyledir? Sanırım bunun nedeni, halk sanatının, herkes tarafından, herkes için ve yüzlerce yıllık geleneklerin çerçevesinde yaratılmasıdır. Halkın yarattığı her şeyde güzelliğin tasarımı bir bütünlük gösterir. Bu konuda herhangi bir çelişki yoktur. Güzelliğin tasarımıdaki bütünlük, üslupta da bir bütünlük yaratmış ve bu halk sanatını zevksizliğe karşı bir zırh gibi korumuştur.

Halk sanatı eserleri zengin ya da yoksul, basit ya da komplike olabilirler, ama hiçbir zaman —evet hiçbir zaman— sahteliğin damgasını taşımazlar.

Romantik, Gotik, Ronesans gibi büyük üsluplar çağı başladığında, üslup ile o üslubun felsefesi arasında bir uyumluluk ihtiyacı ortaya çıkmış, yani söze bürünmüş bir estetiğe (Güzelliğin Bilimi)'ne gereksinim duyulmuştur. Çünkü bir çağın üslubu biçimcilğe kayma eğilimi karşısında estetik, o çağın üslubunu belirli bir öz düzeyde tutar.

Sonra, —Klasizm ve Barok gibi— birkaç üslubun bir arada olduğu dönemler geliyor. Daha sonra, yalnızca genel değil, bireysel üsluplar da ortaya çıkıyor. Kuşkusuz, bu bir gerileme değildir. Tersine sanatın gelişmesi, kapsamının genişlemesidir.

Gerçeğin kavranmasına en çok yaklaşan üslup olarak Realizm (Gerçekçilik) kendi içinde bireysel yazarlığın ilkelerini de önemle geliştiriyor. Gerçekçilik, gelenekleri bir tarafa atıyor, tersine onları kendine mal ediyor. Geleneklerin düzenine uymak yerine, kendi geleneklerini kendisi düzenliyor. Halk sanatında üslup ve gelenekler sanatı yaratırken günümüzde sanatçıların, sanat eserlerini ve böylece gelenekleri yarattığı bir dönem ortaya çıkıyor.

Değersiz ve Sahte Sanatı, Değerli ve Gerçek Sanattan ayırmada Eleştirinin görevi

Yaratıcının bireyselliğinin büyük ama tehlikeli bir gücü vardır. Çünkü, dehalar ve yeteneklilerin yanı sıra, onların yerlerini almaya çalışan kişiliksiz adaylar, sahte sanatçılar; sahte üsluplar ve sanat eserleri ortaya çıkıyor. Ama nasıl bu tehlikenin zamanında farkına varılabilir? İyiyi kötüden, zevksiz ve bayağı şöhret hirsından ayırmak için estetik düşüncenin, estetik anlayışın çaba göstermesi gerekiyor. Büyük sanatın büyük okurlara, bü-

yük dinleyicilere, büyük seyircilere gereksinimi vardır. Ama herkesten bu büyüklük istenebilir mi?

Büyük okurlar, büyük dinleyiciler ve büyük seyirciler vardır. Bunlar eleştiricilerdir: Müzik, edebiyat ve sanat bilimiyle uğraşanlardır.

Realizmin, bireysel üsluplara geniş bir alan açan, özgün üsluplar yaratmada bireysel girişimleri kabul eden gelişimine, eleştirinin gelişimi tarafından eşlik edilmesi ilginçtir ve kesinlikle bir rastlantı değildir. Eleştiri, bir dönemin yaratıcılık alanını iyi veya kötü çeşitli "izim"ler kapladığı ve yaratıcının hemen hemen sınırsız özgürlüğü yanı sıra bir de yaratmada keyfiliği itihlikesi baş gösterdiği zaman ortaya çıkar.

Eleştiri

sanatın düzenleyicisidir.
Eleştiri olmaksızın sanatı
sahte sanatın boyunduruğundan
kurtarmak olanaksızdır...
...İçinde yaratıcı olan
veya olmayan sayısız
bireyselliğin birbirine karıştığı
bugünkü yığın sanatı, eleştirinin
sürekli denetimini gerektiriyor...

Eleştiri sanatın düzenleyicisidir. Eleştiri olmaksızın sanatı sahte sanatın boyunduruğundan kurtarmak olanaksızdır.

Halk sanatının bir bütünlük oluşturan üslubu onu dizginlemiş, fiyaskoları dışlamıştır. Ama üsluptaki bu bütünlük, estetik bilinçte bir esneklik yoksulluğuna yol açıyordu. Sanat eserlerini benimseyen insan, bir üsluptan bir başka sanat üslubuna kendiliğinden ve kolaylıkla yönelebilecek durumda değildi. Yeniçağ estetik bilincinin bireysel ve ulusal ifade tarzlarını bir üslup içinde kolaylıkla işlemesi, sanatta ilerlemenin bir belgesidir. Bu yüzyıllar süren yaratma eyleminin en büyük kazanımıdır. Ama ne var ki, insan kolayca yanılgıya düşebilmekte, değersiz ve sahte olanı değerli sanabilmektedir.

İçinde yaratıcı olan veya olmayan sayısız bireyselliğin birbirine karıştığı bugünkü yığın sanatı eleştirinin sürekli denetimini gerektiriyor. Ama, eleştirinin kendisi de, kendisini düzenleyen bir denetime uymak zorundadır. Yoksa yanlış bir yola, yanlış bir yenilikçiliğe veya yeni olan her şeyi yalnızca yeni olduğu için reddetme yoluna sapabilir.

Evet günümüzde eleştiriye özel bir sorumluluk düşüyor: İnsanlara yardımcı olmak; sanatta sahte olanağı, gerçek olandan sahte sanatı gerçek "halkçı sanat"tan; orijinal olanı, taklitten ayırmak, eleştirinin görevidir.

Sümeýra, Ruhi Su ve Türkülerimiz

Gönül SABUNCU

Toplumumuzda müzik alanında, kolay yoldan sanatçı olmayı yeğleyen insanlar her zaman var oldu. Bu insanlar tutkularının tutsaklığını yaşadılar. Zaman denen güçlü eleştirilen, evrimsel süreç içinde bu tutsakları silip süpürüyor. Bu silip süpürmeler sürüp gidecek. Doğru olan, insandan yana olan kalıcıdır.

Toplumsal bilinci yeterince gelişmemiş insan gerçek sanatçı olamaz. Doğal yeteneği olsa bile, toplumsal bilinci eksik olan kişinin sanatçılığı da eksik olmak zorundadır.

Gerçek sanatçı, büyük emeklerin, acıların hamurunda yoğrulmuş oluyor. Kendine, toplumuna, insanlığa saygısı olan kişiler içinden çıkıyor, Sürekli gelişmeyi amaçladığı için, hiçbir zaman yaptığı ile yetinmiyor. Kusurksuzluk yolunda sabırla, kendinden çalmadan, doğru bildiğinden ödün vermeden yürümeyi amaçladığından, acı çekmesi zorunlu hale dönüşüyor.

Gelişim sancıları yaşanırken, insanların sanatın yol gösterici, geliştirici gücüne gereksinim duymaları doğal. Ancak insanlarımızın, yoksunluklar içinde, benlik bunalımları yaşayan, slogancı duygu sömürgenlerinin peşine takılmaları sık yaşanıyor.

Türkiye, devamlı değişmeye ve gelişmeye açık bir ülke. Sürekli politik olaylar birbirini izliyor. Toplumsal yapısı değişip geliştikçe, insanların duygularını, düşüncelerini müzikle aktarma eğilimi, iletişim gereksinimi somut gerçeği ortaya çıkıyor.

Biz, toplum olarak duygularımızı hep türkülerle dökmüşüz. Aradan yüzyıllar geçtikçe değişen koşullarla birlikte türküler de değişmiş. İşte bu yüzden türküler devamlı yaşayan, yaşadıkça değişen ve zenginleşen bir öz kaynaktır. Eskimez, modası geçmez bir kaynak.

Hlakin politik bilinçlenmesinden doğan, politik şarkı gereksinimi her toplumda yaşanan bir olgudur. Batı'da, politik gelişmelere koşut olarak, politik besteler yapan kişiler ortaya çıkmış. Bizde bu gereksinim daha çok türkülerle karşılanmıştır. Gelişim sancıları sürerken, halkın her türlü duygusunu dökerek oluşturduğu, sade ve sağlam yapısı ile çok zengin bir kültür birikimi olan türkülerin gücünden yararlanmak doğaldır.

Ruhi Su, evrensel çok sesli müziğin tekniğine ve kültürüne sahip olan, başarılı bir opera sanatçısı iken, türküler kadar sağlam kişiliği ile, türkülerin gücünü algılayıp, bu kaynağı çağdaş bir yaklaşımla ele alan ilk sanatçıdır. O söylediği her türküyü yoğun bir titizlikle, sabırla araştırıp, sevgi, bilgi, bilinç hazinesinden geçirerek, halka çağdaş yöntemle sunmasını bilen usta, bir büyük yorumcu, bir büyük sestir. Bu özelliği ile türkülerini sanki yeniden yaratır.

Ruhi Su, çok seslilikle aşılma isteniyor. Ruhi Su aşılabilir. Neden aşılabilir? Ruhi Su'nun yaptığı iş, bugün de yarın da yapılması gerektirir de ondan.

Çok seslilik ayrı bir konu. Değerli besteler de yapan Ruhi Su, bir besteci değil, yorumcu olduğunu her zaman vurgulamıştır. O, türkülerin tadına önem verir, özelliğini yitirmeden, bozulmadan çok seslendirilmesini isterdi.

Uluslardan yararlanarak evrensel geçiş süreci içinde, o değerli türkü bestecilerinin çalışmaları elbette sürecektir; Türk müziği daha da gelişecektir.

...Güzeli aramayan, güzelden etkilenmeyen, güzele bağlanmayan insan, değil sanatçı, iyi bir tüccar bile olamaz. (Sümeýra)

Ruhi Su deyince hemen akla, onun yolundan yürüyen değerli sanatçı Sümeýra geliyor. Mimarlık Fakültesi'ni, ayrıca müzik ve ses eğitimi gördüğü Konservatuar'ı bitirdikten sonra 1971 yılında, bilinçli bir kararla Ruhi Su'nun beş yıl süreyle öğrencisi oldu. Daha sonra birlikte sahneye çıkarak, koro ve plak çalışmaları ile 1980 yılı Eylül ayı sonlarına kadar sanat eşliği sürdü. Sümeýra derin, duyarlı, güzel renkli sesiyle sanat yaşamını, 1980 sonlarından başlayarak yurtdışında sürdürmek zorunda kaldı. Yurtdışında kaldığı süre içinde, dünyanın çeşitli ülkelerinde başarılı konserler verdi. Dilini bilmeyen insanlar bile onu saygıyla, sevecen dinlediler. Sümeýra da Ruhi Su gibi, Türk ulusunu onurlandıran gerçek sanatçılardan biridir. O, bütün insanlığı kucaklayan bilinci, sevgisi ve özlemleriyle, kısa süren ömrünü, dolu dolu yaşadı. İnsanlığa, halkına, güzel, renkli, ölüm-süz sesini bırakıp gitti. Yenilmedi.

"Güzelden etkilenerek, ustadan öğrenmek" konusunda şöyle diyordu Sümeýra: "*Ruhi Su, deyişleriyle, söylediği her şeye getirdiği anlam derinliği, sesini ustaca kullanışı, gelişkin beğeniyle söz ve müziğe getirdiği ölçü ile, çok derinden etkilemişti beni. Sanatta etkilenme, hatta bir sanat yoluna girme doğal şeylerdir... Güzeli aramayan, güzelden etkilenmeyen, güzele bağlanmayan insan, değil sanatçı, iyi bir tüccar bile olamaz. Kaldı ki bir ustadan bir hüner öğrenmek insanı ancak zenginleştirir. Türkiye'de ve dünyada, şirde, müzikte, resimde ve diğer sanat dallarında aynı sanat okulları, akımları içinde yer almış birbirinden değerli pek çok sanatçı kendi seslerini ve renklerini de katarak o üslubu, ya da okulu geliştirmişlerdir... Ama kaba taklitçiliği gerçek sanattan ayırmak, o kadar da zor değildir.*"

Hep tartışma konusu olan "tek saz" "çok saz", "tek seslilik" "çok seslilik" konusunda Sümeýra şunları söylüyordu: "*Çok sesli ve sazlı bir yozluk yaratılabileceği gibi, tek sazla ya da tek sesle soylu özellikler yaratılabilir. Gerçek sanat bu tür bu tür sınırlamaları tanımaz. Derlemeci ve kopyacı bir tavırla çok sesli müzik şemalarını, bizim müziğimize bilgisiz ve yalan yanlış bir biçimde yamamamak, çok sesli bir müzik yapılmış olmaz.*"

Müziğin dünyanın belli bir coğrafyasında (Avrupa'da), belli tarihsel, ekonomik, sosyal koşullarda geçirdiği bir gelişmeye bakıp, (vah vah biz bu gelişmeyi niye geçirmedik) diye hayıflanıp, aşağılık duyguları içinde kıvranaçlığımıza, bizim ülkemiz topraklarımızın ve insanların müzik alanında yarattığı değerleri orijinal özellikleri tanımak, tanıtmak ve özlediğimiz çok boyutlu müziğe doğru, bu noktadan yola çıkmak kanımca daha gerçekçi ve faydalı olur."

Ruhi Su'yu altmışlı yılların başında, Sümeýra'yı da sonlarında tanıdım. İkisi de öğretilenim oldu. Bu iki üstün insanı yakından tanımak, saygı duymak, sevmek, dost olmak, benim için şans ve zenginliktir.

Yaşam imbiklerinden ince ince süzülüp gelen türkülerimiz, sade, duyarlı, dirençli ve etkilidir. İşte bu nedenle türkülerimizden korkuyorlar Allı Turna'm, Büyük Usta'm.

18 Mart 1990

Klivya Yerini Sevmezse...

Yücel FEYZİOĞLU

Klivya'yı bilirsiniz Nergiz zambağı cinsinden, Afrika kökenli zor bir çiçektir. Işığa, sevgiye aşıktır. Kendi toprağında alev alev bir çiçek açar. Yerinden koparılır, başka iklimlere taşınırsa küser. Çiçek ustaları bunu çok iyi bilir, ona çok özen gösterirler. Yerini değiştirmezler. Tüm bakımlara karşın yılda bir kez çiçek verir. Acemilerin, çırakların eline düşerse hali yamandır, oraya buraya çekiltilerek hırpalarlar. O da yerini beğenmez, insan sıcaklığını duyumsamaz, hasta olur, solar, bir daha çiçek açmaz olur...

Sümevra ile Klivya özdeşleşmiştir benim kafamda. O da tıpkı Klivya gibi ana toprağından savrulunca yerini sevmedi. İnsanlar, kurumlar artniyetsiz, hesapsız, dostça bir ilgi göstermediler ona.

İşçi koroları ile çalışarak "komünistimsi" izlenim yayan birine karşı önce Alman radyo ve televizyonları kapılarını kapattı. Yaptığı çalışmaları tümüyle görmezlikten gelmek ayıp ve "demokratlığa" aykırı olacağından arada şöyle bir duyurdular.

Sosyal demokratlardan sola dek her grup ona "TKP"li dedi, toplantılarına davet etmedi. Öyle ya TKP'li denildiğine göre çevresindeki TKP'lilerin de ondan sıkı bir parti disiplini bekleme hakları yok muydu?!

Yeni yerine, yerliden daha çok ısınan bir çok kişiden teki bile kapisını çalmadı, bir kerecik telefonunu çevirmedi. Ve oturduğu bir milyonluk koca kentte, içten tek bir ziyaretçisi olmadı. Ama Sümevra onurlu, dayanıklı, yaptığına güvenen bir insandı. Hiçbir zaman koltuk değneği kullanmaya kalkışmadı. Başkalarına dayanarak yürümeyi aklının ucundan bile geçirmedi, böylelerine karşı da hep tiksinti duydu.

"Değerbilir" eşi Hasan Çakır'ın sıcacık ilgisi olmasaydı, Aziz Nesin, Vedat Türkali, Mustafa Ekmekçi, Server Tanilli ve Nevzat Helvacı gibi insan değeri bilen "Aksakallarımız" aramasalardı, Sümevra daha da erken ölebilirdi.

Ama onun ağzından bir kerecik olsun ne bir yakınma, ne de bir şikayet duyduk. Biz yakınacak, dedikodu yapacak olsak, ikibuçuk yaşındaki oğlumun elinden tutup yanımızdan uzaklaşır, biraz sonra ikisinin kahkahasını duyardık.

İnatla, dirençle çalışmalarını sürdürdü. Tüm acılarına karşın yüzlerce türkü

çalıştı. Hasan Çakır ve Osman Okkan'ın çabaları ile bu türkülerin ancak bir bölümü kayıtedilebildi.

Türkiye'ye dönme, dinleyicileriyle kucaklaşma umuduyla beş yıl hastalığına dirdendi Sümevra. Bir avuç ışık veremedik

ona. Soluk alamaz oldu, tıpkı Klivya çiçeği gibi yerine ısınmadı, çiçek açmaz oldu, solup gitti.

İnsan değeri bilmezliğimiz daha ne kadar sürecek? Kestirmek çok güç...

Yurtdışındaki Çalışmaları

Eylül 1980'de B.Berlin Senatosunun düzenlediği "Türkiye Kültür haftası"na davetli olarak geldi. Aynı yıl Berlin'de "Uluslararası Politik Şarkı Festivali"ne katıldı.

1981, Helsinki'de "Laulu Şarkı Festivali"nde Amerikalı şarkıcı Pete Seege ve Güney James Philips ile birlikte büyük beğeni toplayan konserler verdi. Atina'da Melina Mercuri, Katakis, Ritsos, Loisos gibi ünlü sanatçılarla birlikte Nazım Hikmet'i anma toplantısına katıldı.

Yine 1981'de Tahsin İncirci ve Lutz Goerner ile hazırladıkları "Memleketimi Seviyorum" turnesi hâlâ belleklerdedir.

1982'de Berlin Türk İşçi Korosu ile "Barış ve Gurbet Türküleri" uzunçalarını yayınladı.

1983'de "Kadınlarımızın Yüzleri" çalışmasına başladı. Tanınmış tiyatro

sanatçısı Peggy Lukacs'la turneye çıktı ve aynı çalışmasının uzunçalarını yayınladı.

1987'de Avustralya'ya davet edildi. Ünlü Sydney Operasında verdiği konserle izleyicilerini yürekten etkiledi.

Piyanist Vera Sebastian'la birlikte hazırladığı "Brecht-Eisler-Ruhi Su Türküleri" İngiltere, Hollanda ve F.Almanya'da büyük bir ilgiyle karşılandı. Alman tiyatro sanatçısı Erich Schaffner ile "Pir Sultan'dan Nazım Hikmet'e şiiirler-Türküler" programını 1988'de Nürnberg National Museum'da gerçekleştirdi.

Yaşamının son döneminde büyük acılara dayanarak çalıştığı "Allı Turnam" adlı uzunçaları ile sanatının zirvesine çıkan Sümevra duyarlı sesiyle her sözcüğün tek tek hakkını vererek bin yapıt, acı br çığlık koydu önümüze.

Der Lacher

Heinrich Böll

Wenn ich nach meinem Beruf gefragt werde, befällt mich Verlegenheit: Ich werde rot, stammele, ich, der ich sonst als ein sicherer Mensch bekannt bin. Ich beneide die Leute, die sagen können; Ich bin Maurer. Friseuren, Buchhaltern und Schriftstellern neide ich die Einfachheit ihrer Bekenntnisse, denn alle diese Berufe erklären sich aus sich selbst und erfordern keine längeren Erklärungen. Ich aber bin gezwungen, auf solche Fragen zu Antworten: Ich bin Lacher. Ein solches Bekenntnis erfordert weitere, da ich auch die zweite Frage „Leben Sie davon?“ wahrheitsgemäß mit „ja“ beantworten muß. Ich lebe tatsächlich von meinem Lachen, und ich lebe gut, denn meine Lachen ist —kommerziell ausgedrückt— gefragt. Ich bin ein guter, bin ein gelernter Lacher, kein anderer lacht so wie ich, keine beherrscht so die Nuancen meine Kunst. Lange Zeit habe ich mich —um lästigen Erklärungen zu entgehen— als Schauspieler bezeichnet, doch sind meine mimischen und sprecherischen Fähigkeiten so gering, daß mir diese Bezeichnung als nicht der Wahrheit gemäß erscheint: Ich liebe die Wahrheit, und die Wahrheit ist: ich bin Lacher. Ich bin weder Clown noch Komiker, ich erheitere die Menschen nicht, sondern stelle Heiterkeit dar: ich lache wie ein römischer Imperator oder wie sensibler Abiturient, das Lachen des 17. Jahrhunderts ist mir so geläufig wie das des 19., und wenn es sein muß, lache ich alle Jahrhunderte, alle Gesellschaftsklassen, alle Altersklassen durch: ich hab's einfach gelernt, so wie man lernt, Schuhe zu besohlen. Das Lachen Amerikas ruht in meiner Brust, das Lachen Afrikas, weißes, rotes, gelbes Lachen- und gegen ein entsprechendes Honorar lasse ich es erklingen, so wie die Regie es vorschreibt. Ich bin unentbehrlich geworden, ich lache auf Schallplatten, lache auf Band, und die Hörspielregisseure behandeln mich rücksichtslos. Ich lache schwermütig, gemäßigt, hysterisch-lache wie ein Straßenbahnschaffner oder wie ein Lehrling der Lebensmittelbranche; das Lachen am Morgen, das Lachen am Abend, nächtliches Lachen und das Lachen der Dämmerstunde, kurzum: wo immer und wie immer gelacht werden muß: ich mache es schon.

Man wird mir glauben, daß ein solcher Beruf anstrengend ist zumal ich —das meine Spezialität— auch das ansteckende Lachen beherrscht; so bin ich unentbehrlich geworden auch für Komiker dritten und vierten Ranges, die mit Abend in den ihre Pointen zittern, und ich sitze fast jeden Abend in den Varietés herum als eine subtilere Art Claqueur, um an schwachen Stellen des Programms ansteckend zu lachen. Es muß Maßarbeit sein; mein herzhaftes, wildes Lachen darf nicht zu früh, darf auch nicht zu spät, es muß im richtigen Augenblick kommen— dann platze ich programmgemäß aus, die ganze Zuhörerschaft brüllt mit, und die Pointe ist gerettet.

Ich aber schleiche dann erschöpft zur Garderobe, ziehe meine Mantel über, glücklich darüber, daß ich endlich Feierabend habe. Zu Hause liegen meist Telegammeln für mich „Brauchen dringend Ihr Lachen. Aufnahme Dienstag“, und ich hocke wenige Stunden später in einem überheizten D-Zug und beklage mein Geschick.

Jeder wird begreifen, daß ich nach Feierabend oder im Urlaub wenig Neigung zum Lachen verspüre: der Melker ist froh, wenn er die Kuh, der Maurer glücklich, wenn er den Mörtel vergessen

darf und die Tischler haben zu Hause meistens Türen, die nicht funktionieren, oder Schubkästen, die sich nur mit Mühe öffnen lassen. Zuckerbäcker lieben saure Gurken, Metzger Marzipan, und der Bäcker zieht die Wurst den Brot vor; Stierkämpfer lieben den Umgang mit Tauben, Boxer werden blaß, wenn ihre Kinder Nasenbluten haben ich verstehe das alles, denn ich lache nach Feierabend nie. Ich bin ein todernster Mensch, und die Leute halten mich —vielleicht mit Recht— für einen Pessimisten.

In den ersten Jahren unserer Ehe sagte meine Frau oft zu mir: „Lach doch mal!“, aber inzwischen ist ihr klargeworden, daß ich diesen Wunsch nicht erfüllen kann. Ich bin glücklich, wenn ich meine angestrengten Gesichtsmuskeln, wenn ich mir mein strapaziertes Gemüt durch tiefen Ernst entspannen darf. Ja, auch das Lachen anderer macht mich nervös, weil es mich zu sehr an meinen Beruf erinnert. So führen wir eine stille, eine friedliche Ehe, weil auch meine Frau das Lachen verlernt hat: hin und wieder ertappe ich sie bei einem Lächeln, und dann lächlele auch ich. Wir sprechen leise miteinander, denn ich hasse den Lärm der Varietés, hasse den Lärm, der in den Aufnahmerräumen herrschen kann. Menschen, die mich nicht kennen, halten mich für verschlossen. Vielleicht bin ich es, weil ich zu oft meinen Mund zum Lachen öffnen muß.

Mit unbewegter Miene gehe ich durch mein eigenes Leben, erlaube mir nur hin und wieder ein sanftes Lächeln, und ich denke oft darüber nach, ob ich wohl je gelacht habe. Ich glaube: nein. Meine Geschwister wissen zu berichten, daß ich immer ein ernster Junge gewesen sei.

So lache ich auf vielfältig Weise, aber mein eigenes Lachen kenne ich nicht.

Das Heinrich Böll Lesebuch

HB

dtv

Bir Öykü

Gülücü

Heinrich BÖLL

Bana mesleğimi sordukları zaman birden afallıyorum, yüzüm kızarıyor; herkesin kendine güvenli bir adam diye bildiği ben, ne diyeceğimi şaşırıyorum. Duvarcıyım, berberim, muhasebeciyim, ya da yazarım diye yanıt verenlere imreniyorum. Tüm bu mesleklerin adı anıldı mı karşısındaki, başkaca açıklamaya gerek kalmadan, adamın ne iş yaptığını şipşak anlıyor.

Bana böyle bir soru sorulduğu zaman "Gülüyorum" diyorum. Arkadan: "Yani, yaşamınızı böyle mi kazanıyorsunuz?" diyorlar. "Evet!" diyorum. "Gerçekten mi?", "Evet!"

Gerçekten de "Gülmem"le yaşamımı kazanıyorum, hem de rahat yaşayacak kadar kazanıyorum. Çünkü, benim gülmem, pıvasa devimle "ivi satıyor!"

Ben, iyi, işinin ustası bir "Gülücü"yum; benim gibi gülen bir başkası yoktur. sanatımı tüm incelikleri ile gayet iyi uyguluyorum.

Bir zamanlar, uzun açıklamalardan kaçınmak için "Sahne artistiyim" diyordum, ama mimiklerim olsun, konuşma düzeyim olsun öylesine yetersizdi ki, sahne artistiyim demekle, büyük bir yalan söylemiş oluyordum. Yalandan ise her zaman kaçınmışımdır. Gerçekten ben yalnızca Gülücüyüm:

Soytarı filan değilim, komedyen de değilim. Ben insanları güldürmem; yalnızca neşeyi sergilerim: Bir Roma imparatoru gibi gülebirim, ya da duygulu bir liseli gibi. On yedinci yüzyıl gülüşüne egemen olduğum kadar, On dokuzuncu yüzyıl gülüşüne de egemenim. Gerekirse tüm yüzyılların, toplumdaki tüm sınıfların, yaş basamaklarının gülüşlerini gülebirim.

Ayakkabıya pençe takmak nasıl öğrenilirse, ben de gülmeyi öyle öğrendim, kendimi yetiştirdim. Amerikan gülüşü gırtlığımda hazır, Afrika gülüşü; beyaz, siyah, kırmızı, sarı gülüşler. Uygun bir ücret karşılığında, istenilen yer ve zamanda kahkahayı atabilirim.

Çokları bensiz yapamaz oldular, bantlarda gülüyorum, radyo oyunları için yönetmenler peşimi bırakmıyor. Hüzünlü bir gülüş mü istiyorsunuz, yoksa, ağır efendice bir gülüş mü, ya da isterik bir kahkaha mı, tümü bende hazır... Tramvay biletçisinin gülüşüyle gülebirim, ya da gıda pazarındaki çırağın gülüşüyle... Sabah gülüşü, akşam gülüşü, gece gülüşü, hava kararırken, ya da açılırken gülünen gülüşler. Kısacası: Nerede ve hangi biçimde istenirse, orada ve istenen biçimde gülebirim.

Böyle bir mesleğin yorucu bir iş olduğunu kabul edersiniz sanırım. Hele bulaşıcı (sârî) gülüşte birebirim. Bunu olağanüstü bir başarıyla uyguluyorum. Bu alandaki başarılarımı gören ikinci üçüncü sınıf komedyenler peşimi bırakmaz oldular.

Onlar çarpan yürekleri ile sahnede esprilerini patlatırken ben, varyete salonunun bir köşesinden, tam yerinde, "bulaşıcı" kahkahamı patlatıveriyorum, o zaman sahnedekilerin işi iş...

Ama bu iş, gayet ustaca ve dikkatle becerilmelidir. İçten gelen, taşkın gülüşümü ne biraz erken, ne de biraz geç, tam zamanında koyuvermeliyim. Ben, izleneye uygun olarak tam yerinde makaraları koyuverdim mi, tüm seyirciler birden basar kahkahayı. Artık espri tutmuş yerine oturmuştur!

"Bu iş bitti" diye sevinerek vestiyerden paltomu alıp çıkarken ölü gibi yorgunumdur. Evde, çoğunlukla telgraflar beni bekler: "İvedilikle gülüşünüz gerekiyor. Çekim salıya."

Birkaç saat geçmez, ben yine ekspresin fazla ısıtılmış

kompartımanında, yazgıma küskün oturmuş, yollara düşmüşümdür.

Bu yorucu çalışmaların dışında, evde ya da tatilde gülmeye istek duymadığımı, anlarsınız sanırım. İş bitince, sütçü, sağdığı ineği; duvarcı, kullandığı harcı, bir an önce aklından silmeye çabalar. Marangozun evinde, çoğu zaman kapılar iyi işlemez, sürgüler zorla açılır. —Şekerciler, turşudan; kasaplar, badem ezmesinden; fırıncı, pişirdiği ekmekten çok, salamdan hoşlanır; boğa güreşçileri, güvercinlerle uğraşmayı sever! Çocuğunun burnu kanadığı zaman, boksörün rengi sapsarı olur, bu çok doğaldır. — Ben de işimi bitirip eve döndükten sonra, hiç ama hiç gülmem. Ashında ciddi bir adamımdır. Herkes beni —belki de haklı olarak— pesimist* olarak tanır.

Evliliğimizin ilk yıllarında, karım bana ikide bir "biraz gülsene!" derdi. Bu dileğini yerine getiremeyeceğini artık anlamış olmalı— Yorgun ve gergin sinirlerimi, yüz kaslarımı ancak derin bir ciddilik içinde dinlendirebilirim mutlu oluyorum. Yanımda başkalarının gülmesini bile istemiyorum, bana mesleğimi anımsatıyor diye.

Karım da gülmeyi unuttuğu için, başbaşa, sessiz bir evliliği, barış içinde sürdürüp gidiyoruz. Arada bir onu gülümserken yakalıyorum, o zaman ben de gülümsüyorum. Birbirimizle her zaman alçak sesle konuşuruz. —Varyeta salonlarının, çekim salonlarının gürültüsünden bıkmış usanmışım. Tanışlarım beni sessiz, içine kapalı bir kişi olarak bilirler. Bu görüş pek de yanlış değil galiba: Ağzımı genelde, yalnız gülmek için açarım.

Özel yaşamımda, kıpırtısız bir yüzle dolaşıp gidiyorum. Zaman zaman hafifçe gülümsediğim oluyor. Çok kez, geriye bakıp düşünüyorum: Yaşamımda hiç güldüm mü? diye. Sanırım, bu sorunun yanıtı "hayır!" olacak —Kardeşlerim de, çocukluğumdan beri, ciddi bir kişi olduğumu söylüyorlar.

Evet, çeşit çeşit gülüyorum, ama asil kendi gülüşümü tanımlıyorum.

Pesimist: Kötümser

Interview mit Yüksel Pazarkaya

Viola BARTEL

Das folgende Interview wurde im Juli 1988 brieflich durchgeführt. Beabsichtigt war ein thematischer Rundumschlag um Persönlichkeit und Werk des Autors. Durchaus bewußt bin ich mir der Tatsache, daß ein Interview mit einem Autor trotz seines authentischen Gehalts niemals einen wie auch immer gearteten Wahrheitsanspruch erheben kann, sondern daß vielmehr auch der Autor in seiner Eigenschaft als in einem Schaffensprozess Befangener allein aus Gründen der mangelnden Distanz zu sich selbst wie zu seinen Schaffensprodukten nur bedingt Entstehungsmotive und Hintergründe seines Werkes zu erkennen und zu rekonstruieren imstande sein kann. Nur auf der Basis eines solchen Verständnisses von den Selbstaussagen eines Autors halte ich es für gerechtfertigt, ein Interview mit dem Autor als einen für sich sprechenden, autonomen Bestandteil einer Arbeit mit wissenschaftlichem Anspruch zu initiieren. Der Buchstabe P. steht für den Autor Yüksel Pazarkaya, der Buchstabe B. für die Befragerin.

B.: Welches waren Ihre persönlichen Motive für eine Emigration in der Bundesrepublik, abgesehen von der stipendiumsbedingten Möglichkeit zu studieren?

P.: Kein anderes Motiv als das eines Studiums in dem für den technischen Fortschritt bekannten Land, Deutschland. Als ich kam, Februar 1958, war noch kein einziger türkischer Migrant in diesem Land. Erst nach 1961 kamen sie nach und nach.

B.: Aus welchen Gründen sehen Sie von einer Rückkehr in der Türkei und wie würde sich Ihrer Ansicht nach eine solche Rückkehr auf Ihre kulturvermittelnde Arbeitsauswirken?

P.: Von einer Rückkehr in die Türkei habe ich bewusst erst vor etwa zehn Jahren abgesehen. Die Migrationsbewegung benötigte eine neue Infrastruktur, die mich auch beruflich hier in diesem Land zurückgehalten hat. Dazu kam der Umstand, daß ich hier eine Familie gegründet habe. Für mich wäre auch heute eine Rückkehr eventuell denkbar, aber wohl kaum für die hier geborenen Kinder, die

inzwischen erwachsene Menschen sind. Eine hypothetische Rückkehr würde mit sich bringen, daß ich kaum noch aus dem Türkischen ins Deutsche übersetzte, sondern umgekehrt, ebenso kaum noch über die türkischen, sondern eher über die deutschen Verhältnisse schreibe.

B.: Können Sie einen Unterschied zwischen der Reaktion türkischer Landsleute und deutscher Kollegen und Freunde auf Ihre kulturvermittelnde Tätigkeit feststellen?

P.: Die Türken verfolgen meine Arbeit als Betroffene, dennoch mit unterschiedlicher Intensität, denn nicht alle lesen deutsch. Die Deutschen sind Rezipienten, Konsumenten mit mehr oder weniger Anerkennung.

B.: Worin sehen Sie Funktionen und Wirkungsabsichten Ihrer Kinderliteratur und welchen Stellenwert nimmt sie in Ihrem bisherigen Gesamtwert ein?

P.: Kinderliteratur nimmt einen bescheidenen Anteil an meinen bisherigen Schriften. Ich habe Jahre lang für verschiedene Rundfunkstalten auf deren Wunsch kleine Geschichten geschrieben. dazu zwei Hörspiele, die ich dann auch in Kinderromane umgewandelt habe. Einige Kurzgeschichten und Gedichte, fast durchweg auf Bestellung, kommen hinzu. Ich weiß nicht, ob ich überhaupt für

Kinder geschrieben hätte, wenn dies nicht aufgetragen worden wäre und ich keine Kinder hätte. Aber ich habe in der Zwischenzeit die Notwendigkeit und Bedeutung der Kinderliteratur schätzen gelernt. Ich schreibe sehr gern für Kinder, nicht zuletzt deshalb, weil ich mich selbst der Prüfung unterziehe, ob ich die Welt jüngerer Generationen noch verstehe und ob ich mich ihnen mitzuteilen imstande bin. Dies ist auch ein Prüfstein für meine Texte für Erwachsene. Werden die heutigen Kinder morgen eventuell mit diesen Texten auch etwas anfangen können? Pädagogische Absichten möchte ich in der Regel meiden, doch ich bin mir nicht sicher, ob es mir immer gelingt.

B.: Worin würden Sie die gesellschaftspolitische Bedeutung Ihrer lyrischen Werke sehen?

P.: Außer Lesevergnügen beabsichtige ich bewußt keine gesellschaftspolitischen Wirkungen. Wenn sie sich doch einstellen, hängt es wohl in erster Linie damit zusammen, daß ich meine Themen aus eigenen Erlebnissen in der heutigen gesellschaftlichen Leben schöpfe. Aber durch Lyrik möchte ich die Gesellschaft nicht verändern; es genügt mir, wenn ich ein wenig Lesevergnügen bereiten kann.

B.: Welches sind die Gründe für Ihre (intuitive) Ablehnung der Begrifflichkeiten „Gastarbeiter“ und „Gastarbeiterliteratur“?

P.: Seit 1973 (Anwerbestop) gibt keine „Gastarbeiter“ mehr. Die so genannten sind ein fester Bestandteil der Gesellschaft. In welche Schublade würden Sie die Literatur von Böll, Grass, Lenz u.a. stecken? Dieselbe beanspruche ich auch für meine Literatur.

B.: Wie würden Sie die von Ihnen konstatierte „Qualität“ als ästhetisches Bewertungskriterium von Literatur im allgemeinen und deiner Migrantenliteratur im besonderen näher spezifizieren?

P.: Kriterien sind nicht nur objektiv, sondern auch von jedem einzelnen Beurteilenden abhängig. Ich verlange für mich keine besondere Behandlung; es genügt mir, wenn ich von der deutschen Kritik und Leserschaft annähernd so behandelt werde wie die zeitgenössischen deutschen KollegInnen und Kollegen.

B.: Woran sollte sich Migrantenliteratur messen lassen, an etablierter deutscher „Vorbild-Literatur“ oder sollten gemäß des spezifischen Entstehungshintergrundes eigene, autonome Kriterien zur Bewertung entwickelt werden?

P.: Kriterien wandeln sich auch. Für ihre Wandlung werden sicherlich auch Autoren ausländischer Herkunft in diesem Land ihren Beitrag leisten. Die zeitgenössische Literatur und die zeitgenössischen Kritik in diesem Land reichen mit ihren Kriterien und Maßstäben auch für unsere Literatur voll aus.

B.: Würden Sie der Migrantenliteratur in den vergangenen Jahren eine positive Entwicklung bescheinigen und wie schätzen Sie die zukünftige Weiterentwicklung derselben ein?

P.: Die sogenannte Migrantenliteratur hat sich in der Vergangenheit primär eines epochalen Gesellschaftsphänomens angenommen, von dem sich die meisten deutschen Kollegen in einiger Distanz gehalten haben. Das ist natürlich ein großes Verdienst dieser Literatur, aber nicht das einzige. In Zukunft, schwer zu zagen, aber die „Grenzen“ werden sich allmählich aufheben, es wird wohl in Zukunft, unter welchem Namen auch immer publiziert, eine Literatur geben, eine Literatur dieses Landes, natürlich wie schon immer in einer Vielfältigkeit, die in der Natur der Sache liegt.

B.: Welches Verständnis von Kultur legen Sie Ihrer kulturvermittelnden Tätigkeit zugrunde?

P.: Meine Vermittlungsarbeit umfaßt in erster Linie die Kunstgattungen, doch

mein Kulturbegriff ist mit dem gesellschaftlichen Leben, historischen Leben, identisch

B.: Welchen Stellenwert hat die türkische Migranteliteratur nach Ihrem Verständnis in der deutschen Kulturlandschaft?

P.: Ich hoffe, den des Salzes in der Suppe, den der Milch und des Zuckers im Kaffee, aber auch da und dort den der Hefe.

B.: Worin sehen Sie die Ursachen für die Ignoranz der deutschen Bevölkerung gegenüber der türkischen Literatur und Kulturproduktion und wo sehen Sie Chancen, diese Realität künftig positiv zu beeinflussen?

P.: Die Ignoranz ist erstens nicht einseitig, zweitens nicht größer als die zum Beispiel der deutschen Literaturproduktion allgemein gegenüber. Doch das deutsche Verlagswesen und der Distributionsapparat haben unsere Literatur leider noch nicht ganz entdeckt, dies gilt für die hiesige Kritik ebenso wie auch für den Förderungsapparat. Die Chancengleichheit muß hergestellt werden.

B.: Wie könnte die von Ihnen in Aussicht gestellte Kultursynthese zwischen Türken und Deutschen aussehen?

P.: Dies wird von der Hefe-Funktion der ausländischen Kulturschaffenden abhängen. Aber das Ineinanderfließen türkischer und deutscher Literaturtraditionen kündigt beispielsweise bei einem jungen Dichter wie Zafer Şenocak eine neue Literatur an. Das gilt aber auch für manche junge deutsche Autoren.

B.: Wie stellen Sie sich eine ideale Integration türkischer Mitbürger in die deutsche Gesellschaft vor?

P.: Mit Türkisch als Prüfungsfach in der deutschen Schule, mit islamischem Religionsunterricht in der deutschen Schule, unter Förderung der eigenen Lebensweise, Förderung der Kunst- und Kulturschaffenden

B.: Welche kurz- und längerfristigen Vorhaben planen Sie für die Zukunft Ihres kulturvermittelnden Engagements?

P.: Ab und zu werde ich neue Übersetzungen aus dem Türkischen machen, vielleicht das eine oder andere Sach- oder Essaybuch schreiben. Geplant habe ich aber nichts konkret. Meine Pläne betreffen die eigenen literarischen Arbeiten, neue Theaterstücke, Erzählungen, Romane, natürlich auch Gedichte.

Sümeyra

Um der Rosen willen.
Sümeyra.
wegen des Sturms.
über den Dächern der Stadt
grünliches Licht.
über den Dächern.
Hermes als freundlicher Schatten in Grau.
prasselt der Regen
heulen Zypressen.
Über den Dächern der Stadt
hungern die Wölfe.
spiegelt Hermes
sein Gesicht
im Regenbogen.
Um des Sturmes willen.
Sümeyra.
wegen der Rosen
am Strand
hungern Wölfe:
unter Kanaldeckeln
verfaulen
Stiefmütterchen.
Um Hermes willen.
Sümeyra.
wegen der Rosen im Sturm.
in den hängenden Gärten der Stadt.
Stufe für Stufe.
hinter Haselnußbüschen
auf bröckelndem Marmorgestein
ereifern Hyänen. Schakale
am Aas sich.
heulen Zypressen.
verfaulen Gedanken.
neigen die Hügel
den Tälern
sich zu.
Grünliches Licht
in Kellern und Gruften.
feuchtwarme Dunste.
Vom Schwamm zerfressen die
Mauern.
Hermes senkt seinen Kopf.
Spuren auf verwaschenem Kalk.
allerlei Spinnengetier.
Ratten und Mäuse
huschen vorbei.
Kakerlaken
suchen.
suchen ihren Weg:
Hermes nestelt an der Laterne.
Um der Zypressen willen.
Sümeyra.
gehst du
am bröckelnden Marmorgetier
auf den Hügeln.
den Tälern
der Stadt
lächelnd vorbei.
Um der Kraniche willen.
Sümeyra
wegen der Not.
um der Fragen willen.
Sümeyra.
wegen des hungrigen
Marmorgebröckels.
um des Todes willen.
Sümeyra.
du lebst.

Monika CARBE

Ortak Pazar'dan Ortak Ev'e

Aydın KARAHASAN

Doğu Avrupa ülkelerindeki süratli değişimler nedeniyle Marksizmin çöktüğü görüşü şu sıralar sadece yayın organlarında değil, kahve köşelerinden evlerdeki söyleşilere kadar uzun zaman gündemden düşmeyecek bir tartışma konusu olacağına benzer. İlk bakışta dünyada olup bitenleri yeteri kadar algılayamayanlar bugünkü gelişmeleri Batı liberal - kapitalist sisteminin zaferi, sosyalist sistemin kesin çöküşü olarak görebilirler. Hatta batıdan çok batı yanlılarının (kraldan çok kralcılarının) sevindiği, zil takıp göbek attığı bu duruma batıdaki yaklaşım daha da soğukkanlı... Örneğin duvarların yıkılışından sonra Federal Almanya yöneticileri "Hepsi gelsin, Honecker de gelsin, hepsini alırsız" dememekte, daha başka çözüm yolları önermektedirler. Örneğin Federal Almanya şansölyesi Helmut Kohl'un muhalefet partilerinin de destekledikleri 10 maddelik konfederasyon önerisinin tartışmaya açılması gibi.

Doğu Avrupa sosyalist ülkelerinde ve Sovyetler Birliği'nde yeterli olmamakla beraber bütün kazanımlara karşın sistemin işlemediği, bir yerlere kadar gelip tıkanıp durduğu bir gerçek. Ne var ki, bugün salt burjuva ideologları değil, bir takım eski tüfekler de bütün saldırı ve eleştiriyi Marx'a ve Marksizme yapmaktadırlar. Kuşkusuz sistemde işlemeyen, tıkanan bir arazın olduğunu artık Marksistler de inkâr etmemektedirler. Bu, yürümeyen bir otomobilde bozuk olan motoru görmeyip şoförü sille tokat arabadan indirmeye benzer. İşte toplumun öncü gücü dediğimiz *parti* anlayışının yeniden gözden geçirilmesi eskiden beri gündemde olan bir konuydu. Bugün *öncülük* durumu dünkünden daha hararetle tartışılmaktadır.

Dergi'nin 1988 Kasım - Aralık 13. sayısında Yevtuşenko'dan Haşmet Atasoy'un güzel bir dille çevirdiği "Partisizlerin Partisi" adlı ilgiyle okunan bir yazısı vardı. Öteden beri, en katı dönemlerde bile eleştirileriyle tanınan bu değerli Rus şairi ilginç yazısının bir yerinde diyordu ki: "Parti işçi sınıfının öncü müfrezesidir" sözünü çocukluğumuzdan beri biliriz. Ancak bu hiçbir zaman, her partininin otomatikmen öncü, her partisizin de arkacı olacağı şeklinde anlaşılmalıdır. ...Parti - kimliği toplumumuzun ön saflarına geçiş bileti olamaz, çünkü o taktirde ön saflar farkında olmadan arka saflar haline gelebilir..."

Nitekim ön saflar arka saflar haline

gelebilirler. Öncülük savlarından artık vazgeçilmesiyle iyiden iyiye görülmektedir. Bu durum işçi sınıfının Marx'ın umduğu gelişmeyi ve sınıf bilincini gösteremediğini mi kanıtlar? Marx yazılarının dışında, özel söyleşilerinde işçi sınıfına yüklediği görevin öyle pek altından kalkılabileceği gibi olmadığını da söyler. Marx'ın düşüncesi spekülasyona değil çözümlenmeye dayanıyordu. Bu çözümlemede işçi sınıfına takatinin üstünde de bir görev yüklediğinin farkındaydı. İşçi sınıfının kurtuluşu salt özel mülkiyetin kaldırılması (kişisel mülkiyetin değil), sömürüye son verilmesiyle gerçekleşmediği artık daha iyi anlaşılıyor. Marx felsefesinin temelini oluşturan biri do-

Marx'ın düşüncesi spekülasyona değil çözümlenmeye dayanıyordu. Bu çözümlemede işçi sınıfına takatinin üstünde de bir görev yüklediğinin farkındaydı.

ğanın gelişme yasaları ile öbürü toplumların gelişme yasalarını inceleyen diyalektik ve tarihsel materyalizmden birincisine yani onun diyalektik materyalizmine artık burjuva ideologları bile karşı çıkmıyor. Gelişmiş batı kapitalist ülkelerindeki okul kitaplarında Darwin'in teorisi sayfa sayfa yer aldığı gibi, ayak-kabı mağazalarının reklamları bile Darwin'in evrim kuramı ile yapıyor. Burjuva ideologlarının Marx'ın *Kapital*'inde en çok karşı çıktıkları ve kıyasıya eleştirdikleri başlıca altı noktadır: 1) Tarihi maddecilik, 2) Değer ve artı değer, 3) Sermaye birikimi, 4) Proleterleşme süreci, 5) Sınıf savaşı, 6) Kapitalizmin çökmesi... Şimdi kısaca bu görüşlere yıllardır yapılan eleştirilere değinelim.

Üretim ekonomisindeki değişim ve gelişmeler tekniğe meydana gelen gelişmelerdir. Derebeylik toplumunu doğuran yeldeğirmeniydi, sanayi kapitalizmini meydana getiren de buhar devrimi olmuştur. Buhar devrimiyle yeni yeni açılan işyerlerinin, tarım üniteleri ve fabrikaların ekonomik direksiyonunu ortaklaşmaya (collectivité) devret-

menin, ekonominin işleminde tehlikeli sonuçlar doğurabileceğini Fransız ekonomisti A. Deschamps, ta 1927'de söylemişti. "Çünkü" diyordu Deschamps "Toplumsallaştırma (socialisation) nin emeksiz kârları ve gelirleri ortadan kaldırmaktan başka üretim ekonomisinde hiçbir şey değiştiremeyeceğini düşünenler büyük bir hayale kapılıp yanılıyorlar. Kâr, gelir, faiz ortadan kalkınca bütün üretimi yaşatan ve düzenleyen psikolojik etkenler de aynı zamanda köklerinden kesilmişi olacaktır. Sosyalistlerin bu gerçeği görmemiş olmalarına şaşan Deschamps, bu gerçeği görenlerin de parmakla sayılacak kadar az olduklarını, bunları da kimsenin dinlemediğini belirtiyordu. Bundan başka kolektivism, yöneticilerle yönetilenlerin hepsinde sosyalizmin iktidara gelmesiyle mükemmel bir ahlâk değişikliğini, kaçınılmaz bir sosyal görev bilincine erişeceğini sanmak biraz saflık olurdu. Gelişmiş ve en geri bırakılmış bir sınıfın en ileri bir toplumu yaratmak için erki alırlamaz böyle bir ahlâk ve görev bilincinin birden bire doğacağını sanmak insanüstü sözcüğüyle nitelendireceğimiz bu ahlâklılık ve yüksek görev anlayışının dışında sıkı surette kolektivist olan örgüt, Olympos'tan insanlara sunmak için ateşi çalan Prometheus'un üzücü sonunu anımsatır. Hiçbir şey rekabetin kuvvetini, rekabeti kaldırmaya sarfedilen bu çabalardan daha iyi ispat edemez. Sosyalistlerin ihmal ettikleri en önemli noktalardan biri de bu idi. Üretim alanında siyasal rekabetin ekonomik rekabetten daha faydalı olacağı şüpheli idi. Bugün gelişmiş batı kapitalist ülkelerinde büyük mağazalar dahi küçük ve orta ticareti yutmamıştır.

Değer-emek kuramı kabul edilse bile, değer artımı kuramı (artı değer, plus value, Mehrwert) eleştiriden vareste değildir. Gerçekte ücret emek gücünün rayiç fiyatı olduğunu ileri süren ekonomistler vardır. Kapitalist sistemde zaman zaman doğan krizlerin hep ücretleri yükselten ve işçi sınıfının satınalma gücünü (pouvoir d'achat, Kaufkraft) artıran bir sosyal refah devletinden sonra geldiği görüşü artık oldukça yaygınlık kazanmaktadır. Kapitalist sistemin temel yasası olan kâr etme anlayışı bu rejimin ölümüne neden olacağını, onun ölümünü de kapitalist sistemin bağrından çıkan ve onun mezar kazıcısı olarak niteleyen Marx; Hıristiyanların Mesih, Müslümanların Mehdi beklemesi gibi

yıllardır beklendiği halde bu mezarın kazılması olayı bir türlü gerçekleşmemiştir. Sermaye birikiminin (accumulation du capital) proleterleşme sürecine hız vereceği görüşü şöyle dursun Batı Avrupalı proleterler yıllık izinlerini Akdeniz'in hangi kıyısında geçireceklerini bir yıl öncesinden planlamaktadırlar. Sınıf savaşı (lutte de la classe) sendikaların toplu sözleşmelerinden öteye gitmemektedir. Kabarık da olsa omuzlarında taşıdığı suç dosyası kapitalizmin çökme belirtilerini yakın ya da uzak henüz göstermiyor. İki buçuk grev ile birkaç yürüyüşün umuduna kapılarak "çöktü, çöküyor, çökecek" faraziyeleri de şimdilik spekülasyonlardan öteye değer taşımayan yargılar gibi görülüyor.

İşçi sınıfının çıkarlarına aykırı düşer diye başka görüş ve düşüncelere yer vermemek, hele biraz da kendimiz düşünelim diyenlere, "Bizim adımıza parti düşünüyor" diye yanıt vermek Marksizmi dogma haline getirmek değildi de ne idi? Marx onun için Fransa'da iken geleceği büyük sezgisi ile Fransız dostlarına Fransızca söylediği şu söz Marksizmin dogma olmadığını, olmaması gerektiğini göstermesi açısından çok ilginçtir: "Tout ce que je sais, c'est que je ne suis pas marxiste." (Bildiğim bir şey varsa o da Marksist olmadığım.) Marksizmi yaratıcı bir düşünce yöntemi olarak algıladığımız sürece sosyalizm kendi içindeki sorunları çözecektir.

Doğu Avrupa ülkelerindeki gelişim ve değişimler Türkiye gibi gelişmemiş ülkelerle üçüncü dünya ülkelerini büsbütün şaşkına çevirtti. İlgililere sorarsanız olup bitenleri dikkatle izlemektedirler. Oldum olası seyirci konumundan aktif oyuncu rolüne geçemeyen bu gibi Asyagil yönetim ve üretim biçimlerini havi ülkelerin işi bu gelişmelerden sonra büsbütün zor duruma girecek. AT'a girmek, dünyada olup bitenleri anlayarak izleyenler için zaten hayaldi, şimdi büsbütün muhayyel oldu. Eskiden NATO'dan çıkalmı diyenlerin çanına ot tıkayıp, ocağına incir dikenler ve onun yarıdakçılığını yapan sağ basın, bugün artık her iki paktın da dağılmaya yüz tuttuğu bir dönemde "NATO'nun bize faydası yok, tehlike kuzeyden değil, güneyden geliyor" diyerek NATO'dan çıkma önerilerinde bulunuyor. (Bkz. Tercüman: 5.10.1989 Taha Akyol'un makalesi)

Osmanlı'dan beri dünyayı iki yüz yıl geriden izleyenler, daha doğrusu seyredenler treni vine kaçırdılar. Şimdi artık "NATO'dan çıkıyorum" deseniz bile "Gülegüle" derler adama. Vaktiyle değerli bir devlet adamı: "Yeni bir dünya kurulur, Türkiye de orada yerini bulur" demişti. Evet, eski dünyada bizi dışarda bırakan, değil müşterek mülkiyetine ortak olmak, kiracısı bile olamayacağımız "Yeni bir ortak Avrupa evi" kuruluyor.

Kehribar

"Hitler bir Yahudiyle yatar." Edip Cansever

Amansız hastalığa yakalanmış, bahçede
kehribar atına biniyor, fıskiye
kehribar kokulu, sular
kehribar fışkırtıyor iri damlalarla
ölüm, ki en acı yalnızlığı onun
duygularında, düşlerinde ağır dağ
omuzları hafif çökük, gözleri dalmış
kehribar bir günün alacasına
sanılır ki uyuyor, gözleri kapalı
oysa, nice fırtınalar eserken usunda
kehribar atına biniyor, gün
hıncını, düşünürken sunuyor, orda.

Kucağına dökülen sonbahar yaprakları,
sıcak ve diri kucağına,
kehribar atına adadığı göğsünün
en çılgınını bırakmış şimdiden toprağa.
Kolonun şişkinliğinden, amansız hastalığa,
yenik düşmüş sanılır, yenik düşmüş, ama
umudunu hayatın kehribar ırmağına,
bağlamaya çalışıyor. kalbinde yaylı sazlar
orkestrası.
usunda
amansız hastalığın şimdilik dayanılır sancısı.

Gelmeler, ziyaretler, oturmalar, kalkmalar,
gözlerdeki kuşkulu bakışlar, acıma
kahrediyor onu, amansız hastalığın
hücreleri, boğazlayan hücreleri,
oysa kehribar atını gelin gibi süslemiş,
gelin gibi, o ilk gecenin çöşkulu anlarına
adamış gibi onu, susmuş gibi,
omuzları acının denizinde yüzüyor.

Güzel kadınlar ölmeli mi,
ki, "Hitler bir yahudiyle yatar!", yattı mı ki,
ki, uçsuz bucaksız bir yerde midir kehribar atı,
ki, bütün bunlara saldıran amansızca,
kimdir, nedendir, hüzün kanserinin yaklaşan
nal sesleri mi
hastalık kapacak o ikinci memesi
dünyayı sütleyle besliyor ona kalırsa,
sütlerin ortasında
kanser hücrelerini yiyor kehribar atı.

O kehribar atı da,
olmasa, dünyası kararacak, oysa
geceler kim bilir nelere gebe.

Fıskıyeden dökülen damlalarda mı yoksa
kalbine saplanan acının kartalını
besleyen kan-ser, kanser mi, kanı kanı ser.

Amansız hastalığın o hain hücreleri
fıskiye'nin kehribar sularına karışıyor sanki.

Ellerinde yalnızlığın çoğalan şarkısı bu.
Ve o şarkıyı söyleyen, buğulu sesiyle der:
Bitsin, o azgın koronun amansız korkunçluğu...

Sıtkı Salih GÖR

Işıl Özgentürk ile Söyleşi

Aydın YEŞİLYURT

Sevgili Işıl, aşağı yukarı yirmi güne yakın burdasın. Değişik çevrelerden birçok insan tanıdın. Kadınlar, politik sığınmacılar, işçi yazarlar... Önce edindiğin izlenimi kısaca anlatır mısın?

Öncelikle buradaki zenginliğin ve insan haklarına duyulan saygının beni çok etkilediğini söylemek istiyorum. Gençlerin eğitim şansını, düzeylerini, onlara sunulan şansları kışkırdım. Bu arada ezilen, zavallı Türk işçisi imajının da yıkıldığını gördüm. Bu edebiyat artık bana göre çok geride kaldı. Elbette, eşitsizlik ve sömürü var ama kapitalizmin ehli-leştiğini, devletin hükmedici özelliklerini hızla terkedip, sosyal bir devlete dönüştüğünü görmek gerekiyor.

Sonra kadınların çok değiştiğini söylemeliyim. Onları Frau Hause'lerde, okuma günlerinde, evlerinde gördüm. Cesur ve kendilerine güvenliyidiler. Pek çok konuda şaşılacak denli açık ve çağdaş görüşleri var. Almanya en çok kadınlarımızı yaramış.

Her yerde bu böyle değil mi? Türkiye'de gelişen kadın hareketi umut verici değil mi?

Şimdi bana göre yeryüzünde gelişen iki hareket var. Birincisi halkın sivil topluma geçmek için yürüttüğü toplumsal eylemler... İkincisi kadınların kendi bireylerini aşmak için yaptıkları çalışmalar, eylemler... Bu ülke kadınlara sonsuz olanaklar sağlıyor... Kız çocuklarının belli bir eğitim sürecinden geçmesi zorunlu. Ayrıca kolaylıkla meslek sahibi olabiliyorlar... Kadınlarımıza gelince okuma yazma, dil, biçki dikiş kursları hep onlar için... Bir kısmının bu olanakları değerlendirdiğini görmek çok sevindirici.

Burda pek çok yazar tanıdınız. Bunların arasında asıl mesleği işçilik, danışmanlık olanlar vardı. Burada gelişen bir edebiyat var, ama bu Türkiye'de pek bilinmiyor. Sadece bu edebiyatın gelişme şansı, Türkiye'de tanınma şansı olabilir mi?

Öncelikle bu konuda bir uzman gibi konuşmak istemiyorum. Çünkü geniş, kapsamlı bir araştırma yapma şansım olmadı. Bütün bildiklerim tekil örnekler.

Ancak şunları da söylemeden edemeyeceğim... Okuduğum kitapların pek azının belli bir estetik düzey tutturabildiğini söylemeliyim. Bunun oldukça zor olduğunu, belli bir kültür birikimi ve çalışma gerektirdiğini biliyorum. Ancak bu işe soyunan kişinin bunu göze alması gerektiğini düşünüyorum. Elbette herkesin hayatı romandır, ama bunu gerçekten roman yapabilirsiniz. Yoksa bir hatırat düzeyinin üstüne çıkamazsınız. Ayrıca yazmanın bir dil sorunu olduğunu bilmek gerekir. Türkçeyi güzel kullanacaksınız.

Bütün bu olumsuzlukların yanında, yazmanın demokratikleşmesinden yana bir yazar olarak burada gelişmekte olan edebiyatın desteklenmesi gerektiğini düşünüyorum. Evet, herkes yazmalıdır... Bir gün bu edebiyat Almanya'da yaşayan Türkler üzerine araştırma yapacak sosyologlar, dilbilimciler için önemli bir belge değerinde olacaktır.

Burda Almanlarla da görüştün... Onların Türklerle ve Türk kültürüyle ilişkilerini izledin.. Peki sen Alman aydınları ve yoğun bir biçimde süren multi-kültür meselesi hakkında ne düşünüyorsun?

İki kültürün birbirinden çok kopuk olduğunu görmek için uzun süre burada yaşamaya gerek yok. Bunun pek çok nedeni var. İki ulusun çok farklı bir din kültüründen gelmesi bunun başlıca nedenlerinden biri... Ayrıca kültür hadi birleşelim,

Kültür organik bir şeydir... İnsanların öncelikle birbirlerini anlamak için özel bir çaba göstermeleri gerekir... Birlikte bir duygu ve düşünce eğitiminden geçmek gerekir...

kaynaşalım denince bir potada eritilebilecek bir şey değil... Kültür organik bir şeydir... İnsanların öncelikle birbirlerini anlamak için özel bir çaba göstermeleri gerekir. Birlikte bir duygu ve düşünce eğitiminden geçmek gerekir... Batı toplumları için Türk kültürü, doğulu, egzotik bir kültürdür. Batılı ezilen Türk kadını, feodal değerlerin hakim olduğu bir kültür düşünür Türk kültürü denince. Bizim her ulusun olduğu gibi bize özgü, batılılara egzotik gelecek davranış biçimlerimiz, düşüncelerimiz vardır. Ama Türk kültürü yalnızca bu değildir. Türkiye Doğu ve Batı kültürlerinin keşiştiği bir noktadadır. Gerçek zenginliği de budur. Bizim her türlü kompleksden kurtulup bu zenginliğin tadını çıkarmamız gerekir. Hem binbir gece masallarını bilmek, sevmek, hem de Kafka'nın Milena'ya tutkusuna hayran kalmak büyük bir kültürel zenginliktir.

Burada Türklerin çok içe kapanık, kendilerine dönük bir yaşam tarzları var. Pekçok çağdışı değere nerdeyse Türkiye'-de yaşayan Türklerden daha sıkı sarılmışlar. Bunu da anlamak gerek; bir çeşit savunma bu. İnsanoğlunun en doğal tepkisi bu. İnsan karnı doyduktan sonra başka bir duygunun peşine düşer. Kendini kültürel olarak ifade etmek ister. İçe dönmek bir çeşit ifade tarzıdır. Reddetmek de bir çeşit kültürel tavidir.

Ancak bunu aşırı bir biçimde savunmamak gerekir... Bu içedönüklük Türk'lere pek bir şey kazandırmamış. Türk kültürü de döner ve göbek dansıyla sınırlı kalmış.

Burada sana en çok hangi sorular soruldu?

Bana daha çok politik sorular soruldu. Türkiye'de demokrasinin durumu... M.Ç olayı ya da Yeşilyurt köylülerine yapılanın doğru olup olmadığı... İnsanların bazı şeylere inanması zor. Doğrusu bunlardan söz etmeyip, Türk kültürü, Türk insanı, Alman Türk ilişkileri, yaratıcıların değişen dünyadaki rolü gibi konular üzerine konuşmak isterdim. Ne yazık ki, Türkiye'de insan hakları öyle çok ihlal ediliyor ki, yurtdışına çıktığımızda hep bunları yeni baştan anlatmak zorunda kalıyoruz. Üzücü bir durum bu.

Seninle biraz da Türkiye'de yazarların durumundan konuşalım.

Nereden başlayalım? Özgürlüklerden mi? Türkiye'de gerçek anlamda bir yaratıcı özgürlüğünden söz edilemez. Bu iki anlamda bir şey... Öncelikle gelenekler, tabulardan oluşan bir kısıtlama var. Bunu biz en çok kendimizle başbaşa kaldığımızda duyarız. Yani bir otosansür... Bu sanki içimize sinmiş. Yıkması çok zor...

İkinci, yasalar bizim yaratma özgürlüğümüzü kısıtlamakta. senin anlayacağın işimiz oldukça zor...

Ya maddi durum?

Sana bir fıkra anlatayım; çocuk okula başlamış; gidip geliyor... Gidip geliyor... Babası bir gün sormuş... "Evladım okulda durumun nasıl?" Çocuk hemen yapıştırmış yanıtı: "İyidir baba, sobanın yanında oturup duruyorum." Bizim halimiz de böyle, sobanın yanında oturup duruyoruz.

Şaka bir yana Türkiye'de bir kaç yazar dışında yaşamını yalnızca yazı yazarak kazanan yazar yok gibi... Hep ek iş yapmak zorundayız. Eğer mirasyedi değilsek...

Sağol Işıl Yeniden buralarda olmak ister misin?

Elbette, gezmek ve görmek her zaman güzel ve besleyici bir şeydir... Özellikle de leyleği havada görenler için...

Nisanbir

bir coşku bir tebessüm

koşarak adım adım

kucaklaşmak varken baharla

sen yitik sen vefasız sen başkasıyla

sevdalı

ben bir hoş ben bir sağınak sağınak olmuş

çekiyorum elense kahırla

yıkık köprüler koymuşuz aramıza

çürük kapılar ve kilitleri pas tutmuş

kapanmış yüzümüze

keşke şu keşmekeş kavgamızda

aymaz zaman kanatlanıp uçsa

binbir kapılı bir han gelgitlerle dolu

şu yaşam

bizi asıl bocalatan çelişkilerim

elde miras kalan dipsiz külek boş anbar

kinimiz

gayya kuyusu nefretimize

bir daha hortlamasın diye

basmalı damgayı süleyman mührüyle

egomuzu körükleyen aptal putları

kırmalı ilk adımda

ilk adımda sahra susuzluğundan kurtulmalı

paydos demeli ilk adımda bu iğrenç susuzluğa

ilk adımda tokadı indirmeli büsbütün soysuzluğa

hani ya nazlım

akasya kokulu şu doğa aklımızı çelmese

insan ağlarken için için

isyan çiçek açar mı böylesine

karmalı balla ardımızda kalan sancıyı

balmalı geniş bir tebessüm gökkuşağına

söyle sığınıp da yaradana

dalmalı irem bağlarına balıklama

bilgelik ağacımızı söküp kökünden

çekip çıkarmalı cehenneminden

açabilmek gözlerimizi ne güzel ne güzel

açabilmek dünyaya doyasıya yeniden

bu ilk adım ilk araç nazlım

ateşe vermek nasıl amaç o hoyrat

karanlığı

sebilleştirelim sebilleştirelim

Nisanbir yağmuru sevgimiz

kurmuş gönüllere doyasıya sepelim

Erol YILDIRIM

4 Mart 1990 Düsseldorf

Über Alev Tekinay

Barbara FRISCHMUTH

Dazwischen

Jeden Tag packe ich den Koffer
ein und dann wieder aus.

Morgens, wenn ich aufwache,
plane ich die Rückkehr,
aber bis Mittag gewöhne ich mich mehr
an Deutschland.

Ich ändere mich
und bleibe doch gleich
und weiss nicht mehr,
wer ich bin.

Jeden Tag ist das Heimweh
unwiderstehlicher,
aber die neue Heimat hält mich fest
Tag und Tag noch stärker.

Und jeden Tag fahre ich
Zweitausend Kilometer
in einem imaginären Zug
hin und her,
unentschlossen zwischen
dem Kleiderschrank
und dem Koffer,
und dazwischen ist mein Welt.

Nichts könnte die Grundstimmung in Alev Tekinays Literatur besser ausdrücken als dieses „Dazwischen“, das sie in ihrem Gedicht so überzeugend zu nennen gewusst hat. Ein „Dazwischen“ das mittlerweile massgeblich zur Befindlichkeit dieser unserer mobilen Welt gehört, sei es, dass es sich auf ein „Zwischen-den-Sprachen“, ein „Zwischen-den-Religionen“ oder ein „Zwischen-den-Machtblöcken“ bezieht, ob es freiwillig gewählt oder — wie wohl in den meisten Fällen — erzwungen ist, dieses „Hin-und-Hergerissen-sein“ gehört zu den Lebensumständen von Millionen Menschen auf dieser Welt, das heisst, es wird millionenfach bewusst erlebt und gehört somit auch zu den Themen der Literatur, die weltweit angehen.

Das Wort „dazwischen“ erfüllt hierbei nur die Rolle eines Umstandswortes, das einen Ort suggeriert, den es genau genommen nicht gibt, der aber steht für jenes Hier-sein, das ständig von einem geistigen Dort-sein begleitet wird. Der immer wieder gezogene Vergleich verunsichert

wohl einerseits, andererseits aber schärft er das Auge und ermöglicht Beobachtungen, die nur von jenem verlagerten Blickwinkel aus zu machen sind.

Das beharrliche Stellen von Fragen muss ja nicht heissen, daß das Objekt des Fragens in Fragen gestellt wird. Es kann auch heissen, dass man es fragend erst in seinem vollen Ausmass erfährt.

Das Aufspüren von Gegensätzlichkeit und Fremdheit führt unweigerlich zum Auffinden von Ähnlichem und Vertrautem. Und dies bezüglich hat Alev Tekinay einen besonderen Spürsinn. Sie macht sich den Gleichklang eines Wortes im Deutschen und im Türkischen zunutze, wie zum Beispiel in der wunderbaren Erzählung „Das Fernort“. Zitat: „Eigentlich hatte die Frau Denker fast in keiner Hinsicht Schwierigkeiten mit ihrem Mann. Nicht einmal wegen seines Familiennamens. Sie konnte von Glück reden, dass er keinen langen und ausländischen Namen hatte wie Kuzucuoğlu oder Üzümcügil, sondern einen einfachen Namen, der zufällig auch ein deutscher Familienname hätte sein können. Deshalb fiel sie in der Nachbarschaft und im Büro auch nicht als die Frau eines Ausländers auf. Auch eines der Kinder von Herrn Denker hat einen doppeldeutig deutschen Namen: Kurt. Da seine Frau sich

geschworen hat, einen Deutschen aus ihm zu machen, verrät Herr Denker ihr gar nicht erst, dass Kurt auch ein türkisches Wort ist und Wolf bedeutet, aber er verwöhnt dieses Kind besonders. In dem soeben in der „Phantastischen Bibliothek“ bei Suhrkamp erscheinenden Roman „Der weinende Granatapfel“ ist die Abkürzung des Namens Ferdinand, Ferdi, die zu einem reizvollen Spiel mit Identitätssuche, Gedanken- und Traumübertragung führt. Ferdi kommt aus dem Persischen und heisst auch im Türkischen Person oder Mensch oder einfach jemand, irgendjemand, aus dem dann im Verlauf der Erzählung jemand bestimmter wird.

Aber nicht nur der Gleichklang von Wörtern, auch der ähnliche Rhythmus bei den jahreszeitlich gebundenen Festen ist Alev Tekinay einer Entdeckung wert. So kommt die Lehrerin in der Erzählung „Das Klassenfest“ während ihre Schüler eine gemeinsame Feier vorbereiten (die allerdings von einer echten Fee intiiert werden muss) von selber auf das eine oder andere. Zitat: „Lämmer“ staunte Frau Lehmann, „auch bei uns gibt es Osterlämmer, komisch.“ „Komisch“, fand sie auch, dass man sich zum Opfer- als auch zum Osterfest Glückwunschkarten schickt. Das Festessen ist auch sehr äh-

lich, stellte sie schliesslich fest.

Nach diesem einleitenden Versuch, Grundzüge von Alev Tekinays Literatur zu erklären, ist es wohl an der Zeit, Ihnen etwas zur Person dieser Autorin zu sagen. Gebürtig aus İzmir, hat sie ihre Schulzeit in Istanbul verbracht und dort das Deutsche Gymnasium absolviert, von wo auch Beginn ihrer „Zweiblebigkeit“ herührt. Anschliessend ist sie nach Deutschland gekommen, wo sie Germanistik studiert und 1979 zum Dr. phil. promoviert hat. Sie war Lehrbeauftragte an verschiedenen Universitäten in Bayern für Deutsch als Fremdsprache und für Türkisch und ist seit 1983 wissenschaftliche Mitarbeiterin am Lehrstuhl für Deutsch als Fremdsprache an der Universität Augsburg mit dem Schwerpunkt Vergleichende Sprach- und Literaturwissenschaft (deutsch-türkisch) bei den Lehrveranstaltungen.

Alev Tekinay hat bisher zwei Erzählungsbände veröffentlicht. 1986 „Über alle Grenzen“ und 1989 „Die Deutschprüfung“. Im kommenden Sommer wird bei Ravensburg der Kinderroman „Engin im englischen Garten“ erscheinen und vor einigen Wochen ist bei Suhrkamp der Märchenroman „Der weinende Granatapfel“ herausgekommen. Es gibt auch eine Reihe von wissenschaftlichen Publikationen von ihr, Lehr- und Wörterbücher für Deutsch und Türkisch; Günaydin, das Standardlehrwerk für Türkisch und zahlreiche Aufsätze über vergleichende Sprach- und Literaturwissenschaft.

Das alles heisst, dass Alev Tekinay hier ihren Platz gefunden hat, dass sie sich als Wissenschaftlerin und als Schriftstellerin in der zweiten Sprache und in der zweiten Heimat einen Namen gemacht, daß sie sich bewährt hat. Vielleicht könnte sie die

zusammen mit ihrem Mann, der ebenfalls Hochschullehrer ist, seit vielen Jahren hier Schwabing lebt, es nun gut sein lassen und die Situation ihrer weniger erfolgreichen, weniger akzeptierten Landsleute vergessen. Aber gerade das tut sie nicht. Ihre Erzählungen sind voll von den Geschichten derer, „die ihre Stimme noch nicht laut gemacht haben“, wie der türkische Psychologe Gündüz Vassaf seine Studie über die zweite Generation genannt hat. Und beim Lautmachen dieser Stimmen entgeht Alev Tekinay keine Nuance und kein Aspekt. Ob es sich um die Probleme türkischer Jugendlicher mit ihren Eltern oder türkischer Lehrlinge mit deutschen Lehrlingen, ob es sich um jene bandenfälligen Kinder aus Familien, die es geschafft haben, handelt, oder um ein türkisches Punk-Mädchen, immer versteht Alev Tekinay es, in ihren Entwurf so viel an allgemeiner Problematik einfließen zu lassen, daß man Missstände und deren Ursachen erkennt und gleich-

zeitig ihren Figuren so viel an individueller Farbe zu geben, dass ihre Konflikte persönliche, auch aus ihrem Wesen resultierende sind. Aber für alle gilt das eine, das Hauptproblem, das sie in der Erzählung „Zum fremden Strand“ so formuliert: „Du redest, denkst und träumst in zwei Sprachen, aber in keiner bist du zuhause. Zwei Stiefmutterssprachen also, im Kopf-an-Kopf-Rennen, zwei Rabenmütter, verflucht noch einmal...“ Und bald darauf: „Eines Tages wusste ich plötzlich: die Sprache war ein Haus, in dem die beiden Heimatländer zusammengeschmolzen waren.“

Wie man sich dieses Haus vorzustellen hat, erfährt man am besten in „Der weinende Granatapfel“, jenem im wahrsten Sinn des Wortes bezaubernden Roman, mit dem Alev Tekinay möglicherweise eine Art Negativabdruck ihrer eigenen Geschichte geschrieben hat. So unangestrengt ist die Problematik der Migration wohl kaum je dargestellt worden, eingebunden in die alte Suche des Schülers nach seinem Meister, der ihn in dem Augenblick verlässt, in dem er sich und seinen Weg gefunden hat und zum Dichter geworden ist. Der Roman folgt einem alten Schema der phantastischen Litera-

tur, beinahe genremässig, und erhält gerade dadurch eine unvorhergesehene Freiheit im Detail, für die zarte und behutsame Schilderung jener Gegebenheiten, in denen alle Konflikte bereits enthalten sind. So sehr dieser Roman einem vorgegebenen Ablauf verpflichtet ist, so wenig gestattet er sich irgendein Klischee in der Sicht von Ost und West. Alles, was man ohnehin zu kennen glaubt, wird mit ein paar Strichen angedeutet. So dauert es nur ein paar Sätze und man ist in Istanbul. Eine tief verschneite Winterlandschaft auf der Strecke zwischen Konya und İzmir hingegen oder ein Dorfhôtel während der toten Saison werden so genau und mit so viel Zuwendung beschrieben, dass sie sich einem als die wirkliche, die alltägliche und doch zu bezaubernde Türkei ins Gedächtnis graben.

Mit Alev Tekinay ist jener Kultur-des-tatsächlich - voneinander - Wissens eine neue Stimme zugewachsen, die ebenfalls erst laut gemacht werden muss. Es freut mich sehr, daß sie heute mit diesem Preis gewürdigt wird und ich hoffe, daß die Ermutigung, die er bedeutet, sie in ihrem Schreiben bestätigen und zu neuen Werken anregen wird.

Liebe Gäste, meine sehr verehrten Damen und Herren, nun möchte ich Ihnen von einem Kind erzählen, von einem kleinen Mädchen, das vor vielen Jahren in Istanbul lebte, in einem schönen Holzhaus am Bosphorus. Dieses Mädchen wuchs mit den Märchen ihrer Grossmutter auf und begann zu dichten, bevor sie noch lesen und schreiben konnte. So lernte sie dann auch Lesen und schreiben, bevor sie in die Schule ging.

Nach der Grundschule, als die Kleine zehn Jahre alt war, gaben sie ihre Eltern auf die Deutsche Schule, die ein Auslandsgymnasium der Bundesrepublik ist, an dem alle Fächer von deutschen Lehrern in deutscher Sprache unterrichtet werden.

Die Deutsche Schule faszinierte die Kleine durch die neue Sprache, die sie nun erlernen sollte. In verwinkelten Wörtern, die sie jeden Tag in der Schule lernte. Jedes Wort war wie ein Zauberwort.

Die Erlernung der neuen Sprache machte es ihr nun unmöglich, weiter zu schreiben und in türkischen Kinderzeitschriften zu publizieren. Sie schrieb keine Gedichte oder Geschichten mehr, sondern lernte nur Deutsch.

Die Jahre vergingen, und die Kleine wurde ein junges Mädchen. In höheren Klassen lernte sie nach der deutschen Grammatik auch die deutsche Literatur kennen und lieben. Nun hatte sie nur den Wunsch, nach dem Abitur nach Deuts-

chland zu gehen, um dort Germanistik zu studieren.

An einem kalten aber strahlenden Oktobermorgen kam ich in München an. Das Germanistikstudium begann. Erst nach der Beendigung des Studiums griff ich

(Fortsetzung auf Seite 34)

Bir Öykü

'Oyun'da Normal Dışı Bir 'Kesinti'

Yılmaz ONAY

(...Işıklar birden bire söndü. Hoparlörden bir önceki bölümün özeti okunmaya başlandı. Seyircinin bu özete pek akli yattı. Ama çoğunluk bu "çekilmez" oyunun bir an önce bitmesini istediğinden, suskunluk ağır bastı. İtiraz sesleri, protesto ve salonu terketme girişimleri, tiyatro yönetiminin etkisiz bırakıldı ve perde veniden açıldı: Sabahın ilk ışıkları. Oyunun geçtiği akıl hastalıkları hastahanesinin acil servisinde bir doktor odası. Hastabakıcı ile bir de "Hasta" var. Eli kolu bağlanmış, hasta gömleği geçirilmiş olan "Hasta"da hiç de hasta hali görünmüyor, sakın gülümsemekte. Oysa hastabakıcı burnundan soluyor.

Hastabakıcı — ("Hasta"ya bakmaksızın) Sus! Hastasın işte. Hem de en tehlikeli hastasın ki, konuşman bile yasak. Demek ki susacaksın. Nedir bu sizden çektiğimiz? (Döner, ("Hasta"nın hâlâ gülümsediğini görür, avazı çıktığı kadar bağırır) Sus bee!

Nöbetçi doktor telaşla içerir girer. Yorgun ve uykusuz:

— Acil hasta bu mu? (Kendisine doğru koşan hastabakıcıyı görmez bile, hemen masasındaki defterinin başına geçer) Kaydı yapıldı mı?

— Hayır.

— Ne demek, hayır? Daha önce gelmiş mi, kartı var mı, hastalığı ne?

— Evet, yani hayır, hasta bu değil de, yani...

Nöbetçi doktor, kalem elinde, kendini tutmaya çalışıyor:

— Ne, yani, niye gelmiş peki?

— Gelmiş de değil ki...

— Tepelerim haa!

Hastabakıcı çaresizlik içinde doktora koşup kulağına fısıldar. Ne söylediği pek anlaşılmiyor:

— Gelmedi, getirildi.. Gene ilk bunu getirdiler.. Asıl acil hasta ise hâlâ bekleniyor... Bu sefer ikisine birlikte bakılacaktır.. Başhekimin talimatı.. Bunu da iki gündür bekliyoruz..

Doktor da bir şey anlamamış olmalı ki iyice sinirlendi, düpedüz bağırıyor:

— Bunun nesi var peki?!

Hastabakıcının sabrı tükendi, o da bağırmağa başladı:

— Bunun bir şeyi yooook!

Patlamaya hazır bir bakışma. Hastabakıcı, ürkerek sesini düşürdü:

— Yani doktor bey, çok tehlikeli işte. Konuşması bile yasak. Nasıl demeli: Bu hasta, müzmin-acil!

Nöbetçi doktor — Hem müzmin, hem acil olur mu be, manyak!

Hastabakıcı — Aman doktor bey, siz de anlamazsanız.. Her acil durumda bunu getirirler ya hep! Ne denir o zaman? (Birden aklına gledi, "Hasta"nın kartlarına sarılarak doktora uzattı) Bakın! İşte her şey bunlarda yazılı.

(Terini silerek sandalyeye çöktü... Yoo, hayır çökmedi. Çünkü, bu kez alay edercesine gülümseyen "Hasta"ya gözü takılmıştı, öfkeyle zıpladı) Sırtıp durmasana sen!

Nöbetçi doktor merakla kartları inceliyor. Bir daha, bir daha bakıyor. Olacak iş değil. Ne hastalık belirtileri yazılmış, ne de teşhis! Doktor, kartları öfkeyle elinde sallıyor:

— Hani nesi varmış, hani?

Hastabakıcı, eli ayağı boşanmış, hırsından ağlamaklı, yal-

varıncasına:

— Meslek hanesine bak, doktor bey, mesleek! (Bu kez gerçekten sandalyeye çöker)

Nöbetçi doktor bakar, kartlarda yalnızca meslek haneleri doldurulmuştur. Okur. Uzun bir sessizlik. Doktor bozuntuya vermeye çalışarak mırıldanır:

— Ha.. tabii.. anlaşıldı..

Hastabakıcı — Çok şükür..

Nöbetçi doktor, "Hasta"ya bakmaksızın sürdürür:

— Neydi? Ha, hastasın elbette, ne yapalım! (Kendini toplamaya çalışarak kalemi eline alır, o da tüm haneleri boş bırakır, yalnızca meslek hanesini doldurur. Birden sesini yükseltir) Suss! Hem de en tehlikeli hastalık, tamam mı! (Kafasını kaldırmadan Hastabakıcıya yönelir) İçeri al, öteki gelene kadar ilk tedavisini yap. İki elektroşo..

Hastabakıcı yerinden fırlayarak doktorun sözünü keser:

— Başüstüne, anladım, biliyorum!

"Hasta" götürülürken nöbetçi doktor ondaki tuhaf gülümsemeyi ilk kez görmüştür, "ne gülümsüyorsun be!" demek gelir içinden, ama kendini tutar, hatta bir an için "yeni bir hastalık keşfetme" ilgisi uyanır kafasında, ama vazgeçer, yılgın, masasına doğru yürür. Acil bir sessizlik. Hastabakıcı da oyalanmakla bu sessizliği iyice uzatıyor..

(Birden odanın kapısı sertçe açılır, görevliler birini içeri itip kapıyı hemen kapadılar. Yeni gelen, hiçbir şey olmamış gibi dönüp kapıya bir küfür savurduktan sonra, odadakileri süzmeğe başladı. Doktor, beklenen asıl Acil Hasta'nın bu olduğunu bakışlarından anlamıştı —gerçi erken yargı her zaman yanlıcı olabilir, kuşkusuz—, ama işte bu yeni gelenin gözleri o anda tedavi boksuna sokulmakta olan "Hasta"yı yakalamıştı bile, önce fena ürküdü, ama onun elinin kolunun bağlı olduğunu farkedince saldırmak üzere üstüne yürüdü)

Nöbetçi doktor — (Hastabakıcıya) Kapat onu çabuk! (Ve Hastabakıcı, "Hasta"yı hızla boksa kapattı)

Yeni gelen — Çok doğru doktor: Kapat onu çabuk! Çok doğru, bravo, tebrik ederim sizi! (Bu kez doktora doğru, —hatta elini de bir tuhaf uzatarak ilerliyor)

Yoktor yutmadı:

— Dur orda! İndir elini! (Yeni gelen, elini indirip öylece kalıyor) Adın, soyadan, ilk mi geliyorsun, daha önce kartın var mıydı?

Dahası, doktor yanıt beklemezsizin kartotekste belirli bir kartı aramaya geçti bile. Yeni gelen, birden ezilip büzülerek yal-taklanmaya başlıyor:

— Yok, kartım martım olamaz. Vallahi de yok billahi de! (Diz çöküyor) Hiçbir şeyden haberim yok. Hasta değilim ben. Hiç de hasta olmadım. Demir gibiyim! (Birden bakışları değişiyor) Ben esasen hastadan çok doktor sayılıyım. Benim fikirlerim hastahane yönetmeliğine girdi. Zaten bu hastahaneyi artık sizin gibi doktorlardan... Ne o? (Doktor, onun kartını bulup çıkarmıştır. Hiç kuşku yok, asıl acil hasta bu. İşte hemen dizleri kıvrılıverdi) Fvet. anlıyorum.. Yani, sizler gibi kadirsinas doktorlar.. O, o elindeki kart var ya düzmedir.. (İçeriden, elektrik şokunun ilk çığlıkları duyulur) İşte o içerdeki fitnenin düz-mecesi! Doktor, ayağımı öperim...

Nöbetçi doktor, elindeki karttan ilk kayıtları okuyor:

“Yarım kalmış bir teşebbüs.. teşebbüsler... Kısa süreli müşahede”. Başka? Ötesi yok. Tuu! Teşhis bile konmadan salınmış. Yüksek dosda müsekkim, hayatta başarılar, o kadar..

— Yakınların var mı?

Acil hasta biraz rahatlamıştır, ama kımıldamaz, gözleri fıldır fıldır:

— Babam var. O gönderdi beni buraya zaten. Onun sözüne uydum hep. Sonra da attı beni buraya, gitti. Gelir ama. Bütün hastahane tanır, onu da, beni de.. (Doktordan ses çıkmayınca yüreklenip dikilir. Bu acil hasta hiçbir boşluğu kaçırmıyor) Hem, babam bu hastahane arsasının sahibi, tamam mı, gelir şimdi, gelecek. O gelince görürsünüz! Hele büyükbabam! Yurt dışında. O da gelir, gelecek. O bir gelsin! (Bir an, doktora saldırdı saldıracak) Ver o kartı, yoksa yakarım!

Nöbetçi doktor — Kımıldama!

— Vay canına.. on gün önceki olayın ardından aynı bu yüz, geçen ayki de öyle.. Birbirine benzeyen olaylar zinciri.. on kurban. vüüt kurban. bin kurban... Yıllar önce böyle bir hastayı teşhis bile koymadan salıvermek, şimdi de acil hasta diye getirmek.. (Hasta'ya) Nerdedin bu kadar zaman? Niye iki gün bekleddin?

Acil Hasta, taşkanlıkla “yalan!” diye bağırabilirdi, sonra titremeye başladı. Nöbetçi doktor o anda başka bir şey düşünmüş olmalı ki, yumuşadı:

— Tamam, tamam, peki. (Belki de, “akıl hastası için en zor olanı, hasta olduğunu kabul edip doktora başvurmasıdır” kuralını anımsadı) Doktor, üstüne varmamalıyım, diye düşündü. Ama bunun şakası yok! Gözünü ayırmaya gelmez! Doktor, Hasta'ya dikkatle bakarak bir kitabı alıp açtı hemen, ilgili satırları buldu: “Bir de güçlüyse, en saldırgan ve en tehlikeli hasta! Kafasına koyduğunu yapmak için, önüne çıkmanı yoketmekte, hiç..” Sirtından aşağı ter boşalıyor doktorun. Belli etmemeye çalışmalı) Oturunuz efendim, sakin olunuz..

Acil hastanın titremesi durmuştur. İçerden gelen ikinci çok çığlığı, ürktükten çok cesaret verir ona:

— Hiç acımayın doktor! Onun gibilerin, törelerimize ve sıhhi birliğimize verdiği zararı gören ben, sizlerin yanınızdayım, sizlere yardımcı olmak için and içmiş bulunuyorum. Burayı ancak ben hizaya getirebilirim. Andından döneni...

— Sakin olunuz, arkanıza yaslanınız...

Nöbetçi doktor, bir başka kitabın sayfalarını karıştırıp kimi satırların altını çiziyor: “Görünürde törel değerlere aşırı bağlıymış izlenimini yaratarak, işledikleri suçlara karşı çevrenin kuşkusundan sıyrılırlar. Sonunda mutlaka düşmüşlerdir. Ama düşürülüne kadar, çaplarına göre korkunç yıkılmalara neden olanları da vardır. tarihteki ve literatürdeki en ünlü örneği, Adol...” Doktorun kalemi orada durdu. sesi donuklaştı:

— Siz, hasta değilsiniz tabii. Ama bir süre burada dinlenseniz..

Acil hastanın gözleri parladı:

— Ne dinlenmek mi? Benim kaybedecek vaktim mi var? (Ve, odada dolanmaya başladı. Doktora bakmıyor artık) Benim yerim başhekim odası. Hatta daha da baştaki odalar!

Nöbetçi doktor, gözünü acil hastadan ayırmaksızın sayfa çevirmekte. Satırlar, onun yürüyüşüyle birlikte hızla akıyor: Doğuracağı toplumsal sorunlara aldirmaksızın, sırf çıkarlarına doyum sağlayacak ve anksiyete ya da suçluluk duygusu olmaksızın...”. “Bencil ve sorumsuz, sevginin ne olduğunu bilmez dostları yoktur, insanca ilişkileri sürdüremez..” (Acele not aldı doktor: Coleman, 1972) “Düşman ve saldırgan davranışlarından ötürü hiç suçluluk duymaz..” (Bir not daha almaya çalıştı: “Normal Dışı Davranışlar..., sayfa ikiyüzyi.. İnsanları etkilemek ve sömürmek için onlar üzerinde olumlu izlenim bırakma yeteneği..” (Hastanın adımları açılıp sertleşmeye başladı) “Sömürdükleri kişileri küçümserler.. Yıkılmanın çaresizliği ve umutsuzluğu içinde her çareye başvurarak, yapıcılıktan yoksun, her şeyi yıkabilir..” (Hasta, kapıya yaklaştı, çıkmak üzere)

Nöbetçi doktor — (Çok sert) Dur!! Dön!! Otur!! Çök!! (İçinden öfkeyle söyleniyordu doktor: Sen bu dilden anlıyorsun ancak! Ama herkes duydu bunu. Acil hasta şaşırılmış, geri geri gelip sandalyeye çökerken doktor kitabı kapattı, hastanın iştmesine aldirmaksızın uluorta söyleniyor şimdi: “Bukalemun karakteri!” İşte apaçık! “Bu hastalığın tedavisi yoktur. Hastalığı ezeceksin, yok edeceksin, aksi halde bir ucunu boş bıraktın mı tekrar tepene çıkar!”)

Ama nedense bunları kimse duymuyor, ya da duymak istemiyor. Hatta duydu belki. Doktor oralı değil. Bağırıyor:

— Elini ensene koy!

Acil hasta küçüldü, küçüldü, acınacak bir kedi gibi yalvarmaya başladı:

— Ben hasta değilim, sen dedin ya, ayağının altını öperim doktor..

(İçerde çok çığlıkları yükseliyor gene. Hastabakıcı işini bilen biri. Doktor iki dediye o üç elektroşok uyguluyor. Nitekim üçüncü çığlık furyası, Acil Hasta'yı da korkuttu nihayet. Dişleri zingirdamaya başladı) Sen biliyorsun doktor, hep o içerdekinin fitnessi. Asıl hastahane kaçkını, doktor düşmanı onlar. Benim içkim, kumarım, kadın merakım, hiçbir kötü alışkanlığım var mı? Babamın, büyük babamın törelerinden çıktım mı hiç? (Dışarıyı işaret ederek) Baba olacaklar, büyükbaba olacaklar sözde, ama kendileri asıl kumarcının, esrarcının dikalası efendiler, içkiyle yıkanıp kadınlarla sarhoş olurlar, beni de buralara... ah! (Tedavi boksundan bu kez acılı inleme sesleri duyulmakta) Oh olsun. Onun şerrinden korkup beni de buraya kapatmak istiyorlar. Elini ayağımı öpeyim doktor, çıkar beni buradan, bırak gideyim, kendi halimde, mazbut, küçük..

Nöbetçi doktor, Hasta'nın bu halini görünce bir tıp hatası yapmış olmanın korku: Bu tür hastalara hastahklarını bildirmek, doktorluk suçuydu düpedüz. Ter bastı birden. Yumuşadı. Doktorca yaklaştı hastaya ve elini şevkatle uzattı:

— Rahat olun, dinlenin, sukünet.. (Demeye kalmadan Acil Hasta, doktorun uzanan elini yakaladığı gibi aşağı çekti, kolunu kıvrıp doktoru sandalyenin altına vahşice bastırdı ve yerinden fırladığı gibi masaya oturdu)

— Asıl sen zıbar o hasta sandalyesine, hain!

Doktorla Hasta'nın yerleri değişmişti. Acil Hasta, doktor koltuğuna kuruldu:

— Şu içerdekini de bana bırakın! (Eline kalemi alırken içeriye haykırdı) Hastabakıcı! Deli gömleği getir!

Hastabakıcı, elinde bir deli gömleği ile fırladı:

— Buyurun dokt.. (Aptallaştı, doktoru arandı, ama hemen kavradı durumu, Hasta'ya tam bir hastabakıcı dikkatiyle yaklaştı, ustaca ardına dolanıp onu kısıvrak yakaladı, deli gömleğini sırtına geçirdi)

Neye uğradığını şaşırın Hasta, elinde kalem, donup kalmıştı. Doktor, ağır ağır doğruldu:

— Şimdi kendi hastalığının bugühe kadar konmamış adını kendi elinle yaz oraya, hasta oğlu hasta! Had derecede **psikopat!** Yaz yaz: Tedavisi: **Yok!** Anladın mı: **Karantinaya!**

Acil Hasta, Hastabakıcının kollarında eriyip bitmiş gibi yalnızca sözleri mırıldanıyor:

— Bu benim son şansımı.. Bu benim son şansımı.. Son şansım..

Nöbetçi doktor, hastalığın en kesin belirtisi olan bu son sözleri de duyunca dehşet içinde buyruğunu veriyor:

— Berikinin işi tamam mı?

— Tamam doktor. Her zamanki gibi ilk tedavisini yaptım, kımıldayacak hali kalmadı.

— İyi işte, ne yapalım, ikisine birlikte bakılmış oldu. Off be!

— Yalnız, dooktor..

— Ne, yalnız, gene ne var?

— Onun o deli gülümsemesi var ya, o hiç değişmedi, yedi canlı herif! (İkinci boksun kapısı da kapandı. Doktor, bir başına

kalmıştı. Kendini koltuğuna atıp bi soluk alacak. Ama sırtına bir şey batmış gibi tedirgin:

Deli gülümsemesi.. hiç değişmedi" .. kitap dışı bir durum. İlk kez karşılaşıyor)

Berbat bir sessizlik. Kâğıt kımıldamıyor. Doktor, sesli düşünür gibi:

— Yoo o kadar sağlıklılık da normal dışı sayılır kuşkusuz! Normal dışı! Normal dışı! (Müsekkin kutusuna uzanıp bir tablet alıyor. Bardağa su doldururken gözleriyle çılgınca nara atıyor: Haaayyytt! Buraya artık tumarhane bile denmez bee! Kimse duymadı neyse. Şu müsekkini acele yutmalı. Acil serviste her an ne çıkacağı belli olmaz çünkü. Bardağı dudağına dayadı ve..

— Merhaba doktor, naber?

Kim bu? Kapıyı doludizgin açıp içerive dalan bu hödük kim? Doktorun, ilaç içtiği su genzine kaçtı. Üstelik, ikinci boksun kapısı da aralanmış, Acil Hasta tepinerek bağırıyordu:

— Baba! Babam bu benim! Geleceğin içime doğmuştu!

Doktorun tepesi attı:

— Hasta sahipleri içeri giremez efendim, lütfen dışarda..

Baba, hiç orali değil. Bir de gelmiş doktorun sırtını sıvazlıyor:

— Dışarıyı da içerisi de bizim değil mi evlat, ha? Hah haa..

Acil Hasta hâlâ kapı aralığında:

— Ben hasta mıyım baba, söyle bırakınlar beni!

— Sus şimdi lan, biraz içerde duracaksın! (Hastabakıcı Acil Hasta'yı içeri çekip boksun kapısını kapatırken baba, talimatını da ekliyor) Ona çok kötü muamele etmeyin ha! Öyle şunun gibi..

"Şu" dediği kim?

Doktor, babanın gösterdiği yöne baktığında su genzine kaçtı gene: Bu kez ikinci boksun kapısı aralanmış, ilk getirilen Hasta, sargılar içinde doğrulmaya çalışıyor. Doktor, öksürükten boğularak bağırdı:

— Girsene içeri, bir de seninle mi uğraşacağız!

— Yook! Onun hesabı görülmüş, tamam. İçerde daha fazla kalamaz, bana lazım. O burada yatacak da kim çalışacak?

Baba, bunları söylerken pervasızca "iş bitik hasta"ya yönelmişti:

— O sırtımanı iyi etmek de bana kalsın!

Gerçekten de "Hasta"nın tuhaf gülümsemesi, hiç değişmemiş gibi duruyordu. Doktor suyu da.. müsekkini de tükürerek babayı tersledi:

— Dingonun ahırını mı burası be! Hastalara müdahale etmeyin, dışarı!

Baba — Ağır ol yeğenim. Sen bu seferlik benim dediğimi yap, ötesine karışma. Bak hastahanemiz nasıl güllük gülüstanlık olacak. (Rahatlıkla "Hasta"ya dönmüş sürdürüyor) Hadi sen doğru işinin başına! Bir daha da ağzını açtığını duymayım! (Ve nöbetçi doktora yalıyor bir de) Bu benim son şansım yavrım, yaa, sen anlamazsın, bu benim son şansım!

Oysa bu son sözler, nöbetçi doktorun beynine yıldırım gibi saplanıyordu, sarıldı, düşmemek için "Hasta"nın sargılı koluna tutundu, şok verilen bir noktaya denk glemiş olmalı ki "Hasta", bir inlemeyle dişini sıktı, o anlaşılmaz gülümseme bir de dış sıkımayla karışınca dehşet verici bir görünüm aldı, ama kimsenin bakacak hali yok. Doktor, kendinden geçmiş gibi, bir kitabı kavrayıp psikopatının kaynağı olan aile karakteristiği satırlarını açmış, babaya gözünü dikerek okumakta:

— "Toplum içinde tehlikeye düşen yerini koruyabilmek için çevreye mutlu aile görüntüsü vermeye çalışmak.." (Birden kontrolünü yitirip kitabı havada savurarak babaya haykırmaya başlıyor) Greenacre 1945, tamam mı! sen hastalığın babasının bee, hastalığın babası! Wilkins 1961, anladın mı! Tedaviniz de yok, Maher 1966, o kadar! Ailece karantinaya! (Oyunun tam ortasında dışardan sesler yükselir)

Gerçekten de yükseldi o sesler:

— Ne oluyor orda! Bu ne bağırışma, bu ne anarşi! Be quiet!

Silence!

Baba yapışkan bir sesle doktora yöneldi:

— Babam bu benim, duydun mu! Başhekim bey sana hasta deyivermesin sonra sonra doktor!

Bu kez doktorun dişleri kenetlendi. Butun öfkesini "Hasta"dan alırcasına haykırdı: "Ne gülüyorsun?" Ama yakaladığı kolu fena sıkıttığını farkettiler, eli gevşedi, sargıdan aşağı kaydılar: Doktorun eli ilk kez tanımadığı bir ele değiyordu. yalnızca sahne gerisindekiler görebildiler bunu, el yanıkta.

(Kapı açılır. Büyükbaba ile başhekim, hisimla içeri girerler. Işık söner. Salon ışıkları yanar. Kapılar açılır. Fakat bu kez de seyirci salonu terketmeye yanaşmıyor. Gerginlik. Bu gerginliği kapatacak parantez, henüz görünürde yok...

Not: Aynı zamanda oyun yönetmeni olan yazar, 1972'de Brecht'in "III. Reich'in Korku ve Sefaleti" oyununu, ünlü "Meslek Hastalığı" bölümü dahil olmak üzere sahnelemiştir. Oyun, beş kez oynanabilmiş ve yasaklanmıştı.

SPIELPLAN APRIL 1990

Das Theater an der Ruhr in der Türkei April 1990		
Montag	Heinrich von Kleist	
2.	DAS KÄTHCHEN VON HEILBRONN	Ankara
Mittwoch	Jean-Paul Sartre	
4.	TOTE OHNE BEGRÄBNIS	Ankara
Donnerstag	Jean-Paul Sartre	
5.	TOTE OHNE BEGRÄBNIS	Ankara
Freitag	Bertolt Brecht	
6.	DIE DREIGROSCHENOPER	Ankara
Montag	Bertolt Brecht	
9.	DIE DREIGROSCHENOPER	Izmir
Donnerstag	Bertolt Brecht	
12.	DIE DREIGROSCHENOPER	Istanbul

Susmanın Bedelini Kim Öder Bana?

Hüseyin AKDEMİR

*Naziler sana ölüm çelengi örtüyor
Almanya görmüyor musun?
Naziler ölüm fermanını okuyor
Almanya duymuyor musun?*

(Almanya Uyan adlı şiirinden)

Kurt Tucholsky
9 Ocak 1890 Berlin- 21 Aralık 1935 İsveç

Sonsuza kadar izlenmek!" Yaşamını böyle özetlemişti bir keresinde. 1930'lu yılların başında dünyanın merkezi Paris'ten yalnızlığın kucacağına, İsveç'in küçük bir kasabası olan Hindas'a (Hindos) yerleşti. Burada bir ev kiralayıp huzuru aradı. 1933 yılına kadar yüzlerce gazete ve dergiye binlerce yazı yazdı. Durup dinlenmeden yazan, edebiyat yazıları, politik yazılar, yergiler, şiirler, şarkı sözlerinin yaratıcısı Tucholsky 1935'te sustu. Susmaya boyun eğdi.

Berlin, onun çok sevdiği vatani, aynı zamanda da kin duyduğu bir kent. Paris'teyken de Hindas'dayken de hep Berlin'i aradı. O zamanlar insanları sözlerini Tucholsky'nin yazdığı şarkıları, müzikalleri dinliyordu. Onun sade anlaşılır dilini seviyorlardı. Ve berrak politik görüşlerine içten katılıyorlardı.

"Hatırladığım kadarıyla 9 Ocak 1890'da 'Die Weltbühne'nin bir çalışanı olarak dünyaya geldim." İroni dolu bir otobiyografisine böyle başlıyor Tucholsky. 23 yaşından itibaren bu gazetede çalışıp yazmaya başladı. Yergici, şair, edebiyat eleştirmeni olarak beş çeşitli imza altında yazılar yazan Tucholsky kısa zamanda gazetenin en önemli elemanı oldu. Tucholsky ve arkadaşları durup dinlenmeden, üzerine basa basa, halkı, o zamanki Cumhuriyet'in içinde bulunduğu tehlikeli gidişe, militarizmin ayak seslerine ve yaklaşan faşizme karşı temkinli olmaya ve şimdiden mücadeleye çağırıyorlardı.

1924'te Almanya'yı terketti. Politik kargaşalardan uzak kalıp dinlenmek istedi. "Die Weltbühne'nin muhabiri olarak en yakın çalışma arkadaşı 2. karısı Mery Gerhold ile birlikte Paris'e gitti. Sırtını Almanya'daki politik gelişmelere çevirmiş olmasına rağmen, yine de rahat duramıyordu. Bu defa gelişen olaylarla daha fazla ilgilenip daha da iğneleyici yazılar yazdı. Sonra bir süre için geri

döndü Almanya'ya Aralık 1926'da çalışma arkadaşı ve gazetenin sorumlusu Siegfried Jakobssohn ölünce, Tucholsky gazetenin sorumluluğunu da üstlenmek durumundaydı. Ama o bu sorumluluğu bir başka arkadaşı Carl von Ossietzky'ye (o sıralar toplama kamplarından birinde mahkumdu) yükledi. Ossietzky 1927'de özgürlüğüne kavuştuğunda Almanya'yı saran kara bulutları ve gelecekteki büyük belayı sezindiği için doğru Paris'e gitti.

1928'de karısı Mery'e yazdığı bir mektubunda: "Ben yıllarca susmak zorundaydım, ama kim susmanın bedelini bana öder ki?" diye yazıyor. Aynı yıl karısı Mery kendisini sessiz sedasız terk ediyor. Bundan çok etkilenen Tucholsky bir köseye çekilip susuyor bir süre. İsveç'in bu küçük kasabasında huzurun ve tabiatın

"Burada Alman solunun düşünce tarzından şikayetçi oluyorum. Yıllardır Hiçbir partinin elinde olmayan kozlara sahip oldukları halde, hırpalandılar."

tadını çıkarmaya bakıyor. O günler onu bir roman yazmaya itiyor. 1912'de "Rheinsberg" adlı Aşk Öyküsüyle ilk başarısını kazanan Tucholsky, 1931'de "Grpsehlem Şatosu" adlı öyküsünün başarısıyla sürdürür. Her şeye katlanmasını öğrenmiştir. Geriye dönüp düşündüğünde Almanya hakkında söyleyecek bir şeyi kalmamıştır. 1928'de kardeşi Fritze'e yazdığı mektupta: "Artık şurama çıktık. Bu ülkenin (Almanya) dışardan nasıl görüldüğüne inanmazsın. Bir çöplük yığını ve üzerinde yığınla sinir hastaları ve deliler. Herkes kendisi için var. Ve dizboynu haksızlıklar. Hayır, benim sevgili dostum ben bunun için burada değilim." diyor ve kendisini yazar olmayı da Alman olmayı da boşvermiş biri olarak niteliyordu.

İsveç'teki yalnızlığı sırasında kendisine hâlâ yakın olan azınlık kişilere yüzlerce mektuplar yazdı. Walter Hasenclever, kardeşi Fritz, Walter Meering ve Nuna. Bu mektuplarla diline olan özlemine gidermeye çalışıyordu. Bu birkaç dostu da

kendisine Zürich'teki Florhof Gasse I adresi üzerinden ulaşabiliyorlardı. Bu adres izlenmekten korktuğu için kullandığı bir nevi kod adresiydi. Bu evde Hedwig Müller adında bir bayan doktor oturmaktadır. 1932 yazında tanışılar ve Tucholsky bir yıl süreyle onun evinde kalır. Sonra yeniden İsveç'e geri döner. Tucholsky'yi Dr.Müller'i Nuna diye çağırırdı (Nuna — Nona — rahibe). Nuna onun hem en güvendiği dostu, hem de uzaktaki sevgilisi oldu. Tucholsky için o gerçekten de uzaktaki sevgiliydi. Nuna içinse tam tersi. O hep Tucholsky'nin yanında olmak istiyordu.

"Senin en çok sevdiğim yönün ağırbaşlı ve yumuşak sevgin. Şaka etmiyorum bu gerçekten böyle." Kurt Tucholsky.

"Sana her zamankinden daha fazla ihtiyacım var. Bir yıl boyunca seninle kaldım ve bu beni öylesine etkiledi ki, şimdi kendimi çok yalnız, yabancı gibi, gurbette gibi hissediyorum. Sana mutlaka ihtiyacım var. Sen ey deli maymun anlıyor musun?" Nuna

"Ben de senin yanında olmak isterim. Ama bugünkü koşullarda senin evinde saklanan biri olarak değil, birbirimizin olarak. Bu ne zaman gerçekleşir, gerçekleşir mi bilmiyorum. Sen bilirsin, kocaman bir insansın sen." Tucholsky.

"Ben sana herhangi bir baskıda bulunmak istemiyorum. Sana şu kadarını hatırlatayım ki, benim kurduğum bu dünya ikimize de yeter. Sen benim için şu kötü günlerimde bile, hayatının en parlak devirlerini yaşayan diğer erkeklerden daha önemli, daha değerlisin." Nuna.

"Sen benim yüreğimin dermanısın. Aması yok, bu bir gerçek. Ben de senin dermanın olmak isterim, ama ben bir yıkıntıdan başka bir şey değilim." Tucholsky.

Burun deliklerinde ve alın boşluğundaki tıkanıklıklar üç buçuk yıl boyunca acı çektiği Tucholsky'e. O zamanlar bilinmeyen bir hastalıktır bu. Hatta doktorlar kendisini "hastalık hastası" olarak suçlarlar. Nihayet kendisini amaliyat edecek doktor bulunur. Tam beş kez ardarda amaliyat. Sonunda bu illetten kurtulursa da, bu defa mide sancıları onu yalnız bırakmaz. Gerçekten de hastalıklardan korkan birisidir. Dostlarına yazdığı mektuplarında hemen her fırsatta

hastalığına değinir.

"Ah bir sağlam olsaydım! Şimdi birçok şeye hayır demek zorundayım, çünkü hastayım." Tucholsky.

Buna rağmen yazdığı mektuplar yalnız, ne demek istediğini açıkça sergileyen ve sürekli güncel mektuplar. 1935 aralığında Arnol Zweig'e yazdığı mektubunda daha ne kadar yaşayabileceğinin hesabını yapıp, ve ona göre yapılması gereken işleri sıralıyor.

"Sevgili Arnold Zweig, burada Alman solunun düşünce tarzından şikayetçi oluyorum. Yıllardır hiçbir partinin elinde olmayan kozlara sahip oldukları halde hırpalandılar. İktidar eşittir güc olduğunu kavrayamadılar. Sağcılar iktidara gelince bu gücün sonsuza kadar yararlandıkları halde, bunlar iktidarlardı döneminde, onunla bununla uzlaşmanın derdine

düşüyorlar. Ne yapmalı? Oturup konuyu çarpıtmadan, özeleştirimizi yapmalıyız. Ben de, ben de demeli herkes. Ama bu sözümona sol, özeleştiri yerine; 'bu bizim Almanyamız değil, bunlar bizim Almanlarımız olamazlar' gibi saçma sapan laflar ediyorlar. Hayır, hayır sevgili dostum bunlarla bir şey yapılamaz. Bne ancak, yok olup gittikten sonra kazanan sosyal demokratları görebiliyorum. Yok olmadan kazanmaları imkansız gibi. Bunlar karakter sahibi olmadıkları için, korkak oldukları için kaybetmediler. Doktrinleri olmadığı için, yanlış doktrine sahip oldukları için yenildiler. Yeni baştan, taa baştan başlamak zorundayız. Ama biz bunları artık yaşayamayacağız. Oyun bitti! Ve beni burada, sürgünde en çok üzen şey Almanların hiç değişmediği. Sanki hiçbir şey olmamış gibi aynı sözler, aynı davranışlar. Bunları değiştirmek artık mümkün değil. Hem biz içerdeyken bile bunları başaramadık, sürgündeysen

nasıl başarabiliriz ki? Bu ülke için yapabileceğimiz hiçbirşey yok artık."

Tucholsky, Almanya ile ilişkilerini tek taraflı bitirmedi. Naziler onu vatandaşlıktan atıp kitaplarını yaktılar. Yahudi domuzu ve halkı kıskırtan hain damgası vurdular ona. Vatansız ve çalışma izni olmayan bir sürgün olarak bir sürü bürokratik engeller arasında çırpınıp durdu. 1935'te İsveç vatandaşlığı için başvurusu kabul edilmedi.

"Gülüyorum, ama bu öyle o anlamda bir gülme değil. Buna çeşitli zorluklar çıkarıyorlar. Sanki huzur ve rahatlık için deyim de! Yanlış yöne giden trene binmişim işte. Bundan daha kötüsü olur mu?"

Yine Amerika'daki kardeşi Fritz'e 1935'te yazdığı bir mektubunda da; "Sevgili Fritz 15 yıl boyunca elimi omuzuma vurup sevgili arkadaşım dedim, Almanya için savaşmak senin görevin değil. Hayatımı boşuna bu yola feda edeceksin. Ne için, kimin için? Almanya bir yara, iyileşmeyen, öldüren bir yara benim sev-

**"Ben ancak,
yok olup gittikten sonra
kazanan sosyal demokratları
görebiliyorum. Yok olmadan
kazanmaları imkansız gibi."**

gili kardeşim. Ben öyle ömrümü verip yıllarca bir elma ağacının altında oturup bana armut vermesini bekleyemem."

Toplama kampında tutuklu bulunan arkadaşı Ossietzky'nin serbest bırakılması için bir kampanya başlatır. Hatta onun Nobel Barış Ödülü'ne aday gösterilmesi için çaba harcar. Buna pek tarafdar bulmadığı gibi o yıl, yani 1935'te Nobel Ödülleri verilmez. 20 Aralık'ta Oslo gazetesi onun bu konuda yayınlamak istediği bir yazısını geri çevirir. Aynı gün Norveç Öğrenciler Birliği gazetesine ricada bulunur. Bütün bu gelişmelerden uzaktaki sevgilisi Nuna'yı da sürekli haberdar eder. "Ossietsky için bütün yolları denemek boynumun borcu olsun" der.

21 Aralık'ta Tucholsky Gotteburg'daki bir hastahaneye kaldırılır. Çok sayıda uyku hapi almıştır. İntihar teşebbüsü. Kurtarılamaz ölür. Karısı Mery'ye yazdığı veda mektubunda (intihardan bir ay önce yazılmıştır) kendisiyle son bir hesaplaşmaya girer.

"Sen ey korku! Ölümünden değil korkum. Çevremde olup bitenler beni artık ilgilendirmiyor. Bunlar için mücadele etme nedenimiz yok artık. Bütün bağlarımız koptu. Yaşamın anlamı da yok. Anlaşamadık, anlatamadık!"

Kuraldışı

Ne güzel olurdu
düşürmeden karanlığa geçirmek
geceleri ordu ordu
ve her tanyelinde bir çiçek
unutabilmek
Korku ömürboyu
ve pişmanlığı çifte adım geçerek
açabilmek ne varsa sahte
ışığa tutabilmek
Vedalaşmaksa korkmadan
geriye gözyaşı bırakmadan

Ben rüyalarımda yaşadım

Güzelim

Rüyalarımda büyüttüm çocuklarımı
yokuşlarda adım adım
döktüm alinterime
Buyur ettim bütün maceraları
sınırsız ve başsız
yaz ülkelerine

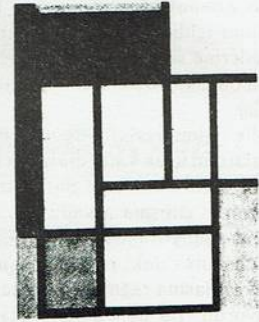
Ben rüyalarımda sevdim

Güzelim

rüyalarımda kana kana
ordulaştım çocuklarımla
durdurabilmek için mecburuoluşu
yapma zamana

Terleyerek yıldızlar yağacaklar
güneşin gezdiği yerden
Başını alıp gideceksin
doğmamış ülkelere kadar
çocuk ülkelere kadar

Necati MERT

Samim Kocagöz ile Söyleşi

H.Ali BİNGÖL

Samim Kocagöz'ü, 16.09.89'da İzmir'deki evinde ziyaret ettim. Hem sağlığını öğrenmeyi, hem de 73. yaşında kendisiyle kısa bir söyleşi yapmayı düşündüm.

Türkiye'de kitap, basın-yayın ve kendi deyimiyle "Edebiyatımızda Mafya" düşüncesini öğrenmeye çalıştım. Baktım ki —teybe kaydettiğim— söyleşi, Türkiye edebiyatının, geçmişten günümüze kadar süregelen tabuları yıkılmamış. Elli yıldır Türk edebiyatına hizmet veren, katkıda bulunan değerli hocamız Samim Kocagöz, bu konuda çok samimi.

Söyleşinin yararını, benden başkasının da okumasını —duymasını— istedim.

Kısaca kendinizi anlatır mısınız?

Geçen sene, hafif bir felç geçirdim. Sekiz aydan beri çalışmıyorum ama, daha önceki çalışmalarım basılıyor, çıkıyor. Birkaç ay önce (altı ay önce) "Eski Toprak" adında bir romanım çıktı. Roman, Orhan Kemal Ödülü'nü aldı. O Kemal benim yaşındadır. Ondan sonra, hem üzülüm, hem sevindim. Sağ olsaydı daha iyi olurdu. Sonra kim bilir? Belki de O yattığı yerden, "Senin benim rüzgârıma ihtiyacın var mı?" demiştir. O Kemal, benden sonra başladı yazı yazmaya.

O "Eski Toprak"tan sonra, önümüzdeki Ekim ayında (1989) anılarım çıkacak. Düşün Yayınevi basıyor. "Bu da Geçti Yahu" yani taa çocukluğumdan başlayıp, son zamanlara kadar. Hem özel hayatımdan, edebiyat alanında, birçok şeyler yazdım, anlattım. Sonra bu "Eski Toprak" iyi ses verdi. İyi satıldığı için, yayıncı ikinci kitap olarak "İzmir'in İçinde" romanımın ikinci baskısını düşündü. O da Ekim sonunda çıkacak. "İzmir'in İçinde" çok çabuk satmış bitmişti. Hem de içinde çok tertip —dizgi— hataları vardı. O kitabımın tekrar basılmasını istiyorum. Aranıyor da. O da çıkacak. Şimdi, artık daha iyileşsem, biraz daha birkaç ay sonra....

Yeni romana başlamıştım, "Osmanlı Osman Bey" diye. Bu da bölgesel bir ro-

man ama, aile, benim ailemin romanı. Ta 17. yüzyıldan başlıyor fakat, ben 19. yüzyılın ortalarından başladım. Tarihsel bir roman olacak. Ama bugünkü çiftçilikle, sanayiye geçme dönemini anlatan bir roman olacak. İnşallah iyi olursam bitirebilirim, yazabilirim. Şimdi birkaç ay önce (bu felçten sonra) iyileşir gibi olmuştum. Makinede —daktilo— birkaç makale, bir öykü yazdım. Varlık, bana ayırdığı bir sayı yaptı. O sayıda çıktı öyküm. Gene öykü, makaleler yazıyorum. Adam Dergisi'nde çıkıyor makalelerim. Varlık'a da yazıyorum. Şimdi doğru dürüst başka dergi de kalmadı Türkiye'de. Mülkiyeliler Dergisi var. O da çok yaygın değil. Nihayet Mülkiyeliler, Siyasal Bilgiler'den çıkmış kişilerde yayılıyor. Orada bir makalem çıkmıştı. Böylece yaş yetmiş ama, yazarlıkta emeklilik yok. Çalışmaya devam ediyorum.

Sohbetimizde de sormuştum. Şimdi soru olarak sormak istiyorum. Kitap yayın sorunu, dizgi, baskı, kâğıt sorunu ve alım gücü Türkiye'de nasıl?

Evet. Şimdi hükümet yani, 1980'den beri, bilmiyorum hesabımı şaşırdım, kaç defa kağıda zam yaptılar. O kadar çok zam yaptılar ki, şimdi kâğıt, sonra hayat pahalılığı, tertip, kitap yapma, kitabı dizme çok pahalandı. (Kitaplar da çok pahalandı)

Eskiden öğrenciler, öğretmenler kitap alırdı. Şimdi onlar alamıyorlar. Hem enflasyon, hem bu kitap pahalılığı, kâğıt pahalılığı, kitap satılmaz oldu. Birçok yayıncı en çok güncel olayları, yani bundan on sene evvel, "yok ihtilal nasıl olmuş, devrim nasıl olmuş? Devrimin falan paşası ne demiş? Falanca kim ne demiş?..." Bunları yaşlılar gerçi biliyorlar. Tarih için bir vesika, iyi bir şey ama, bunlar halkın dikkatini çok çekiyor. Yani güncel şey olduğu için, politika olduğu için, bunlar romanlardan, öykülerden daha fazla satılıyor.

"Hanımın Çiftliği" kitabın biri. Remzi Yayınevi 2500 TL vermiş. O.Kemal, çok üzgün, çok öfkeli

Mesela, "Özal Nereden Koşuyor?" otuz baskı yapmış. Özal'dan şimdi herkese ne yahu!.. Memleketi batırmış adam,

ondan sonra efendim memleketi şey etmiş adam, ama millet merak ediyor, ne biçim adam diye Ne biçim adam olduğunu biz biliyoruz. Okumadım o kitabı bile. Yani öyle bir şey.

Sızın kuşaktan, mesela; Sait Faik, Orhan Kemal, Nazım Hikmet... bunlarla varsa anılarınız, kısaca anlatır mısınız?

Orhan Kemal'le 1950'lerde, Yeditepe Yayınları İdarehanesi'nde tanıştık. Yeditepe Yayınları'nın dergileri vardı. (Husamettin Bozok) Hatta ben, Yeditepe Yayınları'na ortak oldum. Ama Husamettin yürütemedi. Birçok yayın bastı. Dağıtım ayrı bir endüstri. Biz edebiyatçılar bu işi kıvıramadık.

Bir anı dediniz. Orhan Kemal'le, İstanbul'a gittiğimde gene Yeditepe Yayınevi'nde buluştuk.

Ben edebiyat dergileri çıkaran bazı kişileri, mafya sayıyorum. Kendilerine göre arkadaş, meyhane, kahve arkadaşları var. ..Hep arkadaş, dost belli imzalar..

Orhan Kemal, galiba bir kızını evlendirecekti, bilmiyorum, yahut da bir yakınına mı evlendirecekti. "Hanımın Çiftliği" kitabın biri, üç kitabına Remzi Yayınevi 2500 lira vermiş. Orhan Kemal çok üzgün, öfkeli geldi.

Tarihini anımsıyor musunuz? Yaklaşık olarak...

1956 filan olacak. Çok öfkeli geldi. "Bu adam beni soyuyor, istismar ediyor!" dedi. 2500 lira (o zamanın parası 2500 lira) ama üç kitaba birden telif hakkı. Düşündü, taşındı. Ne yapsın? Paraya da ihtiyacı var. Şey vardı... Agop Arat vardı, Yeditepe Yazıhanesi'nde çalışırdı o. Ressam Agop: "Götür ver, al 2500 lirayı getir" dedi. ben denkleştirebilir miydim? Yardım edemediğim için çok üzülüm Orhan Kemal'e. Ani para lazımdı. Benim üstümde o kadar para yoktu. Çok üzülüm. Yapabilir miydim? Ama İzmir'de olsaydım, yapabilirdim. İstanbul'a iş için gitmiştim. Orhan Kemal'le böyle bir anımız var.

Sait Faik; o zaman (1940'larda) Visvas pastahanesinde toplanırdık. Beyoğlu'nda. Cumartesi günleri bütün bilimciler, profesörler, Mustafa Şekiltunç, Hilmi Ziya Ülken, A. Hamdi Tanpınar (aynı zamanda şair) gelirdi. Hatta İstanbul Emniyet Müdürü o sıra şeydi... Halbuki Nihat P... o bile gelirdi. O da şiir yazardı. Saik Faik'le hep beraber otururduk. Birçok konuşmalar, işte bilimden, sanattan konuşurduk. Bir gün orta yaşlı bir adam geldi. Herkese takdim ediyorlar, ayağa kalktılar filan. Ee, bana da takdim ettiler. Doçent, adını unuttum. (Bilmem kimmiş) Elini tam sıkıyordum, yanımda Sait oturuyordu. Tuttu ceketimin eteğinden çekti. "Oturan, dedi. Ortalıkta bir sürü doçent var, dedi benim gibi kaç tane hikayeci var?" dedi.

Herkes bir şairdi. Ne oluyoruz falan gibisine... Sonra espriyi anladılar, güldürdüler.

Yakup Kadri ile Bern'deki —İsviçre— elçilikte konuşuyoruz. Benim ilk romanımı okumuştum, Yakup Kadri bey. Çok beğendi. Hatta, Remzi Kitabevi kolay kolay kitap basmaz. O zorladı da bastırıldı benim "Nabi'nin Park Kahvesi"ni. Konuşuyoruz, dedi ki lâf arasında Yakup Kadri bey bana: "Sen, dedi, çok gerçekçi, güzel yazmışsın ama, edebiyat yapmak için kalemini bayağı tutmuşsun," dedi. Ben de şaka olsun diye; "Edebiyata gelinceye kadar, memlekette yapılacak çok iş var," dedim. Güldük. Aradan zaman geçti. Ben İstanbul'a döndüm. Bir iki sene geçti. Bu lâfı bir yerde ettim mi, yazdım mı (şimdi hatırlamıyorum) ondan sonra, Samim edebiyat yapmaz diye adım çıktı. Ankara'ya gittiğimde (Y. Kadri bey dönmüş artık) Türk Dil Kurumu Toplantıları var. Konuşuyoruz, Yakup Kadri beyle. Anlattım bu meseleyi, böyle böyle, dedim; "Aaa, dedi. Hiç muhterem münekkilere —eleştirmenlere— ipucu verilir mi?", dedi. Yakup Kadri beyle, böyle bir anımız var.

Efendim son olarak iki soruyu bir arada sormak istiyorum. "Edebiyatımızda Mafya" başlıklı bir yazı yazmıştınız. Bu yazıyla ilgili kısaca görüşleriniz ve genç yazarlara önerileriniz var mı?

Özet olarak söyleyeyim. Ben edebiyat dergilerini çıkararak bazı kişileri mafya sayıyorum. Bunların kendilerine göre bir çevreleri var. Kendilerine göre arkadaşları, meyhaneye, kahve arkadaşları var. Onların yazılarını, dışardan taş çatlasa kimsenin yazısını basmazlar. Olmaya ki, benim gibi elli yıllık yazar olacaksın, bileğinin gücüyle bir yere gelmiş olacaksın, onu da istemeye istemeye basıyorlar. Dergilerin çoğu holdinglerin. Böyle olunca o dergilerle de, amatör kişilerin çıkarıldığı dergiler baş edemiyorlar. Mafyanın tes-

lim oluyorlar işte. Yazıları (dergileri) çıkmıyor. Yani ben şu kaniya vardım ki, genç yazarların, genç şairlerin ortaya çıkabilmesi çok zora girdi. Bizim zamanımızda böyle değildi. Bütün dergiler amatördü ve amatör dergileri yönetenler, iyi bir yazar, iyi bir şair bulunca hemen eserleri yayınlanırdı. Mesela Varlık, amatör sayılırdı o zamanlar. Elli altı yıldır çıkıyor Varlık ama, Yaşar Nabi, makul —mantıklı— adamdı. Mesela, Orhan Veli'leri, Melih Cevdet'leri, Oktay Rifat, sonra Mahmut Makal'ı ortaya çıkararak hep Yaşar Nabi'ydi. Şimdi böyle iyi niyet sahibi adam yok! O da, herkesi sokmazdı Varlık'a ama değeri olanı muhakkak yayınlardı. Bu tip insanlar, maalessiz Türkiye'de yok. Hep arkadaş, dost, belli imzalar... Onun için, bir mafya baskısı var gibi geliyor bana.

Yitirme Umudunu

Yitirme umudunu
uçarı bir gülüşün biriktirdiği deli bir sevdadır
Ayrıntılarla törenleşen ömrün
Sözünü saklama,
Ayrılışlara yakıştıramam
Kapışılan hüznlerle dolukan gözlerini.
Nicedir eğilip akşam ayrılıklarının
Ellerimde açtığı yaraları yoklarım
Dağılıp gider
Kuşlarla dolu bir gökyüzü gözlerimden,
Sonra görünmez olur
Dalda uzayan günışığının
Birbirine kanamış sesleri.
Beklemek aranan bir mezardır ilk defa
Soluyup nefesini binyüz sinirli gecenin
Ağzımda meraklı yüzlerin durgunluğu
Taşların suskun, yanık yarasıyla ağzımda
sağır bir şehrin duvarlarını sarsıp
Buruşturarak dilsiz sokaklarını.

Beklerim

Hüseyin ŞAHİN

Bir Öykü

Parkamı Seviyorum

Sezer Ateş AYVAZ

İşe gitme üzere hazırlanıyorum. Dolabı açtım, ceke-tim, pantolonum ve karımın akşamdan yıkayıp hazır ettiği gömlek. Türlü giysilerle dolu bu dolapta en sevmediğim nesneye uzatıyorum elimi; gömleğimin kahverengi tonlarına uygun bir kravat. Dolabı tam kapatacakken elbiselerin arasında, en dipte, oldukça eğreti; her an dolaptan dışarı fırlayacakmış gibi duran şeye iliyor gözüm, beş yıldır hiç kullanılmayan parkam. Ne çok birlikte olduk seninle, ne çok ağladık, se-vindik. Derslere girdik çıktık, muhallebicide sevgilimi beklerdik uzun uzun. Tartışmadan başka önemli bir şeyin olmadığını san-dığımız gecelerin ilerlemiş saatlerinde, yorgun ama coşkulu bir ılıklı yaşardık. Eskiyeceğini, beğenilmeyip bir köşeye atılaca-ğını hiç düşünmediğim parkam...

Bir şirkette çalışıyorum. Yaptığım işi iyi kıvırdığım söylene-bilir. Karım ve ben yorumlarımızda yanılmıyorsak seneye perso-nel müdürü olabilirim. Evliliğimize büyük özen gösteriyoruz, aksayan bir iki yöne rağmen, çok farklı bir evlilik bizimkisi.

Personel müdürü Cavit kapıda karşıladı beni. Her zamanki düzeysiz esprilerinden sonra dilindeki baklayı çıkardı. Pazarla-macıların verimliliği konusundaki sıkıntılarımızı gidermeliydik; gidermeliydim yani. Gülümsedim. Bu kezki kadrosunun alışıl-mış yöntemlerin dışında kurulduğunu, insan ilişkilerine başat önem atfettiğini, bunun da nitelik ve verimlilikte farklı bir nok-taya tekabül edeceğini söyledim oldukça sakin; sesimin tonuna alay katmayı başarmıştım. Cavit bey söylediklerime karşılık ver-medem gitti, anlaşılın beklemeyi yeğliyordu. Bütün gün durma-dan çalıştım, çıkış saatine yakın, karım telefonda-ydı. Akşama misafirimiz vardı, unutmuş muydum? Hayır, çiçek almayı da unutmayacaktım.

Çiçekçiler iskelenin yakınına kümlenmişler. Renk renk, yüzlerce çiçek var. Deli dolu kasımpatılar alacağım akşam için. Koca bir öbek kasımpatıyla yürüyorum. İçimde gârip bir sıkıntı. Nedenini bilmiyorum.

Misafirlerimiz fakülteden iki arkadaşım ve eşleri. Yedik içtik, gevezeliğimiz üstümüzde, çokça güldük. Gitmelerine yakın, arkadaşımın kulağına eğilip sordum. "Bir parkan vardı hani, herkesinkinden canım, nerede şimdi?" Arkadaşım önce şaşır-dı, sonra bunun bir espri olduğuna karar verdi. "Eskiciyi boyladı azizim, çamaşır mandallarında sırtıyor şimdi."

Her sabah olduğu gibi dolabın önündeyim. Karım benden önce kalkmış, radyoyu açmış, kahvaltı hazırlıyor. Dolabın arka-larına —iyice karanlıktı— bir göz attım, oradaydı. Yatak odasının penceresinden incecik bir ışık vuruyordu içeriye. Pen-cereye gidip kalın perdeleri çektim. Bu kış gününden umulmaya-cak bir güneş vardı dışarda. Parklar ne güzeldir şimdi, ya de-niz... Elele tutuşup İstanbul'u keşfe çıkardık, bitimsiz konuşur-duk kıyıları boyu.. Keten helvacıya, simitçiye, çocuklara gülüm-serdik. Birbirimizde hayatı severdik. Sonra bu kadar mutluluğu çok görüp —hayatın acı gerçekleri de vardı— kavga ederdik. "Sahi niye kavga ederdik, Nesrin" diye seslenecekken, içerden karımın kaygılı sesi geldi. Niye oyalanıp duruyordum? İşe geç kalacaktım.

O gün, üstünden çok zaman geçmemiş birkaç yılı yaşayıp durdum. Eskide kalan günlerim, büyüyle çekip sarıyordu beni. Kolkola girip şarkılar söylüyor, caddeerde yansız görüyor-duk. Giderek büyüyen korku ve gizli bir serüven tadıyla giriyor-

duk gecelere. Ve parkam sırtımdaydı hep... Masamın üzerinden güneşin yavaş yavaş çekildiğinin farkına varmamıştım, akşam olmuştu. Kendimi iyiden iyeye bitkin hissettiğimde çıkış saatim gelmişti.

Sabah, dolabın içlerine bakmadan giyinirken Nesrin'e pek düşünmeden, "şu benim parkayı temizleyiciye versek," dedim. Karım şaşkın. "voksa givecek misin?" dedi. "Neden olmasın." diye yanıtladım karımı, "modası yok diye giyilmez mi?" Karım, "moda sorunu değil, ama kimse giymiyor şimdilerde, dikkat çeker," diyerek ekledi: "Bense eskiciye vermek için uygun bir an kolluyordum." Kızgınlıkla, sesimin tonuna kendim de şaşırarak, "sakin yapma bunu," diye bağır-dım. Karım hırçınlığıma anlam veremedi, mutfığa çayı ateşe koymaya gitti.

Günümün ne kadar huzursuz geçtiğini anlatmaya gerek var mı? Bu kez durumumu tahlil etmek için akşama dek uğraştım. Kararımı vermişim, beni rahatlatacak tek çözüm buydu. Parkamı giyecektim. Onu giymekle duyacağım mutluluğu düşünerek karımın parkamı temizleyiciden alacağı zamanı bekledim. Gün nihayet geldi.

Oldukça erken kalktım. Gömleğimi ve kravatımı seçtim, renklerine dikkat etmeden. Karım odada yokken parkamı geçirdim sırtıma. Evin içinde gelişigüzel dolaşmaya başladım. Karım davranışlarına anlam vermeye çalışıyor, öte yandan bir şey söylemekten ya da sormaktan kaçınıyordu. Sadece çay içtim. Sonra sigaramı yakıp keyifle koltuğa oturdum, evden çıkma sa-atimi bekledim. Kapıdan çıkarken karım, dayanamamış olacak "rahat edeceğine emin misin?" diye sordu. Yüzüme doğal bir ifade vermeye çalışarak, "evet" dedim, "neden olmasın?"

Her sabah arabamla gittiğim yolu yürümeye başladım. İnsanların bana bakışlarından anlamlar çıkıyor ama doğrusu onların onaylamalarını beklemiyordum. Yüzümü rüzgara verip ellerim ceplerimde, eski bir türküyu mırıldandım. Sigaramı da eksik etmedim ağzımdan. Dolmuşu bineceğim sıra arkamdaki adam beni iterek koltuğa kuruldu. Önceleri de olur muydu böyle şeyler? Anımsamaya çalıştım. Görünüşüm önemsiz itilip kalkılabilecek bir serseriye mi benziyordu yoksa? Ama ne çıkar, keyfimi bozamaz hiç kimse. İnmeme yakın lacivert pantalonu-mu —iyi bir kumaştan dikilmişti— giymediğime yazıklandım. Sonra 'ne zarar' dedim kendi kendime.

Şirkete girerken saate göz attım, her zamankinden erken gelmişim. Girişte bekleyen çaycı dikkatle süzdü beni —yoksa bana mı öyle geldi? Canlı, neşe dolu bir günaydın sundum ona ama o gözlerini üzerime dikti, ben kapıdan kaybolana dek indirmedi bakışlarını. Aldırmadan yürüdüm, güzel bir günümdeyim, diye mırıldandım ezgiyle.

Cavit bey, renkleri son derece uyumlu giysisi, özenli bir traştan çıkmış yüzüyle karşıladı, dikkatle süzdü beni. Bitirdiğim fakülteyi sordu gülerek, söyledim, "işe girerken seçim nedenimdi" diye ekledim. O da biliyordu ama işte yüzündeki an-lamdan tedirgin olmuştum. Şimdi bana eskisinden de sevimsiz gelen bu adamı hiç sevemeyeceğimi düşündüm. Oysa insanlarla anlaşma konusunda önyargılı olmadığımı sanırdım.

Tüm çabamla kendimi işime vermeye çalıştım. Ama olmu-yordu bir türlü. Kendimi en çok kaptırdığım anda bir yanım beni dışarı çekiyordu. İşten çıkacağım sıra parkamı sabah duyduğum

(Devamı sf. 34'de)

İnsan Sesleri

Öner YAĞCI

Yazmak bir yolculuk" diyor Uğur Kökten, 12 Eylül sonrası yılları yansıtan denemelerinden oluşan **Umut İçin Senfoni**⁽¹⁾ adlı kitabının "önsunu"sunda. Kitap notlarıyla "yolculuğa", Uğur Kökten'in beni çarpan duyarlıklarını çoğaltarak başlamak istedim. Bir "paylaşma" duygusu bu ve paylaşma "dayanışma"yı getirir ve "dayanışma" sözcüğüne; hani Elruard'ı coşturan, onun "en büyük umut" dediği, "insanları ezen yıkım ve ölüm güçlerini bozguna uğratan umudu iliklerine kadar hissettiği" dayanışma sözcüğüne çokook gereksinme duyuyoruz çünkü şimdilerde.

"**Umut İçin Senfoni**" dayanışmaya çağırıyor insanları, umuda. "İnsanın geleceğe bıraktığı, sıcak, som umuda!"

İlk yapıtı **Türkiye'de Batı Bunalımı**'ndan sonra, geçtiğimiz yıllarda yayımladığı olağanüstü güzel **Tiksinti Çağı** adlı kitabında, evrensel bir sevecenlikle insanlığın sorunlarını irdeleyen Uğur Kökten; 1989'un son aylarında yayımlanan son kitabı **Umut İçin Senfoni**'de görkemli bir insani duyarlık sergiliyor. Kafka'dan Dostoyevski'ye, El Greco'dan Üç Pablo'ya (Casals, Picasso, Neruda), İspanya İç Savaşı'ndan Thomas Mann'a, Anne Frank'tan Lilian Hellmann'a uzanarak, insani öz ve kültürün damlalarından damıttığı düşünsel irdelemeleriyle ve "umut"la noktalanan bir kültür gezisine çıkartıyor bizi. "Unutkanlığa ve unutuşa karşı sevgi tomurcuğu taşıyan her değeri koruyan" denemeler sunuyor bize Uğur Kökten. Yazarın kaleminin, elinde bir silah olduğuna inanıyor ve bugünün dünyasından seçtiği yürekli denemeleriyle yazar sorumluluğunun değerli bir örneğini veriyor.

Bir başka örnek **Onuncu Ses**⁽²⁾, Nail Gürseli'nin sesi.

Nâzım Hikmet'ten 1 Mayıs'a, Orhan Apaydın'dan Martin Lüther King'e, Kemal Sülker'den grevlere; cezaevlerine, 12 Eylül'ün baskı ve zulmlerine, kitabın cançekişmesine kadar insanımızın ve kültürümüzün bam tellerine dokunmuş bu kitapta Nail Güreli. Çılgık olan sesi, barış, demokrasiyi, sevgiyi, umudu ve dayanışmayı basıyor bağrına. İlhami Sosyal'ın, "Yazdığı bir satırda, kurduğu her cümlede, biçimlendirdiği her yazıda insan sevgisi, özgürlük ve demokrasi saygısı, akıl ve sağduyu dile gelir. Bu ki-

taptaki yazılar da bir duygu ve düşünce zenginliğinin yazılarıdır." diyerek sunduğu ve "Babıali'nin Karıncası" diye tanımladığı Nail Güreli'nin *Bilimsel Lokum, Seçim Otopüsü, Bilimsel Seçim, Biz Bu İhtilâli Niye Yaptık, İhtilâl'in Gülleri* adlarını taşıyan gülmece ürünlerinden; *Evde Kalmış Kızlar, İki 1 Mayıs, Cinsel Mutluluk, Atatürk'ten Sonra Atatürk, İnsaniyle Saziyle Sözüyle Yöre Yöre* adlarındaki araştırma-inceleme-röportajlarından sonra yayımladığı **Onuncu Ses** de umutla çoğaltıyor bizi.

"Kâğıdın sesi yoktur" diyor Muzaffer İlhan Erdost.

Ve alanlar, sendikalar, dernekler, seçimler, beyaz cam ona kapatılmıştır ve onun "Tek bir dili kalmıştır: Kâğıt.. Ezdi Kâğıdı, yıktı, yaktı yoğurdu. Ezilen insanın düşüncesidir, yırtılan halkın sesidir, yakılan bilimin soluğudur, yoğrulmuş hamur yapılan insanın kendisidir. Halk konuşmaz o zaman, dilsizleşir, onun için de dilsizleştirilmiştir." Sarsılmaz bir insani duyarlılıkla 12 Eylül'ü, Didar Şensoy'u Akın Özdemir'i, Doğan Öz'ü, Yılmaz Güney'i, cezaevlerindeki açlık grevlerini, Enver Gökçe'yi, Ceyhan Atuf'u, İlhan Selçuk'u, Aydın Cezaevi'ni, İnkılap Dal'ı anlattığı **Onu Anlat İşte**⁽³⁾ adlı kitabında böyle diyor Erdost.

"*Türkiye Sosyalizmi*" ve *Sosyalizm, Türkiye Üzerine Notlar, İlhan İlhan, Kapitalizm ve Tarım, Osmanlı İmparatorluğunda Mülkiyet İlişkileri, Şemdinli Röportajı, Bilim ile Yazın Arasında, Demokrasi ve "Demokrasi"* adlı kitaplarıyla öteden beri "ses" olmayı başaran Muzaffer İlhan Erdost, son kitabı olan **Onu Anlat İşte**'deki tadına doyumaz yazılarında hep umuda, sevgiye, dayanışmaya, güzelliğe çağırıyor insanı. Noktalıyor:

"Sosyalizmi seviyorum diyorum. Hapishanede, nezarete, mahkemede de olsun. Üstten ve alttan sinsî saldırılarla çevrilsem de. Güveler, kurtçuklar oymaya çalışsa da içini. Elveda diyenlere elveda. Onunla kendimi bildim, kendimi buldum, kendimi tanıdım, onunla bütünleştim, toplumsal geçmişimle, halkımla, tüm bir insanlıkla. Onunla kavradım özgürlüğü. Birey oldum, kişiliğimi buldum. Durduğum yeri bildim onunla. Yaratılan değeri buldum, asallıkları bildim, sıkın mengenevi, ezen silindiri, hileyi, hi-

lenin özünü. Ve bütünleştim tüm bir insanlıkla. Hiçbir şey alamaz bendeki onu. Hiçbir şey veremez bana onun verdiğini. Onunla özgürüm, onunla özgürlük kavgaçısıyım, onunla insanım, onunla onurluyum. Seviyorum sosyalizmi."

Bir başka ses Asım Bezirci, karınca sabrı ve titizliğiyle oluşturduğu yapıtlarının arasına bir yenisini katarken, adına **Sosyalizme Doğru**⁽⁴⁾ diyor. Bezirci'nin "eleştiride ve edebiyatta sosyalizme doğru" yazılarından bir seçme var bu yapıtta. "Bilimsel ve Sosyalist Eleştiri", "Edebiyatta Sosyalist Gerçekçilik", "Şairler, Yazarlar, Sorunlar", "Eleştiri, Edebiyat ve Sosyalizm Üzerine Konuşmalar" ve "Basında Yankılar" bölümlerinden oluşan kitap, Erdost'un sıraladığı saldırılara karşın direnen bir kültür adamının çılgılığı gibi. Bu çılgılık, kimi yazılarda sağdan ve "sol"dan kıyılan değerlerimizi yüreklince sahiplenirken; kimi yazılarda insanın, umudun, dayanışmanın onurlu bir sesi oluyor. Bu ses "Devrimci 40 Kuşağımı 'yeteneksiz', 70 Kuşağımı 'slogancı', Toplumcu gerçekçiliği 'zirva' diye aşağılayanlara" karşı, "Gücü yeten buyursun. Hodri Meydan!" diyen bir duvar taşı oluyor. Dayanışma da bu değil mi zaten, taşlar yan yana gelip duvar olmayacaklar mı? Olacaklar elbet, oluyorlar hem de, insanın, umudun, sevginin duvarı bu.

Duvar taşı olan bir kitap **Sosyalizme Doğru**.

Bir başka duvar taşı da, insana diyecek sözü olan Erdal Atabek yaratıyor, "Cesaretle yaşamak isteyen genç insanlara" sunduğu **Kuşatılmış Gençlik**⁽⁵⁾ adlı yapıtıyla.

Daha önce yayımladığı *Alkol ve İnsan, İnsan Sıcağı, Sözüm Sanadır, Kendi Yurdunda Sürgünsün, Kıskırtılmış Erkeklik Bastırılmış Kadınlık* adlı yapıtlarıyla "kâğıda ses" veren, kâğıdın sesi olduğunu haykıran Erdal Atabek, insanı sorgulamaya, insana sevgi sunmaya devam ediyor **Kuşatılmış Gençlik**'te. Geleceğe, yani gençliğe seslenirken, "insana hep sevgisizlik öğretildi" diyor, "sevgisizliğin bir öğretisi" olduğunu savunuyor ve "sevgi suçlandı, yasaklandı ve sürgün edildi" diyor. "Sevgisiz insanlar çocuklara, gençlere sevgisizliği öğretiler. Sevgisiz insanlar yaşadıkları toplumu da sev-

(Devamı sf. 34'de)

40. Berlin Film Festivali...

Yüksel KORKUT

Şubat 9-20 tarihleri arasında 40. kez düzenlenen Berlin Film Festivali, kurulduğu yıldan bu yana, Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla ilk kez kentin doğusunda da kutlandı. Batı Berlin'de gösterilen filmler bir gün sonra Doğu Berlin'de de gösterildi. Kentin iki yakasında da yoğun bir sinema trafiği yaşandı.

Bir türlü seyirci önüne çıkamayan Doğu Alman filmleri, ilk kez bu festivalde **Yasak Filmler** başlığı altında gösterildi. Birçok kişi birbirine, Doğu Alman yöneticileri bu filmleri sakıncalı bulduğu halde neden şimdiye dek arşivlerde sakladı, neden yakıp yok etmediler acaba, diye sorup durdu. Ülkemizde beş yıl önce **Yorgun Savaşçı** filmi sakıncalı bulunduğu için yakılmıştı. Yılmaz Güney'in çoğu filmlerinin akıbetini kimse bilmiyor.

Gelelim yarışma bölümüne:

18 ülkeden 22 filmin yarıştığı **Yarışma Bölümü**'nde siyasal içerikli filmler ağırlıktaydı.

Bu yıl **En İyi Film** ödülü Amerikan yapımı, yönetmenliğini Costa Gavras'ın yaptığı **Music Box** (Müzik Kutusu) ile Çekoslovak yapımı, Jiri Menzel'in yönettiği **Lerchen am Faden** (Bağlı Kuşlar) adlı filmler arasında paylaşıldı.

Music Box; Amerika'da Macar kökenli bir ailenin acılı serüvenini anlatıyor. Chicago'lu bir kadın avukat günün birinde, 1950'lerde Amerika'ya göç etmiş yaşlı babasının geçmişiyile karşılaşıyor. Babası, "Savaş Suçlusu" olmakla, 2. Dünya Savaşı'nın sonlarında ülkesi Macaristan'da bir grup Yahudi ailesini insafsız bir biçimde yok etmekle suçlanıyor. Kadın avukat, elbette babasına ilişkin suçlamalara inanmıyor. Arşivlerden başlayıp Budapeşte'ye dek uzanan bir çabayla babasını savunmaya girişiyor. Ama sonuç hiç de beklendiği gibi çıkmıyor.

Bağlı Kuşlar, 1969'da çekilmiş, yasaklandığı için ilk kez Berlin Film Festivali'nde gösterildi.

Juri Özel Ödülü, Sovyet filmi **Das Asthenische Syndrom**'a verildi.

En İyi Yönetmen ödülü, Almanya adına yarışan **Das Schreckliche Mädchen**'in (Felaket Kız) yönetmeni Michael Verhoven'e verildi.

Felaket Kız; Bavyera kasabasında yaşayan genç bir öğrenci kızın, Hitler döneminde kasabada olup bitenler üzerine bir

D. Almanya'da eşcinsellik konusunu ele alan ilk film. ÇIKIŞ

arşiv çalışmasına girişince, başına gelenleri konu ediniyor. Çevresinde herkesçe sevilen Sonya, araştırmasına başladıktan sonra, kasabalıların kendisine karşı tavırlarını değiştirdiklerini, çalışmasının engellendiğini seziyor. Araştırmadan vazgeçiyor, okulunu bitiriyor ve çoluk çocuğa karışıyor. Ama araştırma isteği içinde hep kıpır kıpırdır, bir gün, her şeyi göze alıp araştırmaya tekrar girişir. Kiliseden basına, resmi görevlilerden o günleri yaşamış kişilere dek herkesi karşısında bulur yine.

Miss Daisy und Ihr Chauffeur (Bayan Daisy ve Şoförü) filmdeki oyunuyla Jessica Tandy **En İyi Kadın Oyuncu** ödülünü aldı. Film, zengin bir Güneyli beyazla onun şoförlüğünü yapan bir siyah arasındaki ilişkiyi, 2. Dünya Savaşı sonrasındaki toplumsal ve sosyal olayları, ırkçı eğilimleri işliyor. 1948-1973 yılları arasındaki Güney Amerika kültürünün bir panoramasını yansıtıyor film. Film, dokuz dalda Oscar'a da aday gösterildi.

Festival'de **En İyi Erkek Oyuncu** ödülü de **Der Lautlose Schrei**'deki (Sessiz Çığlık) oyunundan dolayı Iain Glen'e verildi.

Çin filmi **Schwarze Schne** (Siyah

Kar), günümüz Çin'i gerçekçi bir biçimde ele aldığı ve yansıttığı için özel ödüle değer bulundu.

En İyi İkinci Film ödülü de, Doğu Alman yapımı **Coming Out**'a (Çıkış) verildi. Film, iki gencin eşcinselliğini ele alıyor. Doğu Almanya'da eşcinsellik konusunu ele alan ilk film **Çıkış**.

Festival Özel Ödülü de, Amerikan filmi **Geboren am 4. Juli**'ye (Doğum Tarihi 4 Temmuz) verildi. Bu film de beş dalda Oscar'a aday.

Filmin öyküsü kısaca şöyle: (Film, Vietnam gazisi, kötürüm Ron Koviç'in kitabından uyarlanmış. Kendisi de bir Vietnam gazisi olan Oliver Stone yönetmiş filmi) Vietnam'a milliyetçi duygularla giden ve yaşamı kayarak geri dönen Amerikalı askerlerin dramlarını, yaşadıkları gerçekleri, ülkelerinin değer yargılarını sergiliyor film.

Konusu Türkiye'de geçen, ünlü **Geceyarısı Ekspresi**'nin senaristi Oliver Stone, 1986'da çektiği **Platon** filmiyle Berlin Film Festivali'nde **En İyi Yönetmen** ödülünü almıştı.

Yasemin filminin yönetmeni Hark Bohm'un yeni filmi **Herzlichen Willkommen** (Hoş Geldiniz) ödül alamadı. Film, 1950'li yıllarda Doğu'dan kaçarak

Batı'ya sığınan ve sorunlu çocukları eğitmeye çalışan bir öğretmenin öyküsünü işliyoruz.

Woody Allen'in yarışma dışı gösterilen filmi **Verbrechen und Andre Kleinigkeiten** (Suçlar ve Öteki Küçük Şeyler), büyük ilgi gördü.

Kanada'dan gelen **Scheinehe** (Kâğıt Üstünde Evlilik) filmi, göçmenlik konusunu ele alıyor. 40 yaşlarında, yalnız ve oldukça mutsuz bir Kanadalı kadının, politik göçmenlerle ilgili bir kuruluştaki çalışmalarıyla ilgili bir kuruluşta çalışan kızkardeşinin ısrarıyla, hem kendi ülkesinin ve hem de Kanada polisiyle başı dertte olan Şilili siyasal göçmene yardım için "kâğıt üstünde" evliliğinin öyküsünü ele alıyor film. Bu, formalite evliliğinin, iki yalnız insanın bir çatı altındaki zoraki birlikteliklerinin yavaş yavaş karşılıklı ilgiye, sevgiye, birbirlerini anlamaya dönüşmesini işleyen filmde sıcak bir aşk öyküsü çıkıyor ortaya. Film, Batı ülkelerinin karşı karşıya kaldıkları göçmenler sorununu ve Batılı insanın yalnızlığını çok güzel işliyor.

Gelelim Festival'in öteki bölümlerine: **Retrospektive** (Toplu Gösterimle Geriye Bakış) bölümünde, bugüne dek Berlin Film Festivali'nde gösterilmiş önemli filmlere yer verildi. **Sürü**, Yılmaz Güney'in anısına bu bölümde gösterildi.

Panaroma bölümünde, beş Ermeni filmine yer verildi. Bu filmlerde Ermenilerin tarihi, kültürü, günlük yaşamları, Ermenistan'da yaşanan deprem ve Azeri sürtüşmesi işleniyordu.

"Sinema, Aşk ve Cinsellik" diyen, tanınmış Alman yönetmen Lotar Lambert'in son filmi **Du Elvis, Ich Monroe**'de (Sen Elvis, ben Monroe) kızıyla birlikte yaşayan bir Türk kadınıyla, komşusu İranlı Tarıkla arasında geçen ilginç bir komşuluk ilişkisini ele alıyor.

Genç Sinema Formu'da Doğu Almanya'dan gelen 7 filme, **Verbots Filme** (Yasak Filmler) adı altında yer verildi. Bu filmlerin çoğu, **Duvar**'ın yıkılmasından önce Doğu Almanya'daki siyasal gelişmelerin, gösterilerin belgesel görüntülerini içeriyordu.

Finlandiyalı genç yönetmen Aki Kaurismäki'nin **Amerika'nın Leningrad Kovboyu** ve **Kıbrıt Fabrikasındaki Kız** başlıklı filmleri ve Arjantinli Alejandro Agresti'nin **Gizli Düğün**'ü, Eliseo Subiela'nın **Batan Gemiden Son Resimler**'i beğeni kazanan filmler oldu. Sovyet yönetmen Sergej Bodrov'un **Özgürlük Cennettir**'e **Tages Spiegel** gazetesinin **Wolfgang Staudte** ödülü verildi.

Toplam 705 filmin gösterildiği Festival'in kapanış filmiyse Fransız yönetmen Erich Rohmer'in **Dört Mevsim Bahar Hikayeleri**'ydi.

Bu yılki **Berlin Film Festivali**'nin yıldızı Nastassja Kinski'ydi.

Kış Bitti

"Vedalaşmaların ilmini yaptım ben,"
sürgünlerin uzmanlığını.
Bir vapur nasıl kalkar bir limandan,
Tren nasıl acı acı öter, öğrendim.
Yıllarca mektuplarla yaşadım.
Kaçak tütün, yasak yayın
Larla beslendim.
Unutmadım. Unutmadım.
En çok yelkenleri özledim
Bozkırın buzlu yalnızlığında.
Dağlar yoktu, dağlar yoktu.
Rüzgârlara yaslandım.
Çılgın mıydım, tutsak mıydım
Yüreğinde karanlığın?
Kan kurudu —
Ben gül oldum açıldım.

Cevat ÇAPAN

"Dön güvercin dön", *Adam Yayınları 1985*

Der Winter Ist Vorüber

„Ich kenne die Wissenschaft der Abschiede,"
Bin ein Spezialist des Exils.
Hab gelernt wie ein Schiff den Hafen verlässt,
wie bitter der Zug schreit.
Jahre lang hab ich von Briefen gelebt.
Geschmuggelter Tabak, verbotene Bücher
Waren meine Nahrung.
Habe nicht vergessen. Habe nicht vergessen
Am meisten hab ich mich nach Segeln geseht
In der eisigen Einsamkeit der Steppe.
Es gab keine Berge, es gab keine Berge,
Hab mich an die Winde gelehnt.
War ich verrückt, war ich Gefangener
Im Herzen des Dunkels?
Das Blut trocknete ein —
Ich ward zur Rose und blühte.

Cevat ÇAPAN

Çeviren: Melahat Togar

Yaşadığımız Günlerin Şiirleri

Gültekin EMRE

Şiir, peşinizden gelmiyorsa siz onun peşinden gidin. kutsal kitaplardan alınmış bir cümle değil bu. Yaşamın kendisinden yansıyan ve olması gereken bir durum saptaması yalnızca. Şiir, eğer acılarımıza, hüznlerinize, sevinçlerinize, sıkıntılarınıza, düşlerinize ortak olmu-yorsa ya sizde iş yok, ya da şiirde. “Gül kokan odalarda aynalara karşı” yaşa-mıyor olabilirsiniz, ama “ay gibi ley-lâ”ya aşık olmuştunuzdur mutlaka, “gözleri ne kadar yorgun adamlar” da olsanız, elbette karşınızda duran “...san-ki bir aşk sabahı”dır. “Şu beğenmediği-miz korku”lar da olmasa, “toprağa dü-şer gibi en güzel güllü kanın / bir tüken-mez bıçaktır sırtımın ortasında”.

Kemal Özer’in, uzun bir süredir bulu-namayan, çoktan tükenmiş şiir kitapları, yeni kurulan **Yordam** yayınları arasın-da, üç ayrı kitap olarak çıktı. Birinci kit-ap; **Gül Yordamı / Ölü Bir Yaz / Tutsak Kan**; ikinci kitap; **Kav-ganın Yüreği**; üçüncü kitap; **Yaşadığımız Günlerin Şiirleri** başlıklarını taşıyor. Her üç ayda bir dört kitap olarak Kemal Özer’in öteki kitapları da sırayla yayımlanacak. Ayrıca **Yordam** yayınları arasında, Kemal Özer’in Erem Meli-ke Roman’la birlikte çevirdikleri Romen şairi Nicolae Dragoş’un şiirlerinden oluş-an **Zamanın Sözü** kitabı da çıktı.

Kemal Özer, İkinci yeni’nin hemen ardından gelen kuşaktan. İlk kitabı 1959’da yayınlandı. Kendinden önceki kuşakla dirsek temasını **Kavganın Yü-reği**yle kesip, daha çok sosyal, toplumsal sorunlara eğilmiş, şiirlerini daha an-laşılır, daha açık imge ve dizelerle beze-miştir. Bu nedenle olsa gerek, şiir kitap-ları birkaç baskı yapmıştır.

Kemal Özer, yaşadığı günlerin olay-larını, dumanı üstündeki günlerin sancılarını şiirleştirmeye özen göstermiştir. **Yaşadığımız Günlerin Şiirleri**nde şiirlerini günlükler biçiminde yazar. Böylesi bir biçim denemesi, onun şiirini tarihsel olarak güncelleştirirken, şiirinin olanaklarını ve gücünü de gösteriyor bize.

Nicolae Dragoş, **Zamanın Sözü**’nde, Romen toplumunun geçirmekte olduğu sancılı günlerin şiirlerini yazıyor. **Doğa, yurt ve tarih**, Dragoş’un şiirinde ayrı ve önemli bir yer tutar. **Yüreğimle** şiirini yazmadan edemeyeceğim: “Ben sınır

boylarında kocamış bir meşe / ararım yurdumu bütün yüreğimle / ...köküm atalardan kalmıştır / yolları işiğe çıkarır / ..ben özlemin ve yarınların şarkısı / usulca uğultudan yaprak-ları / ...yurdum benzeri olmayan ölüm-süz hazine / ararım seni bütün yüreğimle”

Kitapları edinmek isteyenler için ya-yınevini adresini de yazayım: **Yordam** Yayınları, İstanbul Evleri, No: 27/1, 34590 Bahçelievler/İstanbul.

2/

Şiirleriyle, çevirileriyle ve şiire ilişkin yazılarıyla tanıdığımız Özdemir İnce’nin iki şiir kitabı yayınlandı 89’da: **Başak İle Terazi** (Kavram Yayınları) ve **Canye-lekleri Tavandadır** (Can Yayınları).

“Dilini unutmanı istiyorlar, / suna başlı, kilim bakışlı dilinle / susmanı ve unutmanı.” Özdemir İnce, **Halk** şiirine böyle başlıyor. O, yani halk, “seyir defte-ri kapanmış bir gemi” de olsa, “kısmetin bağlanmış / arabin küsmüş” de olsa, sen —yani halk, ya da sen— “Rüzgâr arama-ya çıkan bir ağaçsın, / içinde geyik sesle-ri barındıran rüzgârları.” Ve elbette “*Bir şarkının damarlarında yaşıyorsun,*”dur. **Başak İle Terazi**’deki şiirlerden kimi dizelerdi okuduklarımız. Tarih, doğa, sevgi, gelecek, sorunlara bakış “Ülkeler burcunun battığı saatte” yazılan şiirlerle seriliyor önümüze. Sıcak bir anlatım, “Birk Doğu Masalı” gibi, “Güneş Do-ğarken”, “Umut Çizgisi”nden, “Bir Sa-bah”, “Bir Hayat, ama Hayat” olarak karşımıza çıkıyor şiirler. Ege uygar-lıklarının kültürü, Paris günlerinin şiirle-ri, özlem ve aşk yüklü bir gemiyle dola-şıyor dünyayı, yüreğimiz avcumuzda, sarsıyor bizleri.

Özdemir İnce’nin **Başak İle Terazi** kitabından da **Rüzgâr Ülker** şiirini yaz-mak istiyorum: “*Hep rüzgâr sözcüğü çıkıyor karşıma / ne zaman bir sözlüğü elime alsam / dil ve tür önemli de-ğil / herhangi bir sözlük, / bir vahiy gibi kendiliğinden, / bir şeyler indirmek isti-yor bana / bu şiirlerimin gediklisi / ve-falı sözcük / .. Seni düşünmek de bir bakıma / rüzgâr tohumlarıyla iş yapmak gibi, / ben de öyle bir şey yapıyorum şim-di, / burada sabahın altısı / demek ki orada yedi, / kalktığını düşünüyorum, sabah kokunla, / engin saçlarını tarıyor-*

sun / esintisini duyuyorum saçlarım-da. / ...demek böyle, gizli işler çeviriyor-sun / dayanışma halinde hava ağımlarıyla, / kuşum hiç boşuna değil / süzülü-şünden tanıdım seni / sigaramı düşüren rüzgâr da sendin / beni gafil avlayıp Git-le-Coeur Sokağı’nda.”

Özdemir İnce’nin **Canyelekleri Ta-vandadır** kitabıysa 125 sayfalık bir şiir. Özdemir İnce, bu uzun şiirinde, şiir-in(inin) tüm anlatım olanaklarını deni-yor; masalsi anlatımdan, kutsal kitap di-line, bilimsel verilerden aşk diline rahat-lıkla geçiyor, bizleri de peşinden sürükle-yerek. “*senin olan, belki’de hiçbir zaman senin olmamış şeyler*”i şiirleştiriyor. “*Gene hangi yiğit öldü acaba?*” diye so-rarken, ulusça geçtiğimiz, gerçekten geçtik mi? —o unutulmayan— günlerden söz ediyor bize. Dünyanın yaradılışını adım adım ve yeniden şiirle izliyor sanki Özdemir İnce. Bir kez değil, bin kez yeni-den okunacak ve okundukça tadına var-ılacak şiirler yazıyor Özdemir İnce.

3/

Üçüncü şairimiz, Sunay Akın. İlk ki-tabı **Makiler**, Cem Yayınları arasında çıktı, 89’un son günlerinde. Sunay Akın, Cemal Süreya’nın üstüne “zar attığı” genç bir şair. Cemal Süreya şöyle yazıyor Sunay Akın’ın şiirine ilişkin: “*Hiçbir za-man didaktik olmayan bir düşünce. Ve her zaman düşünce... Lirizm ve dünya su-larına batırılmış bir düşünce.. Budur gibi geliyor bana Sunay Akın’ın şiiri*”. Her şiirsevenin ve yazanın okuması gereken **O Meğer, O Su, O Güvercin** başlıklı önsöz yazısında Cemal Süreya, “*Ölü as-kerin miğferinden güvercine serin su içir-ten bir mizah, işte Sunay Akın’ın tavrı*” diyor, yazısının bir başka yerinde.

Sunay Akın’ın şiiri, “Japon hay-ku’larını Türkçede arıyor gibi...” Kısa, yalın, sevinç dolu, çocukcu, sevimli, gü-leç, kahraman, akıllı ve sevgi dolu şiirler yazıyor Sunay Akın. Örnek mi? İşte ki-tabı adını veren **Makiler** şiiri: “*Bir an önce görülsün / diye Akdeniz / Toros-lar’da ağaçlar / hep çocuk / kalır*” Bir başka şiir, adı **Pencere** “*Kokusu mahal-leye yayılsın / diye yaptıği yemekle-rin / akşamüstüleri / açık tutar pencere-sini / yeni gelin*”.

(Devamı sf. 34’de)

YAŞADIĞIMIZ GÜNLERİN

(Baştarafı sf. 33'de)

Yüreğinde ülkesinin haritasını taşıyor Sunay Akın. Bir örnek daha işte ondan: **Gecekondular**; "Umut dolu / tarlakuşları / kentnin kıyısında / hep gece / kondu"

Şair, Kadıköy belediyesinin sanat danışmanlığını da yapıyor. Belediyenin kitaplığını şiir kitaplarıyla, yazın dergileriyle zenginleştirmek istiyor. Genç, usta şairlerden, yayıncılardan kitaplarını kendisine göndermelerini diliyor. Adres şöyle: Sunay Akın P.K.271, Kadıköy, İstanbul.

Dünyanın her yerinden ve her dilden şiir kuşları İstanbul'a doğru havalandı ve yolda dizeler okuyarak birbirlerine varsalar Sunay Akın'ın kitaplığına, konsalar ellerine, şair arkadaşımız ve kitaplığın okurları ne kadar sevineceklerdi kim bilir!

4/

Şiir kitapları... Gurbette insanın can yoldaşları... Susuzluğumuzun serin pınarları... Çantamızın içinde, cebimizde yalnızlığımızın ilaçları... Özlemlerimizin, yaşadıklarımızın çiçekli tünelleri... Balkonumuzdan eksik olmayan kuşlar....

İNSAN SESLERİ

(Baştarafı sf. 30'da)

giziz toplum yapar. Sevgisiz toplumda insanların sevgiyi yaşatmaları, korumaları, savunmaları çok güçtür. İnsanın yaşama eylemindeki temel güçlüklerden birisidir bu" dedikten sonra soruyor: "Sevgisizlik nasıl öğretilir?"

Sorunun yanıtını kitapta aramayı öneriyorum, **Kuşatılmış Gençlik**'ten.

Atabek de sevgiye ve umuda çağırıyor insanı. Gerekli ve kulak verilmesi zorunlu bir çağrı bu. Ve "sevgi gençliktir" diyor Atabek, "toplumsal ikiyüzlülükle, güvensizlikle, sevgisizlikle, umutsuzlukla kuşatılan" gençliğimizi anlamaya ve anlatmaya çalışıyor bilim adamı sabırlıyla ve sanatçı duyarlılığıyla. "Cesaretle yaşama ya karar vereceksiniz," diyor sonunda.

Ve işte, birkaç insan sesi!...

(1) **Umut İçin Senfoni**, Uğur kökten, denemeler, Cem Yayınevi, 1989, 173 s.

(2) **Onuncu Ses**, Nail Güreli, düz yazılar, Gür Yayınları, 1989, 175 s.

(3) **Onu Anlat İşte**, M. İlhan Erdost, yazılar, Onur Yayınları, 1989, 72 s.

(4) **Sosyalizme Doğru**, Asım Bezirci, araştırma-eleştirmé-konuşma, Yön Yayıncılık, 1989, 184 s.

(5) **Kuşatılmış Gençlik**, Erdal Atabek, düz yazı, Altın Kitaplar Yayınevi, 1990, 240 s.

İsyanlar Bize

bir ılık esinti savurur bize
geçmişin umarsız sancılarını
canlarla doldu sayrılıyordun
uçuşur umutlar, gözyaşı bize
sırtımız toprağa, gönlümüz göğe
bir iner bir çıkar, sevgi ararız
hem siçek, hem arı, hem bal oluruz
kentlerde varoşlar sığınak bize
belenir beleğe bebeklerimiz
belenir acıya bebelerimiz
kurşunu andırır gecelerimiz
evrimler, devrimler, isyanlar bize.

30 Ağustos 1989, Düsseldorf

Ali Özenç ÇAĞLAR

ÜBER ALEV TEKİNAY

(Fortsetzung von der Seite 21)

wieder nach der Feder. Ich begann, wieder zu schreiben, jetzt aber in deutscher Sprache. Eine Literatur in deutscher Sprache, deren Wurzeln aber oft bis in die Türkei reichen. Es ist ein langer Weg von den Wurzeln in die Blüten. Wie in meiner Baum-Metapher: „Vielleicht bin ich ein Baum, ein langer Baum. Ein Baum, der sich über 2000 Kilometer biegen muß. Aber wenn der Baum sich nicht biegen würde, würde er vielleicht vertrocknen. Andererseits gäbe es ohne die anatolische Wurzel auch keine Blüten, die sich nur in Deutschland entfalten können.“

Dft werde ich gefragt, was der Begriff „Heimat“ für mich bedeute. Da ich keine genaue Antwort auf diese Frage wusste, habe ich einmal im Lexikon nachgeschlagen. Dort wird „Heimat“ als der Ort definiert, wo man geboren worden ist und man seinen ständigen Wohnsitz hat.

In meinem Fall trifft diese Definition für beide Länder, die Türkei und Deutschland, zu. Ich bin in der Türkei geboren, wo ich meine Kindheit und frühe Jugend verbracht habe, und seit meinem 18. Lebensjahr lebe ich in Deutschland, wo ich meinen ständigen Wohnsitz habe.

Ich habe also zwei Heimatländer und zwei Muttersprache.

Mit zwei Füßen stehe ich in zwei Kulturen und in zwei Sprachen, in zwei Ländern, die unlöslich zu einer Einheit, zu einer Heimat, geschmolzen sind. Es ist eine Land, in dem die Isar neben dem Bosphorus fließt, und die schönen runden Türme der Frauenkirche neben den zierlichen Minaretten der Blauen Moschee stehen. Wie auch Goethe im „West-östlichen Diwan“ sagt:

„Wer sich selbst und andere kennt,
Wird auch hier erkennen,

Orient und Okzident
Sind nicht mehr zu trennen.“
Danke schön

PARKAMI SEVIYORUM

(Baştarafı sf. 29'da)

istekle giymediğimi hissettim. O uçarı sevincim uçup yokolmuştu artık. Dolmuşu binerken üzerimde yılların yorgunluğu vardı sanki. Ne kadar uzun bir gün geçirdiğimi düşündüm. Garip bir mahzunluk çökmüştü üstüme. Caddede karşılıklı bir dizi birahane.. baktım, içiçe girmiş yemekler.. umarsız bir mutluluktaki yüzler.. ne kadar çirkindi.

Dolmuştan indim. Incecik bir yağmur başlamıştı. Bikkın, acelesiz adımlarla evime yürüdüm. Karım kapıda karşıladı beni. Hiç konuşmadan yemeğe oturdum, kaygılı görünüyordu, bir ara —çatalını tabağa uzatırken— "düşündüm de" dedi, "sana yeni parkalardan alsak, yakası kürklülerden hani?" Basmı masaya eğdim, gözyaşlarım hiç bitmeyecek sanıyordum.

"Aynalarda Yaz" isimli öykü kitabından

70 Sonrası Batı Alman Şiiri

Çeviren: Mevlüt ASAR

Rolf Dieter BRINKMANN:
(1940 - 1975)

Şarkı söyler gibi şiir*

Birçok şiiri şarkı söyler gibi kolay yazmak istedim. Ne yazık ki, gitar bile çalamam. Sadece daktilo yazabiliyorum, onu da tutuk, iki parmakla. Belki de bazı şiirlerimi şarkı söyler gibi, bir kapıyı açar gibi, yerleşik

dil anlayışı ve kurallarını aşarak yazabildim. Almancanın yakında ölü bir dil olacağı belki de doğrudur. Bu dilde şarkı söylemek oldukça zor. Almancada insan daha çok düşünmek zorunda....
(1974)

Portakal Suyu Makinesi

dönüyor ve barmen iyi ki
çıplak yerlerine bakıyor ilkin
bir bardak soğuk
çay içen bir kızın. "Çok sıcak burası,
değil mi?" diyor, boşluğu biraz
dekore eden bir soru,
başka ne? Kız dolgun
vücutulu, ve kolunu uzatıp
bardağı
tepsiye geri koyarken,
görünen terlemiş, tüylü
koltuk altı, değiştiriyor
bir an mekanı, ama
düşünceyi değil. Ve herkes görüyor
kızın devinmekten zevk aldığını
bu biçimde devinişi, yalnız
vantilatör sesinin duyulduğu
uzun bir aradan sonra
— bu saatlerde her zaman
ya da çoğu kez böyledir—
hızlandırıyor barmenin işini.

Şu Klasik

kara tangolardan biri Köln'de, Ağustos
sonu, yaz çoktan
tozlanmış, dükkanların kapanmasından
hemen sonra, bir Yunanlıya ait
lokantanın açık kapısından
dışarıyı duymak neredeyse
bir mucize: anlık bir
süpriz, bir anlık
soluk alış, bir anlık
dinlence sokakta,
içinden geçen kimseyi sevmeyen
ve soluksuz
bırakmayan. Ben
ivedi yazıyorum bunları, bu an
lanetli ve boğucu
ölmüşlüğünde Köln'ün
sönüp gitmeden

*"Westwärt 1 u. 2". Rowholt Taschenbuch Verlag, Reinbek bei Hamburg, 1975

Laokoon Üzerine Söylenceler

Behçet Necatigil'in sevgili anısına

Deniz sözlü söylencedir dolmuştur sözle sözsüz düşünce düşüncesiz duyguyla
Bir söylence onu Kızıldeniz'e çekmiştir Babil'e yakın olduğu için
Bir başka söylence Lut'tan söz eder onun adı geçince
Dillerini anlamayan iki kavim dünden yakın bir geçmişte
Kanla doldurunca Basra'yı onun kızıl köpüklü başını gören olmuş

Söylencenin eski Ege'li ustaları kendi doğurduğu sözlerin onu
Ve oğullarını Truva kıyılarından suya çektiğini yazdılar
Eski Roma söylencecileri de bu çeşitlemeyi yinelediler
Bir başka çeşitleme onu Babil bozgununda Pers ülkesi ve Gobi üzerinden
Yolunu şaşırılmış Moğol atlılarla Sibirya'nın beyaz çölüne atmıştır
Buzlu bir boğazdan başka bir dünyaya geçirmiştir

Elektronik söylencecilerin söyleyemedikleri bir çeşitleme
— Aygıtlarından korkuyorlar ve korkuları denizi dolduran tek söylenceleri —
Babil kaçkınlarının çok sonraları gemi gemi doldurdukları
O uçsuz bucaksız yeni ülkenin ormanlı bir köşesinde yaşadığı yolundadır
Korkunç bir düşlemin düşmanlığıyla adı anılır orada ve oğullarını
Kendi sözlerinin denizinden çıkan yılanı bırakarak canını kurtardı denir

O yılanlı denizi dolduruyor hâlâ sözleri sözsüz düşüncesi düşüncesiz duygusu
Beslendikçe o uzuyor yılan ve dolanıyor onun başına boynuna eline ayağına
Tıslaması sözlerinin sözsüz düşünce düşüncesiz duygusunun sonsuz dizini
Kurtuluşu bir duygu bir düşünce bir sözde olacak
Çek beni hiçlik denizine diyebilirse bir gün

Yüksel PAZARKAYA